

Žít v New Yorku

Miroslav Holub

Hledáte místo, kde...

... můžete celý den studovat nebo pracovat?

... seženete knížku pro zábavu, do školy, k poučení?

... stahujete e-knihy, posloucháte hudbu, tisknete 3D?

... osobně potkáte české i světové autory?

... můžete zajít na koncert, filmy artové i 3D?

Právě jste ho našli!

Městská knihovna v Praze

43 poboček, **3** pojízdné knihovny, **4 000** akcí ročně,
2 000 000 dokumentů, **60** Kč za registraci

www.mlp.cz

knihovna@mlp.cz

www.e-knihovna.cz

www.facebook.com/knihovna

Žít v New Yorku

Miroslav Holub

Znění tohoto textu vychází z díla [Žít v New Yorku](#) tak, jak bylo vydáno nakladatelstvím Melantrich v Praze v roce 1969. Pro potřeby vydání Městské knihovny v Praze byl text redakčně zpracován.

§

Text díla (Miroslav Holub: Žít v New Yorku), publikovaného [Městskou knihovnou v Praze](#), je vázán autorskými právy a jeho použití je definováno [Autorským zákonem](#) č. 121/2000 Sb.

Vydání (obálka, upoutávka, citační stránka a grafická úprava), jehož autorem je Městská knihovna v Praze, podléhá licenci [Creative Commons Uved'te autora-Nevyužívejte dílo komerčně-Zachovejte licenci 3.0 Česko](#).

Verze 1.0 z 28. 8. 2020.

OBSAH

I K METAFYZICE MĚSTA NEW YORK.....	6
II KALAMITA JAKO ZPŮSOB EXISTENCE.....	29
III TI DRUZÍ.....	53
IV NADÁVAJÍCÍ ZÁSTUPOVÉ.....	72
V AUTOLIDI	98
VI PROBLÉM: DUŠE.....	113
VII PROBLÉM: SVOBODA.....	145

I
K METAFYZICE MĚSTA
NEW YORK

* * *

Bylo by snad možné představovat si člověka a jeho města jako jistý druh planetárního onemocnění.

*Ian McHarg, přednosta Ústavu pro architekturu
krajiny na pensylvánské univerzitě, říjen 1966*

* * *

„Vono, když je ve výběhu přes moc slepic,“ řekl doktor Ivanyi, který právě strávil třicátý či třicátý druhý rok svého života v Kalifornii, po dvaceti devíti či třiceti jednom roce doma, a který se právě vracel přes New York do rodné Evropy, „vono když je ve výběhu přes moc slepic, tak vony si vyklovávají voči – a zadečky si voklovávají a docela se uklovají.“

Podíval se kolem na podvečerní davy usmolených a vlasatých jinochů kypících v uličkách Greenwich Village a sledujících davy spořádaných turistů z jiných částí města, kteří sem přijeli sledovat usmolené a vlasaté jinochy, neboť jsou *jiní*, podíval se na radostně ucpanou Avenue of the Americas a dodal:

„A tady je to zrovna tak... New York je úplně jinej než Kalifornie. Tam je pořádek a většinou klid.“

Mnoho lidí před ním mi už zdůraznilo, že taky Oregon je úplně jinej, Filadelfie je trochu jiná, Washington je docela nepodobný, Cleveland se nedá srovnávat a Cincinnati už docela ne.

Vždycky jsem souhlasil.

Toto je divoké a zmítající se město, město těsné samo sobě, město na vlásku, město fungující s vypětím sil a stále na samém krajíčku kterékoli zkázy a štrapáce.

A je New York dvakrát jiný. Jiný než ostatní města a jiný, velmi citelně jiný jako město, které navštívíme, a jako město, v němž máme

žít. Asi tak jako je jiné zajet autobusem a podívat se na činný vulkán a usídlit se na kraji vulkánu a sledovat popílký a páry a dunění, den za dnem a měsíc za měsícem, kdy jako to asi bouchne.

Dr. Ivanyi je odborník přes slepice.

Cítil jsem se tedy něčím jako dočasně importovanou slepicí a tlačil se mezi beatniky, narkomany, studenty, detektivy a policajty po Bleeker Street, pak nahoru na Washington Square, kde už tou dobou spalo v horkém vzduchu na lavičkách pod černými stromy tolik lidí, černých kůží, osudem nebo tmou, že člověk měl pocit, že leze někomu do ložnice a že by se tedy raději neměl moc koukat, vyšli jsme na Pátou avenue, ponořili se nad Čtrnáctou ulicí do mazlavé a prázdné temnoty, oživené jen občasnými hejny svištících taxíků a zcela výjimečně klopýtajícím staříkem, tu v rozhalené košili, tu v zimníku, tu s holýma rukama, tu s podezřelým rancem.

Šli jsme, potili se a počítali ulice, kdy už budeme na Čtyřiatřicáté.

„Líbí se ti tu?“ zeptal se doktor Ivanyi.

„Líbí,“ řekl jsem. „Mně se všude líbí.“

Pak jsme se rozloučili a já jsem vlezl do podzemní dráhy, kde bylo ještě mnohem větší vedro.

K čemuž je třeba podotknouti: žít v New Yorku je nepochybně obtížnější než žít jinde ve Spojených státech, příkladně v menším univerzitním městě. V Princetonu nebo v Cambridgi nebo La Jolla v Kalifornii nebo San Antoniu, Texas. Kdyby si jeden mohl volit, pak by volil New York jen z romantismu, asi tak jako dá zálesák přednost divokému pohoří před nivami zelených pobřeží, šmrncnutými kulturou.

Nicméně žít v New Yorku znamená také žít ve Spojených státech, to jest vydělávat víc než kdekoli jinde a dostat za dolar víc než v jiné vyspělé zemi. Pokud ovšem se člověk naučí kupovat a ví, kde bude výprodej, a ví, že plavky musí kupovat na podzim a kožich na jaře. Řekl bych, že životní úroveň v USA je dva- až třikrát vyšší než

ve Francii. Bylo vypočítáno, že životní úroveň ve Francii je téměř třikrát vyšší než v Československu.

Takže ono se to zvyká, když si z prvního platu koupíte televizor a z druhého garderobu na rok. Když přitom zbude na slušný byt ve vile u moře. Když složíte deset dolarů a vyjedete s novým corvairerem barvy stříbrné.

Ono se to zvyká. Jsou ovšem silné charaktery krajanů, kteří si nezvyknou a nezvyknou, bydlí s Portorikánci, nakupují jen tak k udržení života a šetří na dalších čtyřicet let doma. To jsou silné povahy a jejich bude království nebeské.

Jinak se to zvyká rychle. A to tak rychle, že člověk během týdne zapomene, že vlastně prvně získal svou ekonomickou důstojnost, že prvně získal živé ponětí o cti občana dvacátého století, že se stal členem affluent society, společnosti blahobytu, která s sebou nese ve specifických podmínkách americké společnosti nemálo blbosti (někde se tomu říká deformace), ale především a hlavně zajišťuje onu základní podmínku existence, to jest život beze studu ze života, život nedůstojný tváří v tvář Kierkegaardovi, ale život důstojný tváří v tvář hokynáři a instalatérovi a dokonce i činovníku, který vás registruje jako poddruh nonresident alien, klasifikace H-2, SPLEX.

Člověk během týdne zapomene, že nepotřebuje dekret na byt ani dekret na rozum, že se nepotřebuje nikoho prosit, pokud má konto v bance (a to má, pokud má dvě ruce a pokud není stížen osudem, do něhož jest ovšem včítat i barvu pleti), že si může dupnout, když je v právu (a to je, když není kriminálník nebo i když má dobrého advokáta).

Člověk během týdne zapomene a začne se vztekat na šlendrián – jak to, že na Kosciuszko Bridge už týden nespravili asfalt, jak to, že na poště nemají označená okénka, jak to, že neodvezli druhý den odpadky, jak to, že už je zas stávka na dráze, jak to, že nedošla týden objednaná chemikálie (jež by doma došla za dva roky), jak to, že mu ukradli ze zavřeného vozu kameru a policie nic nenajde.

Takže ono se to zvyká a to vás dovede bleskově do stavu permanentní občanské na..., pardon, nazlobenosti, jež je asi základní formou bytí člověka ve světě. Odraz bytí ve vědomí je přibližně stejný v New Yorku jako v Novém Strašecí. Ale v tom New Yorku je to na úrovni o fous vyšší a ten fous je to, co jsme nazvali životem bez studu ze života.

Z tohoto hlediska jest bráti zde dále vypisované strážně a stížnosti. Ostatně strážně a stížnosti jsou prvním důvodem, proč lidstvo počalo mluvit a psát, jak svědčí známý příběh o němém chlapečku, jemuž předložili přesolenou polévku (pokud to někdo nezná, tak ten chlapeček praštil lžicí o stůl a pravil: Hergot, dyť to není k žrádlu; rodina se k němu vrhla v slzách a tázala se: Pepíčku, ty mluvíš, a jak to, že jsi byl do teďka němý? Na to Pepíček: Doposavád bylo všechno v pořádku.).

Ostatně jsem hluboce vděčen okolnostem doma, které dovolují i to, co se nedalo dvacet let: to jest napsat, že v Americe je to v mnohém taky nadřeka. Pokud někdo neví, proč to nebylo možno napsat rovně a jasně, zdůrazňuji, že nikoli pro přítomnost cenzury.

* * *

NEZNEČISTIL JSI DNES NEW YORK?

Nápis na plakátu

Připsáno rukou:

NEW YORK ZNEČIŠŤUJE MNE KAŽDÝ DEN.

* * *

Jaká je to dialektika města a obyvatele? Obyvatel se staví vždy a zásadně proti městu, jako by město bylo něco mimo, něco, co nezajímá jej, právě tak jako on nezajímá je. Obyvatel se cítí jako maličký bílý kotouček vyťatý v obrovském černém kotouči města a cítí se tak nutně a zákonitě, protože jinak by zmizel sám sobě spolu se všemi dalšími bílými kotoučky, z nichž se to velké černé skládá.

Newyorčan je proto člověk jen mimo New York. V New Yorku jest vyděleným mikrosvětlem, který se nazývá já a staví se do protikladu s drakem města. Každý je drobným rytířem, bojujícím proti tisícihlavé šelmě, ačkoli každá z těch hlav má jeho podobu.

New York je nutno nenávidět, když jste nejvíc jím a nejvíc v něm. New York je možno milovat, když jej vidíte z New Jersey nebo z letadla. Nebo z Evropy.

To obrovské, nešťastné, spokojené, odporné, krásné, sebejisté, nebezpečné, špinavé, čisté, marné, jedině možné, nesmyslné, luxusní, odrbané, milionářské, lumpenproletariátové, pravoúhlé, bludištní, příliš větrné, příliš horké, příliš mrazivé, příliš přímořské, příliš kontinentální, příliš newyorské a příliš nenewyorské město.

Prostě město.

* * *

Ačkoli není jisto, že kvalitní architektura je stejně drahá jako nekvalitní, najde se mnoho korporativních podnikatelů, kteří jsou ochotni zaplatit víc za vynikající stavbu. Naneštěstí se zdá, že po daních hladovějící město dělá všechno, aby jim vzalo odvahu. Seagram Building se odchýlila od praxe vymačkat z pozemku každou stopu zastavitelného prostoru a místo toho sedí graciózně za půlakrovým náměstíčkem a rozkošnými vodními nádržemi a vodotrysky, z nichž se obecenstvo může těšit, ale právě proto byla budova postižena odhadcem daní z nemovitostí jako zvláštní případ. Byla odhadnuta ne na obvyklém

základě příjmu z nájemného, ale na základě náhrady za použitou plochu. Tím byl odhad budovy vyhnán z 19 miliónů dolarů na 26 miliónů, což znamená 400.000 dolarů ročně na daních navíc. Ve skutečnosti tak byla Seagram potrestána za to, že se odvážila postavit vynikající budovu mezi průměrnými, což je precedens, který bude nepochybně odstrašovat další aspiranty na architektonickou výjimečnost.

R. J. Whalen, Město ničí samo sebe, 1965

* * *

Mimo jiné má New York tři etáže; jsou tři stupně New Yorku. Tři fáze.

První stupeň: nadzemská dokonalost vertikál na Maddison, na Páté a na Park Avenue. Seagram Building. Americana. Lincoln. Čisto, namydleno, velkolepo. Fungující organismus budoucnosti. Zdvíže do nebe. Kůry archandělů v podobě vrátných a služebných. Lesk předjízďských vozů. Libovonnost večerní elegance. Moc bohatství, které může vše. Snad až na nějaké ty končiny v takzvaném lidském nitru.

(První stupeň: megastroj města.)

Druhý stupeň: pokojná horizontálnost nových činžovních domů, sídlišť, nekonečnost rodinných domků od obzoru po obzor, ulice přízemních rančů, ulice natlačených, leč zachovalých škatulí na středně blahobytné lidi, trávníky, trávníky, auta, auta, auta, parkování zakázáno od osmi do šesti mimo sobotu a neděli. Tu a tam chodec nebo veverka. Dodávka rozvážející plenky nebo televizory. Betonová hřiště pro kluky nesoucí na zádech jako klubové označení jméno čtvrti.

(Druhý stupeň: sériové nekonečno fabriky na bydlení a osudy.)

Třetí stupeň: betonová, cihelná, kamenná bažina, poklesající a zemětřesné drama padomů a paulic, kde i zloději jsou okrá-

dáni, protože musí platit činži z něčeho, co nesvědčí ani krysám. Rozkládající se tělo městského dobytčete napadeného denními upíry. Střepy, ohořelé kanape, krámky před vykradením nebo po vykradení, auta, auta, auta, ale i ta ochořelá, parkoviště, parkoviště, dvory, vlající prádlo, ale násilností potřísněné zákoutí, útulnost beznaděje.

(Třetí stupeň: karcinom města.)

Věčný a živelný svár tří etází jednoho města podle jména: New York.

Ulice Manhattanu mají v sobě v noci něco děsivého, pověrečně děsivého, asi jako hluboký starý les nebo skalnaté útesy. Snad je to mohutnost stěn, tak přesahujících lidskou jedinnost. Snad je to ono střídání hektického života v úseku plném nočních podniků a náhlé pustoty úseků již spících. Snad je to onen věčný těkavý pohyb divných postav, které nepochopitelně ve dvě hodiny v noci, v nepřiměřeném odění, někde stojí, někde pobíhají, někde ženou tryskem.

Odněkud se ozývá pokřik. Od rohu k rohu přetahují skupiny aut, tu a tam se zbytečným troubením.

Jda z filmu, v němž se odehrálo něco svéúčelných pranic, havárií a přepadení, je chodec naložen spíše labilně.

Na Avenue of the Americas zastihuje za oknem temné banky černobílou kočku. Klepe na ni a kočka se lísá k pelargóniím. Z dálky skřípění brzd. Výkřik. Ticho. Chodec opouští kočku a obraceje tvář kupředu, náhle se střetne ve vedlejší výkladu se smrtelně bledým obličejem ležící ženy v rudých brokátových šatech, které padají z lehátka v hrozivě klidných záhybech.

Chodec se dává na rychlý pochod s malým mrazením v týle.

Byla to figurína.

Ale proč mají za výkladem ležící, zavražděnou figurínu?

Ve dvě hodiny v noci?

V okamžiku, kdy z dálky zazní nepřítliš lidský výkřik, kdy se vedle lísá nevědomá kočka; když se jde z chuligánského filmu?

Toto město má v sobě něco bezděčně děsivého.

Chodec se dává na rychlý pochod a míjí Třicátou prvou ulici, nevěda, že zítra ráno půjde na tomtéž místě, spěchaje do práce, mezi tisíci dalšími spěchajícími do práce a najednou vedle stěny nedohledné, šedé, drsné budovy se mu před nosem rozplácne, exploduje masívní skleněný popelník, vypadnuvší z poschodí asi čtyřicátého.

Kdyby měl chodec ruskou duši, pravil by si (pod vousy): Ech, mrtvé figuríny se jim zachtělo, proklatcům... Nu, ba i popelník vyhazují, čerti. Pánbůh s nimi. Duši nemají, ojoj, ani dušičku, duši ubili, do kamene pohřbili, do figurín, do popelníků. A teď jen běsi tu lítají, lítí běsové, krev vysávají, do hlav se zavrtávají, až hrůza.

Ale chodci tu nemají ruské duše.

Ostatně mně není jasno, jak lze zvládnout dopravní situaci na Grand Central s duší. S duší by tam nasekali dvě hodiny zpoždění pro každý vlak v každé špičce.

Snad i město má víc běsy než duši.

A pokud má duši, je stulena tam, kde není ani jízdní řád, ani domovní řád, ani dopravní předpisy.

* * *

Čtvrtina z celkového počtu tisíce sebevražd ročně v městě New Yorku je provedena skokem z výšky.

Statistický údaj v Daily News, 1966

* * *

Mezi Canal Street a Houston Street je něco jako negativní otisk mrakodrapovitého a povzneseného Wall Streetu: něco, co je ulicí a blokem, mnoha ulicemi a bloky, a zároveň není. Město a neměsto. Jsou domy, ale nejsou v nich lidi, jen skladiště a bledí skladníci a naprosto beznadějní černí stěhováci. Jsou vozovky, ale vykotlané a rozvlněné dusáním věkovitých nákladů, jsou auta, ale jen nákladáky jako hory, stojí napříč, naštorc, šikmo nahoru, šikmo dolů, jsou tabulky se jmény ulic, ale nikdo je nečte, jsou pošťáci, ale nedoručují nic kromě objednávek, příkazů a nákladních listů.

Tíha kapitálu a moci zde vykotlala svůj bezesný pelech.

Ale na Spring Street je jeden šerý skladištní dům a v něm je nákladní výtah odnikud nikam. Celé dny – a snad i noci – sedí u stěny výtahu naprosto neurčitý stařík v čepici, obšírných gaticích a vlaze zplihlé bundě a čas od času předkloní nebo zakloní kliku a jede zvolna nahoru, nikam, nebo dolů, nikam. S ním jede předmět nebo dva. Stařík drží v rukou zlatolesklou křídlovku a hraje. Hraje. Táhle, trvale, nepřiliš umně, spíš jen jako by se cvičil na akademii ve škole. Výtah jede nahoru a zvuk křídlovky stoupá domem; je to jako pozdvihování zvuku nad tíhu světa. Když prší, kape do výtahu, a stařík si přesedá k druhé stěně. A hraje. A výtah jede dolů a zvuk sílí a plazí se po Spring Street jako démantová zmijs, která zajde nepoznána a ztracena ve všeobecném kamennu.

Soudím, že stařík hraje od nepaměti a bude hrát i nadále. Soudím, že jde o bytost nadpřirozenou, jež vznikla ze strašlivého tlaku pustoty.

* * *

Když jen tak chodíte po New Yorku několik dní, nemůžete si nepovšimnout hlubokého svazku mezi americkým konformismem a americkou individualitou. Nazírán při zemi, z hlediska délky a šířky, je New York nejkonformnějším městem na světě. Od

Washington Square na sever není jediná točitá nebo zakřivená ulice, s výjimkou staré Broadwaye. Tucet dlouhých, souběžných brázd běží rovnou od dolního prstu Manhattanu k Harlem River. To jsou avenue, protínané stovkami menších brázd, které jsou k nim přísně kolmé.

Tato šachovnice je New York. Ulice vypadají tolik jedna jako druhá, že nebyly ani pokřtěny. Mají jen registrační čísla, jako vojáci.

Ale když vzhlednete do výšky, všechno se změní. Nazírán ve svých výškách, je New York triumfem individuality. Vrcholky budov pohrdají všemi zásadami plánování města.

*Jean-Paul Sartre,
Individualismus a konformismus ve Spojených státech,
1955*

* * *

Jean-Paul Sartre vidí New York jako architektonický symbol bytostné sounáležitosti amerického konformismu s americkým individualismem. Americký individualismus je třetí dimenzí amerického konformismu, stejně jako je manhattanská drúza mrakodrapů třetím rozměrem depersonalizovaného půdorysu města. Mrakodrapy ženou do výšky s nietzscheovským vypětím ducha, zabetonovaného do ocelových prutů ekonomiky a moci.

Mrakodrap jako vypětí ducha.

Mrakodrap jako únik.

Mrakodrap jako poselství stoletím.

Mrakodrap jako přesah. Přesah města přes město, lidí přes lidství, kamene přes kámen.

Nejstrašnější a nejbezprostřednější paralelou s faktem mrakodrapu je fakt sebevraždy.

Na United Nations Plaza se dvaadvacetiletý příslušník mírového hnutí katolických dělníků polil benzínem a zapálil (na protest proti Vietnamu).

Ze zmítajícího se těla stoupaly plameny a černý dým. Černý dým splýval ve výšce s konturami mrakodrapů v příšerné a klidné jednotě.

Dým byl stejně trvalý jako železobeton a aluminium. Železobeton a sklo byly stejně trvalé jako dým.

A vše sahalo do dimenze, kde není času a smyslu, do dimenze, která se nazývá prázdnotou nebo Bohem, do dimenze bez vztahu, do zrcadla bez obrazu, do nebytí prvotního a základního.

Manhattan poukazuje k nicotě, stejně jako gotický chrám poukazuje k Bohu.

Cestou k nicotě je možno pracovat na extatických vytrženích ducha, je možno propočítávat dráhy hvězd a je možno investovat a kupovat akcie.

Navštívil jsem Rothschildovu bankovní kancelář na 57. ulici. Recepční úřednice mne vpustila do nevelkého sálu o třech lodích. V prostřední byly pracovní stoly. Místo oltáře byla světelná tabule, na níž plynula čísla a čísla a informace ze světa burzovních čísel a ze světa vůbec. Na stolech bzučely telefony. Dva tři na jednom. Za stoly se rozvalovali v bílých košilích experti. Všichni mluvili zároveň, telefonovali současně, psali si poznámky současně a pili kafe současně. Všichni kouřili doutníky a cigarety. Několik stran zasedalo na židlích přistavených k jednotlivým expertům. Celek působil dojmem absolutního zmatku a zároveň absolutního klidu.

Každý z expertů byl schopen dělat tři věci najednou. A pořád.

Kromě toho všechny telefony fungovaly pořád a vzduchotechnika fungovala pořád a čísla na tabuli fungovala pořád. Bylo jasno, že vypovězení kterékoli z funkcí, funkcí přístrojů nebo funkcí lidí, by mělo dřív nebo později apokalyptické důsledky pro Rothschildovu kancelář, pro New York nebo pro Ameriku.

Bylo jasno, že tady by se dala řídit stejně kosmická loď nebo stát jako zájmy kapitálu, podílníků a akcionářů.

Bylo jasno, že z této obrovité potence, která není *jen* technická nebo *jen* lidská, nýbrž všechno pohromadě, jedno umožňováno a potencováno druhým, vyrostlo toto město.

Tato potence, integrována v tomto nebo jiném modelu hospodářském nebo společenském, je a musí být legitimním zdrojem moci a garantem moci. Mohou přijít otřesy. Ale seberegulační schopnost takových centrál je asi maximum, co mohou lidi dělat proti tomu, co je dosud neodhadnutelné ve věcech lidských.

Je jistě trapné a velmi nemorální, že v téže chvíli, kdy zde nakupují akcie General Electric, jezdí opuštěný stařec s křídlovkou odnikud nikam ve výtahu na Spring Street. Že v téže chvíli souloží třicetiletí otci s třináctiletými dcerami v Harlemu a na Bowery chcípá hlady bývalý farmář z Michiganu.

Ale řešení asi nebude, aby všichni radši jezdili odnikud nikam ve výtahu na Spring Street.

Podstatné je, že onu potenci budeme muset zakalkulovat a vzít s sebou jako první nezbytné do všech dalších New Yorků, pokud vzniknou. Do všech dalších a lepších New Yorků.

Tento byl a je nicméně ten první.

* * *

... Světlo a teplo jsou případy jeho chemismu.

I nebe je dobyto. Z ulice nahlíženy jsou vzdálenosti oken tak absolutní.

Jako čas a časté jako smrt...

Byron Vazakas, Mrakodrap

* * *

Časný večer je pro pohled to nejkrásnější, co může New York poskytnout. A je to vůbec asi jeden z nejlepších pohledů na světě. Rozhodně kdybych měl vypočítat nejlepší pohledy na svět, uvedl bych velehory o slunce západu, moře v Kalifornii, pole kvetoucích slunečnic, něčí oči, útok Hannibalovy jízdy (s přihlédnutím k tomu, že k němu teď už dochází jen z příčin filmových), start rakety a pohled na New York v podvečer a pokud možno zdálky. Aby se nedostala pokuta za nesprávné zaparkování.

Manhattan se nadlehčí tisíci, asi desetitisíci rozsvícenými okny. Holé skalní stěny zprůhlední (jako se to dávalo s jeskyněmi skrývajícími poklad), z anorganické hmoty se stává něžný, světélkující organismus a země je mu lehká a nebe je mu na dosah. Je to oslava velké simultaneity, lidského kontinua, je to okamžik, kdy jsme si zároveň mikrokosmem a makrokosmem, kdy jsme si mořskými bakteriemi i hvězdami, bludičkami i majáky.

Je to chvíle hrdosti.

A dokonce i v Brooklynu a v Bronxu milosrdná tma pozahálí otevřené rány a obnažené kosti města a činžáky se rozsvítí jako vánoční stromky.

Asi to nedělají schválně, ale ve všech mrakodrapech svítí téměř všechna okna. Nové budovy mají stěny posázeny nesmírnými, ubíhavými řadami modrých světelek a okna svítí.

Teplá žlutá okna, značící večeri a čtení novin, nadávání na poměry, na sousedy, na policajty a na učitele, a další projevy humanity, zjitřené domácím bezpečím.

Fosforeskující okna značí pokles ke dnu televize a omámené bytí ve vlahé náruči Dean Martin Show.

Modravá okna, značící pracovnu, papíry, mezi nimiž nelze nalézt ten jeden, knihy, které člověk nemá čas přečíst, a sloupce číslic, které člověk radši nesčítá.

Růžová okna, značící návštěvu, sklenice s medovým leskem skotské a dobrodružství hry nebo lásky nebo snů nebo zbytečných řečí.

Přidušená okna matného lesku, značící ložnice manželské.

Bělavá a pohasínavá okna, značící školní úlohy a honění do postele, tak kolikrát ti to mám říkat.

Okna prázdné a pusté záře, značící chodby a výtahy, zas někdo jde, jen aby to nebylo k nám.

Okna samotářů, okna různic, okna touhy a naděje, vlasově naznačená okna spánku.

Okna nanebevstupující.

Noc města, jednoho z nejmohutnějších výrobků člověka.

A kolem vesmír, naplněný ještě jemným plynem prvotní exploze. Vlny rozpadající se na mikrovlny. Rodící se galaxie. Quasary.

Rozpínající se vesmír, pulzující vesmír, který dosáhne stavu, kdy tíže jeho unikajících součástí jej znovu stáhne k jádru, za nové prvotní exploze, kdy se vše rozloží na elementy a začne se znovu skládat v mracích vodíku a hélia.

Pulzující vesmír.

Dobrou noc.

* * *

New Yorku se nedostává výhod úměrných penězům, energii a úsilí, které se věnují na jeho vývoj. Nekoordinovaný vývoj města, růst dopravních problémů, pokračující znečištění vzduchu a vod, zmatené bourání a horečná výstavba – to všechno bere svou daň.

Newyorská odbočka Amerického institutu architektů ve zprávě O stavu města, 1964

* * *

Přistáli jsme na jakési jiné přistávací dráze, přes kupu červených činžáků ve Far Rockaway, přes hnilobné vody Jamaica Bay, a jak jsme se dotkli země, za okny nebyl beton a ocel a velkostroj města, ale pošpatnělý trávniček barvy šedivé a rozpadlý nákladák a doza-du ubíhal jakýsi výkop, hrubě zanedbaný.

Nějak jsme vystoupili zadem.

Pak jsme jeli provinciálním městem Brooklynem a několika zahradními městy a stavili jsme se na Jones Beach, kde byl listopad, záhony vadnoucích pestrobarevných chryzantém a zcela opuštěné písky a zcela opuštěné moře.

Vstoupili jsme tím jiným New Yorkem, který je připjat k Manhattanu jako obrovská vlečka vířící prach, jako tkáňová kultura sající ze zbytků longislandské přírody, jako živoucí stín petrifikované slavné osobnosti Manhattanu.

A zabydlivše se v městě Long Beach (podle tabulí „nejzdravějším“ městě Spojených států stejně asi jako jiných sto malých amerických měst), zjistili jsme záhy, že jen velmi chudí a velmi bohatí sídlí v tom pravém New Yorku, zatímco osm z deseti rodin onoho mohutného středu, oné rozměrné střední třídy, střední třídy a vyšší střední třídy, bydlí a proliferauje v podobných přívěscích, a největší město světa je tudíž spíš souhvězdí více či méně nejasných satelitů než jedna fantastická hvězda hvězd.

Tak se stává člověk nenyworským občanem New Yorku a usiluje mít město na dosah, ale být mimo jeho dosah. Neboť to, co se v něm denně zažívá, není velikost práv a výhod, ale velikost štrapáci; a příliš mnoho z techniky, kterou tato země dopřává svým lidem, se spotřebuje na překonávání obtíží z této techniky pramenících. Domy překázejí domům, auta autům, dálnice dálnici, kapitál kapitálu. Lidi lidem a nelidi lidem.

Rozžihající tudíž svou večerní lampu (která jest jedním z největších a nezadatelných práv, které vytvořila lidská svoboda, aby se měla kam schovat), nasloucháme svištění vozů po asfaltu venku,

hučení letadel z Kennedyho letiště, skřekům televizních reklam z vedlejšího pokoje a říkáme si, jo jo. A zejtra je zas tolik práce. Někdy to říkáme i mnohem ošklivěji.

A potom zhasneme a je tma.

* * *

S rychlostí, s jakou se dá dostavět a prodat kolonie rodinných domků, posunuje se obchodník realitami o pár bloků dál, v ruce s plány a rozpočty a s půjčkami na výstavbu, aby stavěl další stoakrovou obec poschodových rančů s kuchyněmi spojenými s jídelnou, s hracími pokoji pro děti, s důstojnými obývacími pokoji, s inspirujícími manželskými ložnicemi, se stěnami oddělujícími matky a dcery, a s prostornými koupelnami.

Erskine Caldwell, Around About America, 1964

* * *

Tři neděle jsem nejel přes Atlantic Beach a na písčíně proti soukromému klubu Capri vyrostla nová čtvrť lehkých, dřevem pokrytých vilek. Jedna jako druhá, ulice jedna jako druhá, jako výrobky z běžícího pásu, ale jsou tu, a obchodníci realitami už prodávají a první houfy vozů čenichají v novém sousedství.

Na Čtrnácté ulici strhli staré domy a za měsíc vyrostlo na rohu patnáct poschodí nové nemocnice. Aniž byla doprava kolem omezena víc, než tu a tam přistaveným (přesně v plánovanou chvíli přistaveným) vozem, který už v jízdě míchá beton. I úzký chodník kolem novostavby je otevřen pro chodce, obedněn překližkami a prost jakýchkoli stavebních zbytků. Akorát ve vzniklé chodbičce tu a tam podnapilý občan pohodí prázdnou láhev. A akorát stačil někdo napsat Ať žije Castro!

Toto město zaniká a roste plynule a trvale. A na pochodu. Město-had, který trvale mění svou kůži a prosmýkává se kupředu proti proudu rmutných řek. Město šelma, línající, ale stále ke skoku připravená šelma. Město prales, město, které neskrývá a netají nic, kromě své velké a přírodní energie.

* * *

Lidská bytost v industriální společnosti svrchovaně mobilní jak horizontálně, čili v prostoru, tak vertikálně, čili společensky, a proto je charakterizována především svou schopností přizpůsobit se a psychologicky se adaptovat.

*Dieter Oberdörfer, O osamělosti člověka
v moderní americké společnosti, 1958*

* * *

Long Island je – nahlížen z přistávajícího letadla – opředen stříbrnou pavučinou sítě, která není nic jiného než vedro a smog. Druhý měsíc je kolem čtyřiceti ve stínu a New York se vylévá na písčné pláže od Coney Islandu přes Rockaway a Long Beach, po Jones Beach, Fire Island, Patchogue a Montauk a jak se všechna ta indiánská místa jmenují.

Rozpálené silnice jsou naplněny rozpálenými auty, mění se dopravní pruhy, aby se to vešlo, jezdí zvláštní vlaky a autobusy a lid pocestný se potí, mírně, odevzdaně, decentně, tlumeně, díky početným protipotním sprejům, zásypům a pomazánkám. Řidiči mají na zádech temně obtisknutá sedadla, a kalhoty postarších občanů vyhlížejí ještě neforemněji a pytlovitěji než ve dny podmračené. Zatímco mládež tkví v přiléhavých nohavicích džínsek nad koleny střapatě ustřižených a v obšírných odpornostech opatřených

květnatými halucinacemi a nazývaných Bermuda shorts. Dívky mají nahá břítka pod kanýrkovitými živůtky a rozložené paní se masitě dmou v růžových kompletech.

Městy a osadami projíždějí zmrzlináři na zvonečky cvrlikajících tříkolkách. Na plážích jsou „Lifeguards on duty“, plavčíci ve službě, a na vstupních místech stařeny. Plavčíci dují na píšťalky a tahají topící se, stařeny vybírají tučné vstupné za právo popeliti se na pláži a býti vytahován plavčíkem.

Pláže jsou z bílého, jemňounkého písku, moře z vln a řas a mušliček.

Řádní občané sedí na přenosných křeslech a zastiňují se nájemnými slunečníky. Mládež, lid chudší a sportovní, se válí po dekách. Všichni se maží přípravky proti slunci, proti hmyzu, proti infekcím a proti úpalu, konzumují četné párky a limonády a rozkládají odpadky do malebných hromádek kolem sebe.

Těla, těla, těla, od obzoru po obzor. Hlavy zmítané v příbojovlnách, líbající se párky, vřeštící batolata, dřímající staříci podestlaní novinami.

Nízko nad mořem prolétají letadla a vlekou nápisy nabádající k použití krému Noxzema a limonády 7^{up}, jakož i k odívání modelů Lady York. A ve velké výši obratný tryskový letoun kreslí z bílého kouře PEPSI-Cola... PEPSI-Cola, ale vždycky, když je u posledního la, PE už je rozplizlé a stočené nad oceán.

Lonely crowd, opuštěný dav, konzumuje slunce, mořský vánek a moře, nikoli živel slunce, živel vítr a živel moře, nýbrž organizované slunce, organizovaný vánek a organizované moře, moře ne o sobě, ale moře-pro-šestnáct miliónů osamělých lidí. Někteří se zahrabávají do písku jako opuštění jezevčíci, někteří se noří do vln jako tuleni, ale všichni musí mít trvalý pocit, že uvnitř v hloubi písku je někdo další, kdo se hrabe ven, a uvnitř v hloubi moře nejsou mořští ďábli, krabové a makrely, nýbrž hejno tělnatých pánů v plandavých plavkách, bystré skupinky slečen v bikinkách a něco humrovitě

drsných mládenců v podivných kalhotách, používaných na plavbu i školní docházku; jakož i ostražitý plavčík s nápisem Long Beach Patrol na modré bundě. A stařena medúzovitého vzhledu s blokem hlubinných vstupenek; dolar za jeden, pět dolarů za utopení na celou sezónu.

Mohutní hnědě kropenatí raci či racčata sbírají čerstvě vyvržené měkkýše na místech, kde je málo lidí, dva černoši v dlouhých kalhotách se vrhají do moře, nesouce svá nerozlučná tranzistorová rádijka ve vzpažených levicích, plavčíci silně pískají a na vedlejší pláži se někdo utopil. Tahají z vody sto, sto padesát těl v plavkách v jednom hroznu a uprostřed to jedno něco, bezduché, vodnaté, s krvavou pěnou, a plavčíci mu dýchají do úst a voda jde z uší a kolem ubíhá docela malý a docela tlustý chlapeček a ptá se: Pane, co se stalo, ale než mu kdokoli odpoví, že nic, už je tu postarší tatík a vleče chlapečka pryč.

Přijíždí něco ambulancí a civilních vozů, hrozen tel postupuje k východu, na pláži těká několik civilistů v šatech, jakož i černý lékař v bílém, pak nesou prostěradlo a to něco v něm. Tlustý chlapeček se zase vytrhl nepříteli pohyblivému otci a odbíhá, padá a zvedá se, a jak někoho chytí, ptá se huhňavým hláskem: Pane, co se stalo, ale nestalo se celkem nic, nic se nezměnilo na šestnácti miliónech na slunci pro šestnáct miliónů, na raccích, na slunci, na letadlech, na písku a flaškách od pepsi-coly.

Čtyřicet ve stínu, šumění moře.

Nic se neděje. Je krásně.

Voda, pokud není v moři, se trochu víc pění, neboť obsahuje detergenty. Moře na plážích obsahuje neobyčejně málo tvorů a pečlivě zušlechtěné trávníky nehostí než ojedinělé a siré broučky a mravenečky.

De facto jsem za sezónu viděl dvě stonožky, tři brouky kovaříky, jednoho motýla otakárka, osm bělásků a jednoho úplně zblblého

motýla monarchu, který se potácel na longbeachském nábřeží a usedal na plakát Gui Lombarda v marné naději, že tiskařská čern se mu stane pramenem obživy. A asi osm much a jednoho ováda. A psi nemají ani blešku blešičku.

Já se jim hmyzům nedivím. Když se objeví, jsou pronásledováni repelenty a zkrápění DDT a podobnými smrtícími prášky a sprškami.

Tak zbývají jen cikády na stromech a pár těch pavouků doma.

Takže by se chtělo říci, jak je to tu siré a jak chybí v letním odpoledni víření perleťových a opálových křidélek a bzučení rojů. Ale vlastně by se mělo říci: když nám víří opálová křidélka u nosu, ošíváme se a nadáváme. Tak tu vlastně máme, co jsme chtěli. Zasel čas plácaček na mouchy. Nikde není psáno, že nová příroda musí obsahovat na chlup a na deko přesně všechno, co stará. Jen když je to vůbec příroda.

* * *

Byly naměřeny největší srážky pro ten den v roce v historii, 3,1 palce za 23 hod. a 8 minut deště. Dosavadní rekord byl 1,27 palce v roce 1911.

Kromě záplavy deštníků všech barev na všech ulicích vyvolal déšť přerušení letecké dopravy, zaplavení dálnic, vyřadil 2000 telefonů na Manhattanu a zbavil dodávky proudu 1500 bytů v sídlišti Columbus Houses v Newarku, jakož i způsobil záplavy kolem Elisabeth River a přeplnění koryt všech ostatních řek v New Jersey.

New York Times, zprávy vždy druhý den po dešti

* * *

Vlastně je déšť a požár jedinou tradiční formou přírody, s níž se tu člověk osobně setkává. Pažit v zahradě je jako kovral, od okraje po okraj, dokonalý, z jara záplatami z drnů vyspravený, každý týden strojně stříhaný, dokonalý, pohodlný. Kvítka zahradnickou firmou vysazována a onipována, humusem přizdobována. Stromy vedené k ztepilosti a uměřeným dávkám stinnosti a ševelivosti.

Kočky a psi opatření svými denními dávkami konzervované potraviny, veterinářskými prohlídkami a injekcemi. Psi vyvádění pány na místa k vyvádění určená. Psi a kočky na volné noze neobstojí, jezdí příliš mnoho aut. I když máme na Long Beach zastrčenou uličku bezprizorných koček, uličku za hospodami, kde postávají jen černoši a kudy jezdí jakási stařenka každé ráno s nákupním vozíkem, a kočky jí chodí naproti až k nádraží, třicet, čtyřicet koček, a vyprávějí jí své noční příběhy.

Voda na zahrádkách je jemně rozstříkována posuvnými vodotrysky, které se samy od sebe zapínají v určenou dobu ranní či večerní a dští do okolí jako něžné, kapesní boží požehnání. Vodotrysky samy od sebe zapínavé nejinak než domovní osvětlení, řízené za nepřítomnosti pánů fotobuňkou. Že aby zloděj nepoznal podle tmy, že páni jsou na výletě.

Jen déšť a požár jsou tradiční formou přírody a váží si v New Yorku této výsady.

Prší v noci a dopoledne, jako pozdrav z Floridy nebo z Illinois, a ze silnic jsou koryta řek, prolákliny v asfaltu obsahují hektolitry temných vod, z aut se stávají obojživelné vozy, chodci se pohybují v obširných galoších a přískoky, v Brooklynu je pár vyplavených domů a několik staříků vynáší bez spěchu nábytek, u Atlantic Bridge uvízlo auto a několik mladíků se je beze spěchu snaží vytlačit, ale záhy se rozhodne pro suchost vlastní kůže a auto pro ten den opouští; pokud je auto staré, pak i pro ten život. Nad šedivými mraky bzučí otráveně letadla, která musí jít.

Na opuštěné pláži leží opuštěná kachna a pramének krve jí vytéká ze zobáku a mísí se s vodou v důlcích vymletých kapkami, zatímco moře se rozpomíná na svou přírodnost a duní jako za šťastných dob ptakojestřů.

Z dálky se ozývají sirény hasičů nebo ambulancí. V hotelu na pláži, kde dožívají zchudlí newyorští židé, umřel někdo bez pomoci. Nebo chytly bedny ve sklepě se zchudlými svršky zchudlých židů. Nebo teče do skladiště.

Z dálky se ozývají sirény a zanikají v záclonách deště.

Déšť přináší přírodu a městský klid se stává přírodním klidem a beznaděj města se stává beznadějí přírody, a aby i v bytelných vilách a v bytelných hotelech věděli, že ještě existují živly jakožto faktor dramatizující a ne jen lyrizující, zřídili na Long Beach na radnici sirénu s hlasem býka, siréna svolává dobrovolné hasiče k záplavám a požárům a v noci je to řev tak nespoutaný a barbarský, zoufalý, vítězný i šílený, že siréna sama je jakýmsi voláním z hloubi věků, voláním živlů, divokým zapřísaháním dávné mohutnosti, jež byla potlačena Městem.

II
KALAMITA JAKO ZPŮSOB
EXISTENCE

* * *

Od Věku pyramid po takzvaný Atomový věk vynálezci a ředitelé megastroje byli pronásledováni iluzí vševědy a všemoci; tyto iluze nejsou o nic iracionálnější dnes, kdy mají k dispozici obrovské zdroje exaktní vědy a technologie vysokých energií.

Lewis Mumford, 1965

* * *

Díky východnímu standardnímu času je v listopadu v New Yorku v pět hodin odpoledne tma a město svítí jako pochodeň do jemné mlhy. V 5 hodin 15 tohoto devátého listopadu skákaly na 14. ulici obvykle neony, mřížemi v chodníku hučela a dýchala podzemní dráha, lidi středního věku pospíchali, velmi mladí a velmi staří postávali; to je takový zvláštní a zákonitý časový gradient. V 5 hodin 25 jsem byl u Union Square a zdálo se mi, že všechno, ba i papíry hnané větrem, dostává takové podivné trhavé pohyby, nápisy SEA FOOD a REAL ESTATE nervózně poskakovaly a ztrácely některá písmenka a něco bylo ve vzduchu. V 5 hodin 28 začalo všeobecné světlo kolem všeobecně slábnout a najednou byla tma. Tma jako na počátku nebo na konci. Náměstím zavál prazvláštní mnohohlasný výraz překvapení, zástupy zakolísaly a změnily své pohyby, jako když začnete míchat kafe jiným směrem. Mládež vesele pištěla. Jednotlivé postavy se jaly urychleně pospíchat, jako by té tmě chtěly utéct. Kolem obchodů se začaly tvořit nejasné skupinky, někteří zevnitř, druzí naopak; ale vchody bank a restaurací již byly neviditelnýma rukama zavírány a bedněny a silní portýři zavalovali vchody, tiše a rutinovaně.

Vlastně nebylo tma, nýbrž jen hemžení stínů; houfce aut v jízdni dráze svítily dál a na křižovatkách zbavených signálů se navzájem vklíňovaly a blokovaly v neuvěřitelných seskupeních.

Uprostřed křižovatky Čtrnácté ulice a Sedmé avenue uvízl napříč buick tak šokovaný, že nebyl schopen pohybu; jen cosi zevnitř otáčelo startérem do běžícího motoru za vydatného nářku mučených ozubených koleček.

Později jsem se dozvěděl, že v týchž 5 hodin 28 hráli v takovém tom obchůdku naplněném stálým výprodejem tranzistorů a kamer na Broadwayi Hard Day's Night a deska hrála pořád pomaleji a hlouběji, z Beatles byli basové a kontrabasové a nakonec to přestalo docela a začala ta noc. A taktéž v obchodním domě Macy's klubko zákazníků sjíždějících po pohyblivých schodech do přízemí jelo pořád pomaleji a pomaleji; všichni v houstnoucím šeru, vztyčení, strnulí, vyjevení jako apoštolové na orloji. Pak se zastavili docela a trvalo hodnou chvíli, než se začali pohybovat sami od sebe, protože si pořád mysleli, že se schody zase rozjedou, ale schody se nerozjely:

začal dnes již slavný blackout, potopa tmy, jež zachvátila devět severovýchodních států, dvě kanadské provincie, 80 000 čtverečních mil a asi 30 miliónů lidí. Temnota se šířila asi čtvrt hodiny od Niagarských vodopádů do státu New York a dál na východ a na sever do Bostonu, New Hampshire, Vermontu, Maine, na jih do části New Jersey a Pensylvánie, do města New Yorku, ba bliklo to i ve Washingtonu, ale jen bliklo, na západ k jezeru Huron. V New Yorku však padla tma. Tma jak zákon káže, od půl šesté toho večera.

Šel jsem nahoru po Sedmé avenue v naději, již sdíleli zřejmě všichni kolem, že totiž přes momentální zatmění ve velkém mozku techniky tohoto věku se za pět nebo za deset minut, za tímto nebo za oním rohem vynoří spásná myšlenka světla. Vynořil se však jen stařík nejistého kroku a obdařený vpředu i vzadu plakáty, jež oznamovaly, že šperky od Kleinů jsou nejšperkovatější.

Po deseti minutách se jízdni dráhy začaly uvolňovat: na křižovatkách pobíhali civilisté, většinou chlapci v teniskách a kožených bundách, a řídili dopravu podobnou setkání stohlavých stád bučícího

skotu ve skalní soutěsce. Řídili, skutečně řídili, profesionálními gesty dopravních strážníků, někteří se samozvaným úředním označením – kapesníkem kolem levé paže. Na křižovatce Sedmé a Třiadvacáté se tři mladíci rozhodli hnát všechno jen dolů, nikoho nenechat zabočit. Byl to asi jediný způsob, jak uvolnit beznadějnou zácpu. Mladíci stíhali neposlušná troubící vozidla, mávali jim aktovkami před očima, a když některé si obzvláště nechtělo dát říct, už tu byl opravdový dopravní strážník s píšťalkou a jelo se dále správným směrem.

Ze stanic podzemní dráhy vystupovaly skupiny cestujících a váhaly v temnotách jako duše v nefungujícím Hádu. Obchody byly zavřeny, ale již se otvíraly na protažení ruky mříže u těch, které byly zásobeny svícemi, baterkami, a vůbec svítilnami všeho druhu a již se znovu nakupovalo a již blikala první světélka a již rostly jejich ceny, svíčka za dolar, později za dva, svítilna za pět, později za osm. A již se otvíraly všechny možné putyky a bary, se svíce na pultu, luxusnější se svíce na každém stole.

Ve velmi lidské, a tudíž absurdní naději, že elektrické vlaky z Pennsylvania Station budou přece jen jezdit, jsem dorazil do jmenovaného nádraží, jehož kamenná mohutnost je letos zdůrazněna okolností, že půl je zbouráno, půl nahrazeno dřevem a papn-deklem a uvnitř v podzemí se za provozu staví nové nádraží pro několik systémů vlaků a podzemních drah. Pennsylvania Station pochopitelně tonula v tmách, jež v hlavních halách nahoře prolamovaly reflektory dvou šikovně postavených policejních vozů a jednoho soukromého volkswagenu, který tu svítil tři hodiny bez vysvětlitelné příčiny, protože lidumilnost příčinou nebývá. V hale v podzemí, ve stanici vlaku systému Long Island vozu nebylo, zato tam byl černý zřízenec, který držel svítilnu namířenou proti schodům. Stál tam rovněž tři hodiny a ruku s baterkou držel střídavě nad hlavou a střídavě na prsou. Jeho tvář byla jemně ozářena odraženým světlem. A okolo něho procházely stíny a stíny stínů, některé se

světélky, svícemi, baterkami, jiné jen se svými starostmi; a stíny se kupily a pohybovaly dál podle zákonů nesmyslného molekulárního pohyby přitahovány jako prvoci závaný světla nebo hluku nebo vůně kavárny Savarin, plně okupované blikáním a konzumenty.

Z hloubi úředních místností se chvílemi vynořoval úředník s megafonem, provázený podúředníkem se svítilnou, a brázdil haly a přilehlé místnosti hromovým ujišťováním, že proud není nikde, nic nejedí, nic nepojede a není dalších zpráv. Cestující veřejnost to kvitovala zvýšeným kouřením, jež činilo situaci v podzemí skutečně nepřehlednou.

Ale i zde se již vynořili první svépomocní pořadatelé: tu postarší paní třímající nad hlavou tranzistorové rádijko, v němž boдрé hlasy komentátorů na několika stanicích, jež operativně zorganizovaly vysílání přes Chicago nebo měly vlastní zdroje, líčily situaci v New Yorku, v Bostonu, v Albany, jakož i v této budově samé, přičemž reportáž o Pennsylvania Station poslouchaná v Pennsylvania Station byla podivuhodným zdrojem uklidnění, poučení i zabavení. Kolem paní s tranzistorkem se kupil dav uklidněných, poučených i zabavených stínů. Bylo to jako kázání Armády spásy.

A tu již se rozkládají stíny u drobných táborových ohniček svíček postavených ke sloupům a na schodiště. Tu leží dva businessmani na dlaždicích a čtou si při baterce. Tu sedí tři dívky u sloupu a pějí písně vysokými hlásky. Tu je velké slezení dam a pánů na schodech k IND Subway, někdo již chrápe, někdo usíná, někdo rozdává karty. Páni se saky pod hlavou, v košilích, s doutníky v ústech. Dámy na kabelkách, na novinách, s nožkami volně rozloženými. Hoši složení v klubka. A pocestné stíny bloudí kolem nožek a překračují klubka a je tu pokojno, definitivno a příjemně marno.

600 000 lidí bylo té chvíle a té noci na nádražích, ve vagónech vlaků, v tunelech podzemní dráhy, odkud byli – kromě jednoho vlaku pod East Riverem, který zůstal bez pomoci přes noc – evakuováni úředníky, konduktéry a policisty, hodinu po hodině, jako dlouhé a víceméně veselé řetězy trosečníků. Někteří se z nedo-

statku jiných možností vraceli do svých vlaků, když byli nakoupili proviantu a svíce, aby zde trávili noc v kolektivu svého Blackout Clubu. Stejně kluby se tvořily v šesti stech kabinách zdviží, uvízlých mezi poschodími, z nichž některé byly evakuovány probouranými zdmi, což v Empire State Building vedlo k překérním situacím, když se evakuovaná skupina byla probourala do pánského záchodku; nicméně i to bylo přežito v temnu a v dobré míře.

Opustil jsem pohostinnou Pennsylvania Station, abych načerpal vzduchu a dostal lepší nápad, než sedět na schodech. Ulice byly světlejší: v dálce svítilo New Jersey, které se prý včas odpojilo ze všeobecné kalamity. Také naproti svítily neóny v přízemí a v nejvyšším poschodí hotelu New Yorker: vlastní generátory. V šedesátém pátém patře budovy R. C. A. svítila okna mdlým svitem; v Rainbow Roomu se dál tančilo. Zprvu si snad ani nevšimli, že se něco stalo, intimní osvětlení je tam obligátní. Tu a tam v mrakodrapu skomírala svíce. Ale od East Riveru svítil obrovský bílý měsíc a byla to určitě jediná noc, jediná noc v životě, kdy člověk mohl jít po New Yorku, kolem největších reklam Manhattanu, a mít měsíční stín.

Ale na 34. ulici obchod Layne's svými poutači hlásal slavnostní otevření s unikátními cenami, jen pro tento večer; girlandy a kokardy a trikolory byly temné, obchod zavřený a trudný jako dekorace pro Sestup Orfeův. Myslím, že právě on to byl, kdo mne přiměl nevyčkávat dále milosti přírody, ale hledat si hotel. Měsíční ulice oživovali už jen jednotlivci, tu a tam padající přes nevysvětlitelné sudy a jiné překážky, tu a tam se dobývající do barů. Jeden mladík se mne dokonce přišel zeptat, kde je. Odpověděl jsem mu značně přibližně, neboť sám jsem se ubíral spíše pudem než přesným věděním o čísle ulice.

Na čemsi, pravděpodobně Madison Square, bylo pod náměsíčně holými stromy, na nárožích a v jízdni dráze zástupové bujně bojující o místo v nahodilých autobusech a zoufale zastavující kolem se šinoucí taxíky, z nichž některé se vymlouvaly na benzín, který

se čerpá jen na elektriku. Jiné však hbitě oznamovaly své speciální blackout taxi: do Bronxu deset babek. I civilní vozy tu a tam zastavily hrdě vyvolávající svůj směr a cenu.

U telefonních automatů stály pokojné fronty, jeden, ten první, se snažil telefonovat a druhý a třetí na řadě mu svítili a radili.

U hotelu George Washington bylo v hale ležení lidí, na křeslech, na schodech, na podlaze. Haly hotelů byly určitě nejbezpečnějším a nejlevnějším útlukem. Málokdo připadl na rozsáhlé hlediště Radio City, kde se hrál dobročinně improvizovaný program při svících, na Carnegie Hall, kde Vladimír Horowitz pokračoval ve zkoušení a jen sedm lidí a dva psi sledovali opožděné představení aktovek Přátelé a Nepřátelé v divadle na Šedesáté ulici. Hotel George Washington byl už zcela obsazen. Poslední pokoj byl pronajat dámě přede mnou. Protože člověk někdy mívá štěstí, tak se dáma zeptala, kde její pokoj je. Uslyševši, že ve dvanáctém poschodí, zcela se zlomila a odešla dumat na schody. Dostal jsem pokoj ve dvanáctém poschodí. Šel jsem tam po hmatu, třicet šest minut. V pokoji jsem měl televizor, v měsíčním světle dobře viditelný. Ve dvě hodiny, ve dvě třicet a kolem čtvrt na čtyři se na mě dobývalo asi deset lidí, vedených sonorním basem. Ve vedlejší pokoji bylo asi pět párků, které se hlučně bavily, nikoli o zatemnění. Ve 4.29 se rozsvítila světla a skončil blackout. V šest hodin se zjistilo, že v pokoji na druhé straně se nachází patnáct občanů, které sem umístil ve vlastní režii sám hotelový host sonorního basu. Ale vždyť je to pokoj jen s jedním lůžkem, naříkal hotelový úředník s patosem ne zcela pochopitelným.

Neboť hotely byly jedním z mála odvětví, které na věci vydělávalo. Obchodní ztráty činily přes 100 miliónů dolarů.

A co letadla, jimž večer zmizelo Kennedyho letiště během přistávání tak říkajíc před nosem? A co operace rohovky v nemocnici Bellevue, již dokončili při baterkách? A co pacienti v železných plicích, kteří museli být přeneseni do přístrojů obsluhovaných ručně, nebo stlačeným vzduchem? A co podezřelé ulice v Harlemu a Bowery?

A co atomové reaktory v Brookhavenu? A co strategické letectvo? A co počítače předpovídající počasí? A co mražené potraviny?

A co milióny lidí, které druhý den byly někde jinde, než měly být?

Fakt je, že všechno se nějak zvládlo. Nějak tak spíš ručně. Životně a branně významná místa zapnula své vlastní generátory. Počasí se předpovědělo ručně děrovanými štítky. Reaktory se přibrzdily. Potraviny se vyhodily. Šestadevadesát lupičů a násilníků bylo zatčeno, a bylo to číslo hluboce podprůměrné. Ty milióny se dopravily na svá místa mimo jízdní řád a ve vlacích natřískaných zcela balkánsky. Armáda fungovala a skladiště národní gardy byla otevřena pro pomocné služby. Letadla přistála ve Filadelfii. Ta menší na zatměných letištích podle ručních světél. A za týden se i zjistilo, že celou štrapác způsobil relé Q 29, které z neznámých příčin uvolnilo přerušovač proudu v elektrárně Sir Adam Beck-Niagara v kanadském Ontariu; čímž převedlo 1,1 kilowattu do sítě Spojených států, jež se tím pádem přetížila, změnila se normální frekvence a monitory kontrolující frekvenci vypnuly postupně celou síť. Při tom při všem bylo ještě možné ze všeobecného selhání vyjmout jednotlivá území a města a zamezit tak zmatku a poškození v jejich vlastních zařízeních, ale většinou, a zrovna v New Yorku, se to nepodařilo.

Všecko se zvládlo a zčásti i vysvětlilo. Ale zůstalo něco, co se asi nikdy nevysvětlí, tak jako se nikdy nevysvětlí některé věci o Dallasu: proč nebylo možno takovou eventualitu, jako je zádrhel v relátku Q 29, propočítat předem a vybavit síť takovými tlumicími zařízeními, která by zamezila šíření nestability v nadstátním měřítku? Není to nevypočitatelný samostroj techniky, jež jest obviňovat, nýbrž nedostatek v počítání a v podnikání monopolní společnosti. Byl to nedostatek v systému, jež třicet miliónů lidí sneslo s trpělivostí osvědčenou a požadovanou v méně vyvinutých zemích.

New York opět svítí a neóny tekou po mléčné dráze Třicáté čtvrté a Broadwaye. Třicet miliónů lidí koluje po svých vytčených drahách,

v podzemí, v autech i ve vzduchu. Světlo stoupá k nízkým nebesům a měsíc, i kdyby se přetrhl, stín nevrhne a nevrhne.

V tomto městě 4. září 1882 Tomáš Alva Edison zapnul v elektrárnice na rohu Pearl a Hudson Street první elektrické osvětlení města. A také první na světě. Ještě funguje tato stanice na výrobu stejnosměrného proudu. A Edisonovo dědictví, megalopole hltavě sytící svůj bezedný, každých deset let zdvojnásobovaný hlad po kilowattech, jsou jen z energie a sama podobná spíš energii než hmotě, musela prožít po třiaosmdesáti letech největší tmu na světě.

Už to má za sebou. Už i v Layne's pokračuje prodej, za normální ceny.

Nicméně někdy mám dojem, že to světlo kolem není úplně to, co bývalo před tím.

* * *

V době, kdy se tolik píše o „novém kapitalismu“, který se poddává bezprostřední regulaci a kontrole, je dlužno zdůraznit, že žádná ze základních protichůdných tendencí „starého“ kapitalismu nebyla odstraněna. Stagnace a křečové záchvaty kapitalismu jsou vyvolávány spolehlivě samoexpanzí kapitálu. Sám růst kapitálu vytváří podmínky úpadku. Zatímco státní podpora může pro tu chvíli poskytnout podmínky pro mnoho významných pozitivních výsledků, expanze, jež je tím také vyvolána, posléze slouží k zvýšení protikladů v systému samém. Výsledky státní podpory jsou v míře stále se zvyšující paralyzovány tradičními problémy kapitalistické expanze. Za krátkodobé zisky se platí dlouhodobými kalamitami.

Robert Keller, Americká ekonomie, 1959

* * *

Žít mezi šestnácti milióny sto třiceti tisíci lidmi zaměstnanými v jedné oblasti, jíž můžete říkat město nebo megalopolis nebo oblast nebo blázinec nebo obraz budoucnosti, ale jež se ze všeho nejvíc podobá pulzující mořské houbě, znamená především jednu definitivní věc: nemůžete přijít na nic, na žádné řešení, na něž by nepřišlo zároveň dvě stě tisíc nebo tři milióny jiných duší: řekl-li jsem si v noci novoroční, slyše slova nového newyorského starosty o nezákonném počinu zaměstnanců městské dopravy vstoupivších do stávky za vyšší platy, kratší pracovní dobu a zlepšení pracovních podmínek, že *prostě* budu jezdit nějak *jinak a v jinou* dobu, řeklo si to zároveň asi tak tři milióny lidí dojíždějících denně na Manhattan. A všichni začali jezdit *jinak a v jinou* dobu a nebylo to vůbec prosté, nýbrž byl to zas jeden z kolosálních malérů civilizace tohoto století. Byl-li třetího ledna hlavní nával ve vlacích v sedm hodin ráno a v pět hodin večer, byl čtvrtého v devět hodin ráno a ve tři a v šest hodin večer. Byla-li hlavní zácpa na příjezdových trasách první dny od osmi do desíti, byla další dny od pěti do jedenácti a nakonec od čtyř ráno do poledne.

A tak jsme jeli: osm set padesát tisíc aut (místo normálních šesti set tisíc) na něčem, co se nazývá expressway a co je tříproudová dálnice oběma směry, dva metry, pět metrů za minutu. S odporem pozorování kolemjdoucími kočkami a čokly. A tak jsme jeli: tři hodiny na dvou mílích První avenue, kde jediný pohyb byl pohyb udatného cyklisty proplétajícího se nazdařbůh mezi natlačenými vozy, jakož i neúnavné mávání policejních rukou, propouštějících na jednu zelenou – nebo i na červenou – dva tři vozy o dalších pět metrů dál.

A tak jsme jeli vlakem: deset tisíc lidí v kilometrových frontách před Pennsylvania Station, dirigovaných v pomalém, ale pravidelném pohybu špalíry policistů a sbory megafonů.

A tak jsme chodili pěšky. Pět kilometrů, pochopitelně v pořádném dešti nebo v pořádném mrazu.

Ale nebylo vzácností potkat dámu na kolečkových bruslích, slečnu vlekoucí tabuli s údajem o vzdálenosti, již urazila nebo již ještě hodlá urazit, letitého pána jako opici na dětském kole. A někdo se ubíral i helikoptérou na střechu Pan Am Building. A někdo i loďkou po East River. A někdo nijak: mnoho podniků bylo zavřeno pro nepřítomnost zaměstnanců a mnoho zaměstnanců se hlásilo o podporu v nezaměstnanosti.

Mnoho podniků požádalo o nabídnutou federální podporu.

Jako kdyby vyhořely. Každé vychýlení v normálním životním cyklu superměsta se stává kalamitou. Nadměsto funguje bez rezerv. Klopýtnutí znamená pád, zpomalení těžkou chorobu.

A tak tedy dvanáct dní dopravní stávkou bylo těžkou chorobou města a jeho tvář byla ztrhaná a zrůzněna: ulice a dálnice vrchovatě nacpané vozy, nad nimiž krouží helikoptéry dopravního inspektora. Parky a hřiště fungující jako nouzová parkoviště. Chodníky naplněné nebohými chodci, pro něž kilometr chůze v mrazu je velkým zážitkem. A chodily se desítky kilometrů. Křižovatky obsluhované hned dvěma třemi policisty, zčásti narychlo povolanými žáky vysokého policejního učiliště, ke konci i policejními ženami. Mezi jiným policistou s plnovousem tak ryšavým, že brzdil dopravu již tak dost zablokovanou (prý musel být odvolán). 5 policistů týdně bylo poraženo vozy.

Výzvy ve vzduchu: chodci se prosí, aby se odívali světle, aby byli dobře vidět večer. Řidiči se prosí, aby nevyjížděli a když, tak s plnou nádržkou; pomalá jízda žádá mnoho benzínu a vyčerpání pohonné látky na dálnici bylo vyhlášeno za hrubý dopravní přestupek. Občané se prosili první dny, aby nechodili do práce, pak, když se ukázalo, že zaměstnavatelé nejsou ochotni uposlechnout starostovy výzvy a platit nepřítomné, už se neprosili. Tak zas všichni jezdili vlaky a měli ty kolektivní myšlenky a jak uniknout návalům, a tedy nebylo úniku. Před nádražím vyvářela Armáda spásy kafe a jedním z nejkrásnějších obrazů ze stávkou byla fronta vůčihledě

mohovitých občanů na hrnček temné tekutiny; konečně, proč ne? Trpěli, byli v tom, bylo to tedy pro ně.

Ale hlavním symptomem choroby byla čísla. Obchod přišel za dvanáct dní téměř o miliardu dolarů. Město samo o stamilióny.

Divadla o milióny. Nemocnice o milióny: neoperovalo se kromě nutných případů, nebyla krev, protože nebyli dárci.

Zloději, neznámo kolik: vloupání se stala problémem, protože přečpané ulice nedovolovaly rychlý únik.

A tak oči (uši) (mysli) všech byly po dvanáct dní upřeny k hotelu Americana, kde jednali zaměstnavatelé se zástupci odborů, za zprostředkujících služeb tří předních odborníků na zprostředkovávání v pracovních sporech, kteréžto zprostředkovávání jest zde dokonce oborem probíraným na univerzitních školách.

Stávka to byla vlastně nezákonná, protože podle Condon-Madlinova zákona zaměstnancům veřejných služeb nelze stávkovat. Proto byli také po čtyřech dnech stávky uvěznění vedoucí příslušné odborové organizace. Z jejího prezidenta, Michaela Quilla, se stal veřejný nepřítel prvního řádu, vysmíváný plakáty (Kdo je to Quill? Superman, samozřejmě!), napadáný novinami. Aby byla věc ještě složitější, Quill několik hodin po uvěznění onemocněl a strávil stávku v nemocnici (a to měl štěstí, psaly noviny, že se tam ucpanými ulicemi, jím ucpanými ulicemi, ambulance dostala) a za měsíc zemřel.

Proti vzpurným odborům stálo město bez prostředků, bez možnosti získat dvě stě nebo nakonec padesát miliónů na splnění požadavků stávkujících, starosta Lindsay, hájící jednak nové, otevřené a nezákulisní formy jednání, jednak svou vlastní kariéru, a proti starostovi politické zájmy guvernéra a konečně i Washingtonu. Jednalo se dny a noci, vrchnímu zprostředkovateli někdo propálil klobouk, starosta i jednající spali dvě hodiny denně, všichni vyčerpáním sotva pletli nohama a posléze se všechno urovnalo starostovým návrhem na arbitráž, aniž se vzrušená veřejnost dověděla, jak byly

nároky odborů oprávněně a konkrétně uspokojeny, a do jaké míry se urovnání lišilo od starých zákulisných čachrů, na něž bylo město zvyklé v minulosti.

Snad to bylo modlitbami, které všechny církve vyhlásily den před skončením stávky.

Ale najednou se prostě skončilo.

Ráno ještě nejely podzemní dráhy, těm to trvá dvanáct hodin, než se všechny vlaky dostanou do svých intervalů, ale autobusy, podivuhodně prázdné a podivuhodně pohodlné, vyjely a řidiči a cestující zářili jako po rodinném svátečním shledání. Občané vstupující do autobusu ochotně jásali na požádání televizních kameramanů, což byl zajisté projev jisté nedůslednosti. Ba stádnosti, již by byl jeden tady nečekal.

Město rázem, ránem dvanáctého ledna, ozdravělo, spočetlo svá pasíva, dopravní zaměstnanci se stali z nepřátelské skupiny, demonstrující s plakáty na Washingtonově náměstí, mlčenlivými, účinnými a neviditelnými spoluobčany a ze stávky se stal historický pojem, Stávka.

Ale opět, nejen zranitelnost města, ale podivuhodná chudoba a nemohoucnost největšího města na světě, se vrývá do mysli občanů. A Město není Naším Největším a Nejmocnějším, ale naším chudákem Lelianem mezi městy.

* * *

I v nejlepší formě je New York dost ošklivý... Ale když se mu vede opravdu zle, může být New York, jak se obyvatelé největšího města přesvědčili minulý týden, jeden velký odpadek.

Newsweek, 1968

* * *

Někdy trhne na kočky. Armáda zrušila jedno ze svých obrovských skladišť u doků a přístavišť na West Side. Zrušení se jevilo tím, že někdo skladiště prostě zamkl a nikdo nevěděl, co s ním dál. V zamčeném skladišti zůstalo 2000 koček. Za týden se sborový řev nesl přes tři bloky mrtvých domů West Side. Dobročinné spolky dam začaly vybírat na kočky a několik dobrých duší házelo škvírami v oknech odpadky do páchnoucího kočičího pekla. Později někdo odemkl a asi polovinu koček vypustil. Druhá vzala za své, i když kanibalismus není pro kočku typický. Jen dva zoologické druhy jsou schopny pravého kanibalismu: krysy a lidi.

Nejčastěji trhne na lidi. Pořád stejná aféra. Městští metaři a čističi chtějí větší zvýšení platu na 400 dolarů na muže a na rok. Město na to nemá. Starosta se dostane do skrytého sporu s guvernérem. Mezitím metaři nemetou a čističi nečistí a během týdne jsou ulice zablokovány odpadky, jichž přibývá 10 000 tun denně (čističů je náhodou taky 10 000). Pytle, kartóny, bedny, starý nábytek, svazky novin, hadry, sudy s pomyje, nepojízdné vozíky, vraky a zbytky těchž se vrší přes zaparkovaná auta, za týden až po okna zvýšeného přízemí. Kočky, psi a krysy se usidlují na světle. Mládež si dělá ohníčky, tisíc ohňů v ulicích za den. Páchnoucí lidské peklo. Černý muž z Harlemu komentuje: Aspoň vidí celý město, v čem my žijeme furt.

Pak se to urovná, guvernér rozhodne, že pro začátek pomohou zaměstnanci státu, městským se přidá víc, než město může, a město to zaplatí, i když nemůže.

Zvýší městskou daň a zvýší jízdné.

Pak požádají další zaměstnanci o větší zvýšení platů, protože je větší jízdné a větší daně.

Na rozdíl od koček ve skladišti není nikoho, kdo by měl klíč a otevřel vrata. Nelze vypustit ani tu polovinu. Lidi jsou v tom na doživotí.

* * *

**PRO VAŠI OCHRANU:
ALERT FIRE ALARM CO.**

Zvolte si spolehlivé bezpečí pro klid své mysli!
DETEKTORY OHNĚ, KOUŘE A VLOUPÁNÍ
PRO DOMOV PRO INSTITUCE PRO PRŮMYSL
PŘÍPOJ NA POŽÁRNÍKY A POLICII
Telefon WE 8-0324

* * *

Dva tři pořádné požáry denně. Desítky požárníků a doutnání. Pár falešných poplachů.

Červená hasičská auta se vyvalí ze svých neuvěřitelně úzkých brlohů, které se tají na nejneočekávanějších místech hlavních ulic, mohutnými rameny i zadky si vynutí místo v dopravních proudech, hasiči dooblékající gumové kabátce a helmy naskáčou dozadu, červený maják na střeše kabiny začne vrhat své točité blesky a siréna se rozeřve nahoru i dolů ulicí. A už se jede. A to je pořád. Ulici bez hasičů viděti, to jest jako bílou rybu zpívati slyšeti (bludný kořen přestoupíš).

Zato požár se zpravidla skrývá do neobvyklých uliček. S přibývajícím chudobou ubývá ohnivzdornosti.

Tím větší pozornost poskytuje město požáru vyskytnuvšímu se na frekventované lokalitě.

Večer v divadelním okrsku na Osmé avenue mezi 47. a 48. ulicí hoří starý dům. Úsek avenue je bleskově uzavřen pro dopravu, s patrnou rozkoší se přiřezane stádo policejních aut a policistů, paže rozpínajících proti pasantům, již by chtěli nahlédnout blíže. Zpoza rohů se s navykklým řevem prosmýkne něco hasičských vozů, elegantně zajedou, vůz s reflektory naproti, vůz s žebříkem k dý-

mavému domu a černí muži se žlutými pruhy se již lámou dveřmi domu, který se k stáru rozhodl vstoupit do denních zpráv.

V přízemí je opuštěný temný BAR-MONAHAN'S GRILL, v prvním poschodí se lesknou stovky lustrů z jakéhosi skladiště s velkými okny, v druhém je dým a hasiči a nahoře mansarda tak bědná, že by to chtělo árii z Bohémy. Místo toho se ozývá řinčení skla, hasiči pracují na oknech a mezi lustry, a dvě hadice vrhají elegantní proudy vody do zejících nozder domu.

Ve vedlejší barabizně se v prvním poschodí rozhrnuje záclona a u okna stojí dvě děti v nočních košilích a v nehybném okouzlení přihlížejí k práci na kalamitě, která má velmi blízko k drobnému pouťovému vytržení. Je to něco jako malá provazolezecká produkce. Policajti by měli vybírat do klobouků. Je klid, jen z dálky lamentují klaksony aut na ucpané avenue. O poschodí nad dětmi se otvírá okno a rozcuhaně rozespalá hlava se vysouvá, vítána potleskem přihlížejících davů.

Za půl hodiny je BAR-MONAHAN'S GRILL včetně lustrů a mansardy zachráněn pro další umírání, pro pár let, než bude celý blok pohlcen novostavbami. Jeť takový požár něco jako poslední záškrub zmírající buňky, jež přeroste vkrátku novou a slavnou tkání.

Hasiči nasedají a sirény mizí v dálce.

Policejní auta uvolňují cestu vozům divadelního obecnstva.

Jen dětičky v prvním poschodí dosud stojí u okna a bez hnutí se dívají na temný asfalt Osmé avenue, kudy jemným krokem právě přešla drobná podomní kalamita.

O pětadvacet ulic níž byl za pár týdnů mnohem názornější oheň. Budova spadla a tři hasiči zahynuli proto, že nikdo neznal plán domu a povahu sklepů.

Ale i zde, nazítří po požáru, bylo na ulici uklizeno a normálno a před dýmajícími troskami stál zachovaný krámek s galanterií a na ohořelém, černě zakouřeném panelu byly instalovány s překvapujícím vkusem bělostné něžné podprsenky.

* * *

Bůh není mrtev, jen se do toho nechce plést.

*Nápis na toaletě na leteckém
nádraží East Side Terminal*

* * *

New York je město obzvláště vhodné k častému odcestovávání. Na západ je kontinent, na východ je Evropa a tady to je právě uprostřed. Odcestovat je snadné a samozřejmé. Stačí pár set dolarů a zaparkovat na parkovišti se zlevněnou cenou na Kennedyho letišti.

Uvyklý všem druhům katastrof, drobných, osobních, každodenních, jak je připravuje život frenetického velkoměsta, nastoupil jsem do velkoletadla VC 10; s odevzdaností, již transoceánská přeprava nutně předpokládá.

Velkoletadlo se způsobně zařadilo do fronty velkoletadel, čekajících na start, jemně bzučelo a zavánělo čerstvým, poněkud spáleným lakem. Nikdy jsem nepoznal velkoletadla zavánějícího poněkud spáleným lakem, ale nepřipouštěl jsem si to. Jednak jsem nevěděl, jak se řekne poněkud spálený lak, jednak jsem upozornění na spálený lak učiněné před startem cítil jako projev nepřipustné cestovatelské zbabělosti.

Vedle mne seděl majitel benzínové stanice z New Jersey a usiloval o navázání užšího kontaktu se slečnou přes uličku tím, že jí explicitně líčil vlastnosti své manželky, která vládne benzínem Gulf v jeho nepřítomnosti.

Vznesli jsme se v zákonitém intervalu, s pocitem vystřelení z děla nad noční krajinu se záplavami světél v dálce, se záplavami světél města, do něhož dopadneme po způsobu projektilu.

Po elegantním zákrutu se světla vzdálila a hluboké temno jarního večera dole zahoustlo mořem.

Majitel benzínové stanice v New Jersey začal líčení, jak jeho paní připravuje řízky. Trvalo mu to dvacet minut, ale kontakt byl zřejmě navázán, neboť oko slečny přes uličku žhnulo živým zájmem o newjerseyské řízky, vzdor přítomnosti bohatě malované matinky na vedlejším sedadle.

Civěl jsem kolmo dolů z okénka, v marné naději, že uvidím rodnou Long Beach.

Pak – náhle a bleskem – se změnil svět.

Letadlo se prudce zatřásllo a ozvalo nebo zatušilo nebo zavonělo něco těžko popsitelného, něco, čemu se *potom* nebo *jindy* řekne nebezpečí nebo děs nebo já nevím.

Z ventilů, vhánějících do prostoru letadla vzduch, se vyvalil hustý, neprodyšný, žlutošedý dým, dým páchnoucí spáleným lakem. Všechno se ponořilo do žlutošedého neprodyšna. Majitel benzínové stanice v New Jersey zmizel v dýmu se slovy... a na salát dává italskou smetanovou omáčku... Oko slečny přes uličku zhaslo a zmizelo.

Z ampliónu se ozval velmi nervózní hlas, nasad'te si kyslíkové masky!

Zároveň se otevřely skřínky ve stropě a nad každým vypadla kyslíková maska na pupeční šňůře a rozčileně plula dýmem.

Nade mnou zároveň spadl strop, ale ne moc, jen jeden panel.

Jednou rukou jsem si nasadil masku, druhou jsem držel vypadlý panel: později jsem si uvědomil, že jsem tak činil v pevné víře, že držení panelu zabraňuje mnohem horším věcem, právě tak, jako jsme si všichni uvědomovali, že dýchání kyslíku je ten nejlepší způsob, jak zabránit explozi hořícího letadla. A tak jsme dýchali a dým se valil a majitel benzínové stanice v New Jersey dýchal z masky a nemohl dále vyprávět o své ženě, což ho zřejmě velmi zarmoutilo, neboť jeho pohled byl plný rozčarování. Taktéž mu upadla cigareta a doutnala na kalhotách.

V časovém úseku, který měl vlastnosti neurčitěho snu, se pak stalo několik věcí, jež mohly trvat vteřinu nebo pět minut. Letadlo se jalo vibrovat a prudce klesat. Dým se změnil na modrý a načernalý. Odněkud vyběhla letuška s přenosnou kyslíkovou maskou a zakopla o slečnu přes uličku. Někdo zapištěl, slabounce jako když se šlápne pinčlovi na ocásek. Letadlo se zmítalo a tvrdě naráželo, jako když se sjede z asfaltky na kamenité pole a rychlost této okolnosti neodpovídá. Neobyčejně blízko pod námi se objevila světlá pobřeží a letadlo se vyrovnalo. Dým počal bělat a průhlednět, nicméně dýmal.

Teprve tehdy jsem pocítil něco jako myšlenku nebo vědomí sebe nebo pocit existence. Jak už je to v jejich podstatě, myšlenka i vědomí byly nepříjemné. Týkaly se nádrží kerosenu, ohořívání, rozmetávání. Rovněž pohled majitele benzínové stanice Gulf svědčil o tom, že jeho mysl se již nezaměstnává řízký ani slečnou přes uličku.

Po několika vteřinách oněch myšlenek a pocitů se v nitru utvořil zajímavý poklid, něco jako úhrn: tak se to přece stane, tak takhle to vypadá a už je to tady.

Ale běh světa se začal obleňovat. Dým slábnul. Letělo se klidně a dole se objevila rodná Long Beach. Odněkud se počaly vynořovat letušky s přenosnými maskami a už nezakopávaly. Úhrn uvnitř byl rychle škrtnut a nahrazen životním vyznáním – Vždyť se přece *nemůže* nic stát.

Kabina letadla kolem vyhlížela jako nemocniční komnata se skupinovou terapií. Pacienti z celého srdce sáli ze svých masek a pohlíželi kolem sebe velkýma, oddanýma očima. Bylo několik zpřeházených skupinek, jejichž centra tvořily postavy polehavé. Asi jaksi pootrávené.

Z ampliónu se ozval klidnější hlas kapitána letadla, který oznamoval, že se nic nestalo, že vsak z technických příčin se navrátíme na newyorské letiště, přičemž se není ničeho obávat, i když přistání nemusí být neklidnější.

Odložil jsem svůj stropní panel a zpod masky vyměnil s majitelem benzínové stanice několik odborných poznámek o tom, že štrapác bude nadále s vysunutím koleček, bez nichž se letadlům zpravidla přistává dost obtížně.

Po další minutě ticha a řádnoucího dýmu se vynořily letušky s profesionálně mramorovými úsměvy a podávaly whisky nebo gin. Každému v turistické třídě přitom důtklivě zdůrazňovaly, že jde výjimečně o nápoje zdarma, o pozornost společnosti BOAC. Protože je obtížno pít gin nebo whisky s kyslíkovou maskou na ústech, usoudili jsme, že záchrana letadla nevyžaduje již našeho spoludýchání a odkládali jsme masky, zjišťující, že vzduch je hutný, leč záživný, a jen páchne spáleným lakem.

Majitel benzínové stanice v New Jersey do sebe hravě obrátil svou skleničku a přijal polovinu mé, neboť ani poněkud výjimečná situace nezměnila zcela mou plachost před tvrdými nápoji. Majitel benzínové stanice se jal utěšovat slečnu i s matinkou, jež podivuhodně pozbyla svých barev. Jako mávnutím čarovného proutku, jak by řekl klasik, se kabina naplnila bzučením a štěbetáním amerických hlásků, z nichž některé komentovaly události právě minulé, jiné události právě nadcházející, všichni pak pozornost společnosti BOAC v podobě alkoholu zdarma v turistické třídě.

Ozvalo se povážlivé rupnutí, o němž jsme usoudili, že znamenalo otevření záklopů pro kolečka. S hladkou samozřejmostí se objevila přistávací dráha a dosedli jsme, aniž došlo k dalším zvukům, kromě třeskotu skleniček, jež smetla čísi chvějivá ruka.

Letadlo brzdilo ze vší síly a všude kolem se objevili hasiči, policijní auta a ambulance.

Zavládla povznešená nálada pod titulkem – Vždyť jsme věděli, že se nemůže nic stát.

Zastavili jsme a vynesli jistého skotského hochu lněného vlasu a kožených kalhot. Pak jsme lezli my. Bylo nás 97, jak jsme si později přečetli v novinách. K našemu rozčarování nám hasiči, lékaři

a policisté věnovali asi tolik pozornosti, kolik věnuje malíř pokojů pavoučkům prchajícím před jeho bílivou štětkou. Policisté rozmlovali s kapitánem a piloty a inženýry letadla na velmi technické a odborné úrovni.

Poklidná letuška nás zavedla do restaurace a ujistila nás, že budeme za hodinu pokračovat v letu. Termín pokračovat se nám nezdál nejvhodnější. Letuška nás dále požádala, abychom přijali od společnosti BOAC večeři, jež nám zkrátí dobu čekání. Rozdělili jsme se na ty, kteří vždycky vědí, že se nemůže v podstatě nic stát, a na ty, kteří si nejsou vždycky tak jisti. Druzí zahrnovali několik početných anglických rodin, utvořili spořádané skupiny a opustili letiště.

Ostatní konzumovali večeři a kolem stolů obcházel kapitán letadla a velmi lidsky se usmíval a pravil, že lítá triadvacet let (domnívám se, že všichni kapitáni létají přinejmenším triadvacet let, aspoň jsem o žádném kratěji sloužícím neslyšel) a že se něco podobného nikdy nestalo (domnívám se, že se žádnému kapitánu nikdy nestalo to, co zrovna tentokrát, aspoň všechny zprávy vyznívají v tom smyslu). Při zmrzlině kapitán chodil od stolu ke stolu a říkal, že chytly kompresory vzduchu pod prostorem pilotů, že dal proto povel k manuálnímu řízení, k sestupu co nejnižší a k návratu, vyslav dva muže s hasícími přístroji lokalizovat živel. Nebo živlík. Pak taky říkal, že máme co děkovat Bohu.

Nevěda, jak se to činí, pocítil jsem potřebu komunikace vůbec s někým a šel jsem zavolat jednoho kolegu. Ubezpečil mne, že další let bude již klidný. Protože byl daleko a jeho hlas zněl z temna telefonního kabelu, zcela jsem uvěřil ochranné moci jeho proroctví.

Odletěli jsme za tři hodiny, staří pasažéři a nová posádka.

Ve filmu Americký sen jsem později slyšel, že bezmezná důvěra v to, že se všechno nakonec musí obrátit v dobré a spravedlivé, a to samo od sebe, je důvěrou velmi americkou. Zjistil jsem, že půl roku v Americe mne naučilo této vlastnosti.

Letěli jsme bez obav a bez nehod a majitel benzínové stanice z New Jersey si usedl tentokrát mezi slečnu a matinku a nad Evropou matinka spala a majitel se slečnou se drželi za ruce.

* * *

Metoda rozřezání (a nahodilého znovusesazení) se dá použít i v jiných oblastech než je literatura. Doktor Neumann ve své Teorii her a ekonomického chování uvádí metodu rozřezání jako druh nahodilé činnosti do teorie her a vojenské strategie: měj za to, že se stalo to nejhorší, a jednej podle toho. Je-li tvá strategie v některém bodě určena faktorem nahodilosti, tvůj oponent nenabude žádné výhody tím, že rozezná tvou strategii, neboť nebude moci předvídat další krok. Metoda rozřezání by mohla být s výhodou užívána i při zpracování vědeckých dat. Kolik objevů bylo učiněno náhodou? Nehody nemůžeme produkovat podle jakéhokoli pořádku. Rozřezávání by mohlo dodat nové rozměry filmům. Rozstříhej scénu hazardní hry do tisíce scén hazardních her ze všech časů a míst. Rozstříhej znovu. Rozřež ulice světa. Rozřež a znovu slož slova a obraz ve filmu. Není důvodu spokojovat se s výsledkem druhého řádu, můžeme-li mít to nejlepší.

William Burroughs, The Cut Up Method, 1963

* * *

Jest posléze kalamita zcela individuální, ale vzhledem k třem miliónům vozům patřícím k tomuto městu stejně kolektivní jako jiné.

To jest srážka, dílo boží nejkřehčí.

Tak to jedete po silnici a chcete zahnout vlevo a čekáte, až v protisměru nebude nic a zatím se ve vašem směru vyskytne stařenka za

volantem, která dbá hlasu svého Pána, ale ničeho jiného, a jak tam tak stojíte, tak se do vás napálí, zezadu a s rychlostí sedmdesát mil.

Z vozu vám zbyde něco skla v obličejí a poznávací značka na památku.

Za půl hodiny nabudete více méně vědomí a uznamenate, že kolem dvou podivných vraků stojí jeden policajt a pět cizích motoristů včetně vás.

Zvláštní, existencionální pocit.

Ale pak si uvědomíte, že začíná kalamita. Srážka není kalamita, aspoň takováhle ne. Kalamita je to potom. Je to kryto pojištěním? Je ambulance kryta pojištěním? Je vaše pojistka dostatečně vysoká, aby kryla i stařenčiny nároky? Je váš advokát dostatečně iniciativní, aby žaloval dřív, než bude žalovat ten druhý? Žalují zásadně všichni všechny, i když srážka zezadu je zásadně vinou toho druhého. Zaplatí pojišťovna špitál, špitál, kde se jen za odmítnutí ošetření zaplatí 10 dolarů?

Kalvárie vyplňování tiskopisů a dotazníků; urgování indolentních a nesolventních pojišťoven (když máte platit, všechno jde jako po másle, když máte dostat peníze, spisy se ztrácejí, samočinné počítače se mýlí, úředníci se mění, advokáti nedoslýchají. Advokáti, kteří z případně vyhrané částky berou padesát procent z prvního tisíce, čtyřicet z druhého, pětatřicet procent z třetího až dvacátého. Soud do pěti let.)

S vědomím, že do vašeho života vstoupila existenční nejistota nepoznaného rodu, nejistota zdejší a speciální, nejistota, která se normálnímu občanu stává normální formou existence, jdete do půjčovny vozů, zapůjčíte si vůz nový a pokračujete v cestě, abyste se po třech stech mílích ocitli ve skrumáži čtyř vozů, opět napálení zezadu, bez viny, ale s povinností dále vyplňovat, hlásit a vymáhat.

Z diskontinuity osudu, již taková násilnost zvaná srážka (ten tupý úder, rachot, skřípení a ticho) uvozuje s metaforickou názorností, stává se kontinuita právního řízení, z trosek vozu povstává setrvalý,

byť labilní, duch práva a odplaty a paralelně k životu probíhá pásmo *případu*, které se prolíná do vědomí jako prostříhy ve filmu.

Život není nadále stulen v matečném klínu bezúhonnosti, nýbrž rozvinut a vydán všanc úhoně a *řízení*.

Do času jsou vloženy bezčasové, abstraktní momenty incidentu a jeho interpretací, objevuje se hra s novými pravidly a prolíná se s realitou do nové naléhavosti. Jako když rozstříháte dva texty a čtete je z nahodile složených fragmentů a hledáte smysl obou původních i smysl nového artefaktu.

Kalamita se stává formativním vlivem v moderní senzibilitě; neboť jest všudypřítomnou, neboť se nutně přihodit musí, na to je počet pravděpodobnosti a na to je šestnáct miliónů lidí.

Kalamita vyjímá část každého z nás a staví ji *mimo*, zobrazuje původní jedinnost a totožnost jako dvojlomný a vícedimenzionální jev, v němž samozřejmé je méně samozřejmé a výjimečné je běžným.

Kalamita je vpád nutné a mocné nahodilosti. Vpád přetržitosti a pronikavého nesmyslu.

Kalamita má příděch moderního umění. Umění brutální rozpojivosti, umění přijmout radikálně nové fakty a hledat nové interpretace, umění rozhodnosti a vybočení, umění existence v několika rovinách, v několika časech, umění hry, která má pravidla, ale nemá tradice.

III

TI DRUZÍ

* * *

DÁVEJ POZOR **I ZA TOHO DRUHÉHO**

Heslo pro řidiče, vylepované všude po městě

* * *

Třetí avenue jiskřila mrazem. Právě jsem zkoumal, dá-li se hlava zatahnout ještě hlouběji do límce, aby vyčníval jen obláček dechu, tento něžný dokument života za všech okolností, když se ze svého směru při zdi vychýlil prošedivělý muž v brýlích, oděný ve velmi lehký a velmi zkormoucený plášť do deště. Vyhlížel jako učitel na neplacené dovolené.

Přistoupil ke mně tak blízko, že se obláčky dechů skoro v jedno spojily, a mžouraje v nízkém ranním slunci, řekl:

– Dobrý den. Neměl byste nějaké drobné?

Snažil jsem se poznat, jestli je opilý. Vypadal až příliš střízlivě. Asi nebyl.

Tak jsem sáhl do kapsy a zjistil, že skutečně drobné nemám.

Kromě toho jsem si řekl, že platím měsíčně 400 dolarů na daních federaci, státu a městu. Tak proč mu nedají oni?

Řekl jsem, že nemám.

Zamžoural a pravil:

– Promiňte tedy, že jsem obtěžoval. Jsem zrovna ve velmi špatné situaci. Neměl byste aspoň cigaretu?

Cigaretu jsem mu dal. Schoval ji do kapsy a pravil:

– Velice vám děkuji, pane. Je to od vás skutečně milé. Dobrý den, pane.

Nabyl jsem přesvědčení, že to byl skutečně asi učitel na velmi dlouhé neplacené dovolené. Rovněž jsem cítil, že si asi nedělal legraci.

Lidi na velmi dlouhé neplacené dovolené potkáváme denně.

To jsou *ti druzí*. Černý nebo bílý, svraštělý chudinka nebo svalnatý mladík, žebrají decentně, jemně, vybranou formou. Nevyvinují nátlak. Neobdarování nevyhrožují, pokud nejsou pod parou.

Jejich nenávist je utajena. Nebo ani není. Neplacenou dovolenou berou věcně. Nebo je zkušenost učí, že slušnost vynáší víc. Kromě toho hulvátství a arogance je tu vůbec nějak míň. Za dotyk tělem v autobusu se každý zdvořile omluví. Neomluví se jen, když vás pořádně kopne. K tomu se ze slušnosti radši nehlásí.

Na Times Square alternativně procházejí se dva slepí černoši s vlčáky.

Černoši mají vpředu tabulku:

Jsem slepý a prosím o váš dar.

Pod tabulkou mají malé tranzistorové rádijko, něžně hudoucí.

Vzadu mají tabulku:

Bůh vám žehnej.

Vlčák je řádně ošetřovaný a trpělivý. V zimě má jeden i druhý vlčák kožené bačkůrky, aby ho při tom postávání nezáblo.

Krutost ke zvířatům by narušovala podmínky pro dobročinnost. Rádio není předmětem, který by byl na štíru s hlubinou chudoby.

I *ti druzí* mají svůj řád, své způsoby a svou odbornost zkušeností bohatě ověřenou. I neprofesionální žebrota má svou profesionalitu.

Snad. Pokud mohu soudit. Pokud vůbec můžeme proniknout k existencionálnímu jádru *těch druhých*.

* * *

Pokud se udržuje současný trend slabého ekonomického růstu, poroste skupina špatně školených a vychovávaných dělníků, kteří jsou zasahováni skutečnou nezaměstnaností, nebo kteří jsou v jejím trvalém dosahu; tato skupina se stále víc

vzdaluje hlavnímu proudu amerického života. I se zvyšujícími se podporami v nezaměstnanosti je jejich život bídny. I kdyby byly podpory u nezaměstnaných bez zavinění zvýšeny – podle šlechetných návrhů – do výše nebo téměř do výše úplné kompenzace za práci, byl by to bídny život. Být opuštěn a žít trvale z podpor je destruktivní a nezdravé pro každého, a zvláště pro mladého člověka, který má malou účast v národní kultuře. Toto přesvědčení staromódních puritánů se ověřuje i moderním sociologickým průzkumem. Zločin, prostituce a nejrůznější temné způsoby utrácení času budou bujet tak, jako v brlozích Velké krize.

Gunnar Myradl, 1963

* * *

Po Bowery chodí Hieronymus Bosch a dělá si skizzy.

Šeré nahrbené baráky, skladiště něčeho, zboží nebo lidí, mají tu a tam okna vytlučená, tu a tam otevřená, a ven vyčnívá tu a tam temný ksicht nebo fialka nebo předmět.

Tu a tam hospoda, zlá, ostrá hospoda.

A na chodnících, zrána roztroušeně, zvečera v zvířecích tlupách, polehávají, popadávají a nehnutě leží mezi prázdnými pikslami, střepy a mrtvými listy novin postavy. Spíše siluety než těla. Alienované, hrubě odcizené postavy. Pokroucené i natažené, nehybné i zaškubávající se. Lidokrasy. Lidoryby. Lidopsi.

Muži potažení hrubým šedivým rubášem alkoholu. Nebo heroinu. Nebo nevím.

Přestali je sbírat, protože týden arestu pro opilství byl pro město příliš nákladný. Opilství není nadále přečinem. A tak není kde a kdy se najíst a umýt. Tak se leží v tlupách a hromadách.

Obchodníci si stěžují. Obchody nejdou, když se před nákupem má lézt do krámu přes ležící lidorybu.

U drátěného plotu na rohu stojí výhružná nehybná skupina černochů. Za křižovatkou svítí neón hotelu Crystal, kde je postel za dolar, splatný předem v kase u vchodu. Postel ve společné noclehárně, útočiště za mrazů. V létě je hotel prázdný.

Mezi auty, čekajícími na zelenou pro vjezd na Williamsburg Bridge, se motají tři zarostlí, mrtvolně bledí chlapi a snaží se otírat hadrem nebo rukávem okna a přinutit řidiče k zaplacení. Chytit se dvířek a držet. Brumljají a sípají a odmítnuti potácejí se dál s přiblblým úsměvem nebo s přiblblým vzlykáním.

Unaveni táhnou ke své zdi a padají jako zralé plody času. Nikoli osudu. Zde není osudu. I osud je luxus. Tady je jen trvání mezi další dávkou oblbujícího narkotika, další kradenou láškou a brunátným spánkem na kameni, spánkem podobnějším smrti než spánku. Toto je nezvratný a nesmyslný konec. Byla jsi? Byl jsi? Už nejsme. Jen trváme v polosvětle a polovědomí, mikrobi v hlíze města.

Tu a tam najdeme mikroba i nahoře, na Deváté, Desáté, Jedenácté avenue, pod West Side Highway, ale ložisko je tady.

A tak tu chodí jen Hieronymus Bosch a dělá si skizy.

Plačící Hieronymus Bosch.

* * *

*A díky, že vyvázals mne
z morálních svazků s člověkem.*

Robert Frost, Řeč Boží k Jobovi

* * *

Šestnáctého září pět vynalézavých hošíků polilo jednu ze spících trosek na Mercer Street z flašky od coca-coly benzínem. Pak ho zapálili, od vlasů. Vlastně to byli jen dva hošici, protože zbylým se to nezdálo a koukali radši zpovzdálecí. Pak se to ale zdálo všem, devatenáctého září zapálili další dva spící.

Jednoho uhasili kolem se vyskytující hasiči.

Druzí hořeli natolik dlouho, že to stačilo na úplné zuhelnatění obličeje a destrukci hrtanu.

Pět hošíků bylo nalezeno na anonymní udání na číslo 777-2222, které policie vyhlásila.

Byli to hošici z dobrých rodin.

Jeden z nich byl nejlepším zpěvákem z celé školy.

* * *

Poprvé v historii města tvoří černošští a portorikánští žáci většinu při zápisu do základních škol...

V posledních deseti letech podíl těchto dvou skupin vzrostl z 31,7 procenta na 50,2 procenta zapsaných v městských obvodech. Těch 49,8 procenta, kterým se úředně říká „ostatní“, zahrnuje – kromě bílých žáků – také Asiaty, indiány a jiné etnické skupiny.

Celkově je ve městě 1 084 814 zapsaných. Podle stavu loňského října bylo z nich 317 613, čili 29,3 procenta černochů a 226 614, to jest 20,9 procenta Portorikánců. Ostatních bylo 540 591.

F. M. Hechinger, New York Times, březen 1967

* * *

Docela dole, v okolí Houston Street, která vypadá, jako kdyby vedla z Hamburku do Ankary, nám kdosi hodlal ukázat, jak levně bydlí a jak levně jí. Na bydlení nedošlo, ostatně zrovna ho před týdnem vykradli, ale jídlo nám úplně stačilo: ve vyhlášené jídelně pana Katze se nám dostalo tučného sendviče z rukou velmi tučného pána ve velmi špinavé zástěře. Tučný pán ve velmi špinavé zástěře pak s chutí ponořil tučnou ruku do láku a vrhl nám na talíř úhořovitý řez okurky. Tak jsme šli rychle ven a dívali se na italské dělníky, jak hrají pod bezlistými stromy na betonových drahách něco jako biliár a kuželky dohromady. Italové skákali a mocně se povzbuzovali, slovem i bojem.

Než jsme porozuměli pravidlům hry, ozvala se rána jako z děla a kolem nás se rozpraskla o betonové roubení žárovka. Za hradbou za námi vykukovalo něco malinkých černoušků. Italové nechali hry a vystartovali jejich směrem. Kluci se rozprchli velmi rutinovaně a z pronásledování záhy sešlo. Jeden z Italů si vyndal střep z kapsy a vrhl jej do jízdní dráhy.

Černošské hošíky jsme pak potkali o blok dále. Seděli na schodech špinavého domu a na chodníku a jeden z nich se zasmušile snažil vyštourat ukradenou automobilovou anténou poloslepou kočku, která byla zalezlá pod parkujícími vozy. Hošíci byli velmi otráveni a zřejmě nevěděli, co s načatým večerem.

Asi jim došly žárovky.

* * *

Bylo mu šestnáct. Za rok se stal zločincem v Harlemu, byv přijat bratrstvím, jež se jeví tak exkluzivním, jako odborová organizace řemeslníků, už pro svůj důvtip a odvalu. Měl také svůj symbol společenské zařazenosti, bílou dívku z lepší rodiny, která mu byla k dispozici pět let, než ji obral o všechny peníze a vyhodil. Mstil se na bílé rase skrze sex. Jeho hlas je teatrální žalobou, stejně jako Baldwinův – ale pokud tu jsou bílí lidé, kteří se rádi dávají trýznit

pro svůj totální komplex inferiority, inferiority hlavně sexuální, myslím, že takovým hlasům musíme naslouchat.

*Doris Lessing, v referátu o knize
Autobiografie Malcolm X. 1966*

* * *

To se jede od Central Parku nahoru třeba po Lenox Avenue: kolem jsou šedivé a nahnědlé a načervenalé a nastárlé měšťanské domy se schůdky od vchodů dolů a s ozdobnými mřížemi. Minulý věk, otráveně shlízející na plymouthy a buicky plující po asfaltu a zamořující vzduch.

Po chodníku tu a tam chodec (je něco anonymnějšího a neurčitějšího než chodec?), tu a tam dítě s knihou, s pálkou či s nákupem. Z reklam se na věc dívá spanilá slečna, používající přelivu Clairol.

Když se však přijede nad stodvacátou ulici, něco se změní. Něco se stane. Zkoušel jsem to několikrát a z několika stran, nemá to přesnou hranici, jednou je to stodvacátá druhá, jednou čtvrtá, není to vidět, ale je to. Najednou nejsou chodci, ale postávači. Nejsou dítky s poselstvím, ale dítky v tlupě, štíhlá a okatá a pružná dítky pronikavých hlásků a ušpiněných bříšek. Najednou jsou krámký, vyvalující své útroby na chodníky. Útroby jsou levné a chodník je zaneřáděn vším od papíru, přes cihlu, po padlého ožralce. Ve všech vchodech domů, na každém schodě, celý den někdo sedí. A večer všichni. Sedí, upíjejí z konzerv nebo z flašek zabalených v hnědém pytlíku a hledí temnými očima. U česna hospody se kymácí něco mohutných mladíků, jako by provozovali včelí tanec. V jízdni dráze rázem převládnu vozidla mohutná, leč starší pěti let, s nahnílým plechem, s plandajícím výfukem, s udatným způsobem jízdy, zhusta naplněná několika vrstvami pasažérů, někdy pro úsporu, někdy pro hec, někdy otrhaných, někdy zpupně napomádovaných.

Ve vzduchu visí stojatý puch potravin a závany sladkých parfémů.

A z reklamy na svět hledí spanilá slečna, používající přeliv Clairol, ale tato slečna je tady *černá*. Jako jsou všichni černí, a není nikoho v autech a nikoho na chodníku a nikoho u okna, kdo by nebyl černý. Černé děti, černí taxikáři, černí policajti (kromě automobilových hlídek), černí opilci, černí obchodníci, černí panáci na reklamách na Ballantine Beer, černí mladíci u benzínových čerpadel.

Černí!

Je červencový podvečer, třicet sedm stupňů, nezáří už slunce, ale beton a cihla, a je to zuřivý, rdousící žár. Vzduch je jako pytel vodních par. Harlem je vyvržen na ulici, protože klimatizovaných bytů je málo a staré domovní barabizny se mění v kuchyňské kotle.

Na ulici jsou rozestavěna hrubě použitá křesla, kulhavé židle, a nezřídka i otomany, pamětníci generací. Lidé sedí, posedávají, leží, polehávají, stojí, postávají. Morrisův park je obehnan drátěným plotem. Za plotem je obrovské polní ležení rodinných tlup. Pod stromy na opelichaných trávnících, na pískovištích i na betonu kolem komunálních houpaček. Tábornickou výzbrojí jsou láhve coca-coly a rádia. Oblak brebentění a rock-and-rollu stojí nad parkem.

Děti rejdí a pokřikují.

Osmá avenue je rozdělena do nesouvislých obrázků a tyto obrázky trvají vedle sebe jako sklíčka zasazená v mozaice. Není možno přestoupit z dílku do dílku, ze sklíčka do sklíčka, z obrázku do obrázku, každý obrázek je sám pro sebe a nepřechází v žádný jiný:

Z nenápadného kostela vycházejí černí věřící, dámy oděny v bílých a růžových načepýřených kloboucích, pánové v černých kalhotách a bílých košilích. Proudí ven jeden po druhém, v dlouhé řadě, černí, lesklí, sváteční.

Ulice, další blok.

U vchodu každého domu sedí vždy jedna rozsáhlá stařena o vyhrnuté kytlici a ropuchovité tváři. Několik stařen, vrostlých zjevně základnami do příšeří bytů, vyhlíží z oken. Nevím, proč se stařeny daří spíše v houfech, ale je to obecný zákon. Stařeny sledují a pouhým vzezřením komentují posledních pět století vývoje lidu. Jejich přízračnost je snad projevem přírody, jež se brání odulou a permanentní březostí útlému kosmickému věku.

Na chodníku se mlátí několik kloučků a štíhlounkých halamů.

Stařeny jim střídavě, rozvážně a sprostě nadávají.

Ulice, další blok.

Mladí muži v plamenných, oranžových, brčálových a červených tričkách, s turbany na hlavách nebo s obarveným a odvlněným vlasem sepjatým sítkou výhruzně připíjejí z flašek na jakési bratrství. Snad na Mohameda proroka. Snad na Rapa Browna, na Vietnam v amerických městech.

Jeden z mladíků, oděný bíle, se otočí a chytí malou dívku s černými copánky a zvedá ji jako panenku a bez zábran ji líbá a podobně. Ona je nepochybně Eurydika a neohlíží se.

Ulice, další blok.

Na jedné z pocestných židlí někoho probodli, protože má hlavu zvrácenou do zad a krev teče po chodníku a končí až těsně před kanálem. Nějaká sousedka mu leje na hlavu lavor vody a kolem stojící děcka komentují škubavé pohyby rukou. Opodál stojí několik junáků a odplivuje si. Několik sousedních pohovek a křesel má vysunuté hlavy a s klidným zájmem pozoruje vývoj situace.

Ulice, další blok.

Sledován černými svítícími zraky portálů a krámů, prochází se svítivý párek: on v červeně pruhovaném triku a slaměném kloboučku, jako panáček ukazující hezké počasí, ona v trávově zelené blůze a fialové sukni tak upjaté, že je to jako kdyby se brodila prudkou řekou. Jsou krásní a jdou za roh.

Ulice, další blok.

Betonové hřiště, černí zubatí kluci hrají baseball. Jako kočky. Opodál stojí zašedlá, neforemná těhotná dívka a nikdo si jí nevšímá.

Jeden z hrajících kluků má na sobě z neznámých příčin svrchník a na krku řvoucí tranzistor, který se při odpálení míče rozkmitává energickým obloukem, aby v bezvadné křivce opsal majitelovu hlavu a jemně dopadl zpět na své místo na hrudi.

Ulice, další blok.

U krámků hokynáře, který je světlejší, Ital nebo Portorikánec, se skupina divných mužů hamoní o balíček, v němž může být marihuana stejně dobře jako pár herynků. Starý muž ve skvěle lesklých vysokých botách, které udatně kontrastují s kalhotami staršími čtyřiceti let bujného života, posléze kopne hokynáře bledé pleti, ten pokrčí rameny a pohodí jej obratným hmatem agresora pod chodník. Stařec leží a trochu skučí.

Ulice, další blok.

Uprostřed stojí banda černochoů, kteří hrají na hřebeny, jednu trubku a basu, urobenou ze špagátu na luk, opřené o obrácený škopek. Energická samba se snoubí se vzdálenějším jekem tranzistorů a několik dívek a chlapců, jakož i jedna nemožně tlustá stařena tancují a jejich pohyby jsou hadí a hladké.

Ulice, další blok.

A tak pořád dokola.

Nahlížen zevnitř Harlem nikde nekončí, nýbrž jest zakřiveným vesmírem. A tudíž nekonečnem.

A je třicet sedm stupňů a vlhko jako v džungli a policejní hlídky jsou mnohonásobně zesíleny, protože teplota zvyšuje zápalnost dynamitu a Harlem je dynamit.

Neboť toto je místo, kde každý krám bude dříve nebo později vykraden, kde žijí třicetiletí dědečkové a dvanáctileté matky, kde

jen narkotika a muzikální pánbůh podávají pomocnou ruku a kde vyznání všeho a všech se nazývá nenávist.

Víc než padesát procent harlemských dětí žije mimo rodiny, jen s jedním z rodičů nebo se žádným z nich. Otci jsou pravidlem neznámí. Z tisíce je 115 delikventů, což je víc než dvojnásobný počet než v celém New Yorku. Dětská úmrtnost je rovněž dvakrát vyšší, než kolik je průměr města. Průměrný příjem rodiny, pokud jest rodinou, je 3500 dolarů ročně, zatímco v celém New Yorku 5100 dolarů ročně. Téměř polovina domů v Harlemu je ve stavu rozpadu. Nepokoje propukající v malém měřítku každý rok odhalují, že ghetto žije v trvalém a masívním stavu obležení policií, a proti ní obrací první výbuchy násilí.

Nikdo z bílých se sem neodváží v noci, a ani ve dne ve voze se necítíte dobře, ať z pocitu bílé viny, nebo z pocitu poutníka před potencionálním lupičem. Taxikáři odmítají dole ve městě černé pasažéry ne proto, že jsou černí, ale proto, že je možnost, že chtějí do Harlemu. A z cesty do Harlemu se příliš mnoho taxikářů nevrátilo v původním stavu.

A Harlem vrhá stín kolem, i přes svou přesnou a přísnou hranici. Na Horní Park Avenue oděli obyvatelé honosných činžovních domů pro „lepší lidi“ portýry do policejních uniforem... A po Central Parku po setmění chodí jen policajti a potulní psi.

Pod novými činžáky kolem Harlem River, které odolávají dočasně beznaději starých ulic, vrhají po sobě malí černoušci plechovkami od piva a tlupy výrostků, opatřující se romantickými a výhrůžnými názvy, brousí od rohu k rohu a plánují menší zlodějny a násilnosti a sní o větších. Neboť síla vlastních nožů a kalibr vlastních pistolí se zdá těmto lidem jedinou silou, která slibuje průlom z obklíčení.

Zatímco s penězi na radikální obnovu se dějí nejasné věci, mírumilovné akce se berou pozvolnou cestou mírumilovných akcí a mnoho černých profesionálních politiků je právě jen profesionálními politiky, někdy taky jen profesionálními černochoy.

Až bude chladněji, policejní posily budou odvolány z Harlemu a East New York a budou zase dávat pokuty nesprávně zaparkovaným vozům kolem 34. ulice.

Část židlí a kanapí na 131. ulici se vrátí do bytů.

A sváteční věřící budou dál vycházet a vycházet z kostela, mohamedánští mládenci budou dál objímat své štíhlé dívky, sousedka bude dál polévat pobodaného z laboru, elegantní pár ve slamáku a zelené blůze dál bude svítit za rohem, hokynář zase vyvleče skučícího starce a hošík hrající baseball s tranzistorkem na krku bude tak činit i v mrazu, odloživ svrchník a oděv s rozhaleným tričkem.

* * *

Bombu mám skutečně ráda, řekla černošská žena. Nemá rasových předsudků.

*Allan H. Spear, záznam rozhovoru
v knize Black Chicago*

* * *

Ray Charles hraje na tenisovém stadiónu ve Forest Hills a parným srpnovým večerem se valí vozy po Queens Boulevardu: tři tisíce diváků, tisíc vozů nejmíň.

Na zahnutí vlevo z Queens Boulevardu čekáme půl hodiny. Vily ve Forest Hills jsou zestárlé nocí. Valící se vozy řídí v úzkých uličkách policisté se svítícími pendreký. Zahybáme co nejdále od stadiónu, neboť tam je pravděpodobnější, že se najdou potřebné čtyři metry pro zaparkování.

Ke stadiónu směřují houfce opěšalých automobilistů, většinou černé pleti. Ray Charles je černoch.

Z dálky se ozývá potlesk a halas, kapela zřejmě zrovna nastupuje.

Pokladny jsou četné a volné a vstupenky drahé, zejména připočteme-li přírážku, kterou si organizuje uvaděč za uvedení na lepší místo, když vaše neuznal za vhodné pro tak význačné návštěvníky.

Amfiteátr stadiónu je plný rytmu, všechno se pohupuje a někdy tleská do rytmu. Na pódiu hraje Charlesův orchestr a zvuk saxofonu rozráží tmu a směřuje k oranžovému queenskému měsíci.

Hraje šestiletý černoušek na něco, čemu hlasatel říká Thompsonovy varhany, černé nožičky tančí po pedálech a orchestr hraje přesně a plnokrevně.

Po přestávce přivádí tlustý černý pán slepého Ray Charlese, jehož jméno vyslovuje hlasatel jen s adjektivem geniální, ale celkem to nevadí, protože něco nadšeně nezávazného trvá v černém vzduchu.

Ray Charles sedá ke klavíru, štíhlý, v nachovém lesklém saku, a hraje nervózně, zběsile, hraje celý od hlavy až k patě, a stadión se vaří a tleská, a když Ray Charles zpívá, zpívají všichni černoši s sebou. Jen černí, protože bílí většinou nerozumějí slovům. Černá čela se lesknou a šlehají plamínky cigaret a Charlesova hlava a záda a rtuťovité ruce na klavíru a čtyři černé zpěvačky hadí elegance hrají a zpívají a je to jako pozdvihování a při písni, jejíž vrchol je v šíleně rytmizovaném volání Let's go – get... stoned, hřmí celý stadión, ječí a duní a hrozivá, černá síla a rytmus zpěněné hořké krve pohlcuje i nás bílé v černých zástupech a je to právě tak koncert jako bohoslužby k pánu bohu queenského nebe a mississippských bažin, k štíhlému, hadímu pánu bohu spoutanému na rukou a na nohou, spoutanému, ale běžícímu někam, ze tmy bičované přetlakem života.

Pak čekáme půl hodiny, abychom mohli zahrnout na Queens Boulevard a jet domů.

* * *

*Ve světě, moje
smutná*

*příroda. Ve mně
je příroda smutná.
Maličké
letáky dne. Jeho
malé tupé ohně. Jeho
slunce, jako plesnivost
natřená na tmu.*

LeRoi Jones

* * *

Na Long Beach bydlí menší honorace, ale máme založeno i na docela malé, příruční ghetto u nádraží. Je to ulice malých domků, typizovaných, dřevěných zmetečků. Vlastní je někdo, kdo má strejčky na radnici. Strejčkové dovolili vystavět laciné zmetečky a vybírat z nich nájemné přiměřené pro chudé lidi, i když nepřiměřené ke kvalitě domečků. Chudí lidé jsou černí. Kromě toho, že jsou černí, nedostanou byt jinde než v černém činžáku nebo takové zmetkovité uličce. Jinde je přijme jen skutečně fanatický přívrženec pokroku, který nadto dojde mnoha ústrků od sousedů. Přítomnost černocho už jaksi apriorně snižuje hodnotu reality. Dokonce i přítomnost černocho v sousedství snižuje hodnotu reality. Je málo skutečně fanatických přívrženců pokroku mezi majiteli realit.

A tak v ulici dřevěných zmetečků a v několika starých domech kolem nádraží bydlí černí. Jejich ulice je poseta zbytky amerického života, od aut po nábytek. Černá dívka se batolí a popelí. Otcové již zrána, kdy celá Long Beach kvapí po práci, postávají u jednoho baru, s lahvemi v hnědých pytlích v rukou. (Hnědé pytlíky neslouží hygieně, nýbrž chrání před rukama zákona. Alkoholické nápoje na veřejném prostranství jsou zakázány.) Černí otcové postávají, popíjejí a nenávidí.

Několik pestře oděných černých dívek a matrón čeká na autobus, který jede do Rockaway, kde jsou fabriky. Několik černých dívek a paní dělá v místní fabrice na parapлата. Jiné se rozcházejí po bílých čtvrtích, aby námezdně uklízely a smýčily v dobrých domech.

Černí výrostci neúnavně cvičí na betonovém hřišti u školy basketbal. Trefují míčem do prázdné obroučky, na prázdném hřišti, pod prázdným nebem, v prázdném času.

Prázdnno.

Ghetto je hájemstvím prázdnna. A každý obyvatel ghetta nese prázdnno v sobě a kolem sebe.

Za černošským barem je ulička opuštěných koček. Koček, které nepatří nikomu a nikam.

Zdá se, že i kočky mají své prázdnno v sobě a kolem sebe.

Zdá se, že i kočky mohou býti černochoy.

* * *

Obrázek polovodičové jednotky z elektronického počítače.

Nápis:

CO UDĚLÁŠ,

až elektrický proud bude dělat tvou práci za tebe?

*Propagace sebevzdělání
pracujících v podzemní dráze*

V jednom z vozů připsáno rukou:

KRAŤASA!

* * *

Náš ústav je rasově integrovaný. Černý vědecký pracovník je výjimkou, leč představitelnou. Vědečtí pracovníci jsou zejména bílí a pak žlutí. Černé jsou ženy umývající sklo, černí jsou uklízejíci a sklady opatřující a zvěř pěstující pánové. V laboratořích je klid, v umývárkách a zvěřincích kvílí hudba.

Jen jednou jsem zaslechl dva byvší Poláky nadávat na černé: že jako pokřikují o chudobě a jiné národní menšiny jsou na tom hůř, a to tím spíš, že jsou bílé, a proto automaticky včítané mezi mohovité a mocné.

Jinak žije ústav spokojeně a v žoviální integraci.

Bílí i černí usedají po práci do mohutných vozů a odplouvají na East River Drive.

K večeru přicházejí dva pěší, neurčití a černí, to jest ti nejčernější, černí na druhou. Nevyzvěděl jsem, proč jsou černí na druhou. Nejsou zvyklí s nikým mluvit. Mladší vytáhlý a ledový mluvit nemůže, neboť má na krku nebo v kapse řvoucí tranzistor, který s ním jde, uklízí, stoupá výtahem, převléká se, odchází a přichází. Tento člověk nemůže mít ani vnitřní hlas. Má jen svůj oblak hudby a koš na odpadky, s nímž projíždí siré laboratoře. Starší černochoch na druhou je přívětivý a oslovuje mne od doby, kdy zjistil, že patřím k ne zcela běžné ráci, která zdraví i černochoy na druhou. Ostatně zdravit černochoy na druhou je velmi nesporné, neboť je tu jistota, že v nich nezdravíte ani fízla, ani kádrováka, ani potencionálního vladaře. Přívětivý černochoch předstírá každého večera něco jako asanaci laboratoří a vypráví mi, že je z Greenwich Village, že má rodinu, malý byt a dvě zaměstnání, jedno od rána do odpoledne, druhé na odpoledne a večer, takže mu nevadí malý byt a ani do baru se moc nedostane. Jen pracuje a je živ. Nevidí žádnou možnost změny. O žádné možnosti ani neuvazuje, ani nesní. Auto nepotřebuje a nemá na něj. Lepší byt nepotřebuje a nemá na něj. Lepší rodinu nepotřebuje a nemá na ni. Lepší zaměstnání nepotřebuje a nemá na něj.

Někdy jsem v ústavu velmi dlouho a odcházím s přívětivým černochem na druhou. Good night, doc, říká a mizí v hlubinách Village, kypících temnými alternativami amerického způsobu života. Mívám pocit, že přívětivý černoch na druhou není alternativou nejpošetilejší, i když regresivní a ztrátovou.

* * *

Jsmo vnitřní nepřítel – po celé zemi. Bílí na nás nemohou sypat napalm, protože žijeme ve stejných městech, ve stejných ulicích.

Ron Karenga, černošský vůdce ve Wattsu

* * *

Černošství je vyhrocený a zkoncentrovaný problém lidské nerovnosti. A rovnosti. Všichni jsou si rovni, ale někteří jsou si rovnější než ti druzí, jak praví Orwell.

V černošství je zafixováno a opakováno a ve vzestupující společnosti zdůrazňováno staré bezpráví historie. A v černošství se polarizují a krystalizují i psychologické a existencionální výsledky megastroje a megapolisu.

Občané města se dělí nejen na chudé a stigmatizované barvou pleti a zajištěné a zvýhodněné barvou pleti, ale i na bílé nositele racionalismu a technického myšlení, které vytvořilo toto město a rozhodující oblasti této země, a na černé oběti tohoto města, oběti, které v sobě soustřeďují emocionalitu a magické a mytické myšlení, myšlení civilizačně nefunkční, ale nutné a imanentní do té doby, než se vytvoří nový typ kybernetického organismu, který má jen analog kory mozkové a čidel a pohybového ústrojí.

V bílých běží tiché a elegantní soukolí civilizace.

V černých hraje hudba.

Bílí reprezentují město v experimentální medicíně.

Černí reprezentují město ve sprintu. A tanci.

Iracionální proudy kultury jsou zde mohutnější nejen proto, že je větší tlak racionality společenského stroje, ale i proto, že zde nacházejí své přeformované lidské prostředí: černé.

Oba proudy vyzařují z tohoto kontinentu se stejnou sugestivní silou. Od války Evropa s žehráním a drobnými výhradami amerikanizuje svou produktivitu i vkus. Od sta let Evropa amerikanizuje, to jest počernošťuje i svou spotřební muziku. Tu a tam i malířství a literaturu.

Oba proudy jsou pro Starý svět příjemným a harmonickým sdělením zpoza oceánu. Pro Ameriku jsou však zdrojem rozštěpu, schizofrenie, jejíž léčení je nedohledné. Terapií nebude jen politické nebo právní řešení, neboť konflikt zasahuje všechny stránky lidské existence.

Řešení černošské otázky by byl akt, který by zároveň byl příspěvkem k řešení otázky lidské existence ve světě lidmi stvořeném vůbec. Otázka existence mýtu v atomové elektrárně, a otázka existence atomové elektrárny v biotopu, kde pudy opolidí dosud vyjít po nocích, i když namnoze decentně a za staženými žaluziemi.

Černošství reprezentuje zároveň ono základní, bytostně nepřizpůsobivé v lidském gruntu. Západní bílá civilizace je funkcí přizpůsobivosti, která je jedním z hlavních znaků západní intelektuality, a sama produkuje společenské mechanismy, které přizpůsobivost a asimilovatelnost vyžadují v míře stále vyšší.

V tomto smyslu je černošství vším, co může bílá americká civilizace v hlubší lidské poloze nabídnout. V tom smyslu je americké černošství legitimním zdrojem antiamerikanismu, i když samo spoluvytváří vnější evropský obraz Ameriky.

V tom smyslu je černošství to hrdé v beznaději a to beznadějně v hrdosti člověka.

IV

NADÁVAJÍCÍ ZÁSTUPOVÉ

* * *

My už nemáme žádné potřeby. Máme jen přání.

John Steinbeck, 1967

* * *

Chléb jest jedním z bodů, kde tok civilizace naráží o dno Starého Dobrého Lidského. Chléb, jež máme lámat a jísti, to činíce na Jeho památku, chléb galilejský, chléb – slunce chudých, chléb voňavý, pecen poklidného vesničanství, chléb nožem křížovaný a rituálně zakrojovaný u rodinných stolů, chléb Starého Zákona se stal chlebem Nového Stroje. Není pecnů. Jen geometricky přesně nařezané plátky v celofánovém obalu. Žitný, bílý, židovský.

(Nemusíte být židem, abyste měli rádi Lewisův židovský chléb, praví reklamní slogan na plakátech, znázorňujících něco prokazatelně árijského, jako je japonský hošík, černošská dívka nebo bílý policajt, co se zakusuje do inzerovaného chleba.)

A tak mám plátky v celofánu, měkké, houbovité, dieteticky vhodné, kaloricky přesné, hygienicky nesporné. Neobyčejně praktické pro opékání a tvorbu sendvičů.

Evropané praví, že to není žádnéj poctivej chleba.

Nesdílím tuto skepsi.

Vzhledem k tomu, že v geometricky přesných plátcích nebývá zapečen ani šváb ani hřebík, jakož i vzhledem k tomu, že kopáč nebo myčka nádobí si vydělává za den nejmíň na deset – patnáct bochníčků v celofánu po dvaceti plátcích, soudím, že i celofánové chlebové balíčky by se mohly žehnat kříži a lámati a jísti na památku těch, kdož sytili či sytí nadávající zástupy.

* * *

Vzrušený muž na Avenue C zastavuje kolemjdoucího:

– Promiňte... ale co byste dělal, kdyby vám domácí dal pár facek, když vyjdete ze svého bytu?

Kolemjdoucí – v rozpacích – podotýká, že nezná zdejší domácí, jsa cizincem.

Vzrušený muž:

– Tak... vy jste cizincem? To je zajímavé. Ale přesto – vypadáte tak slušně...

* * *

Lepší (a nejlepší) jedí v hotelu Americana a ve Squire Inn. Vrátní zde mají livreje na způsob kontradmirálů nebo lovčích Ludvíka XIV., vrchní bílé motýlky a hosté dvacet dolarů na večeři po ruce.

Penzisti chodí k Hornovi a Hardartovi („Místo konzervované hudby – čerstvá zelenina! Není to vznešené, ale je to dobré,“ tak praví reklama, po níž se valí čerstvá zelenina a tři žampiony). Nejmenší útrata u Horna a Hardarta jest dvacet centů.

Občané vyrážející si z kopýtky – a jen poněkud z kapsy – navštěvují přehojné hospůdky čínské, italské, mořsky speciální, syrské, ruské, české, německé, francouzské, japonské, hongkongské, mexické, španělské, řecké, turecké, obecně orientální, švédské a četné jiné.

Avšak běžně americké jest pojídati karbanátek nebo párek v housce v běhu v automatu, nebo navštívití steak house.

V pátek večer navštěvuji steak house na Broadwayi nad Duffy Square. Na táč obdržím obrovitý stejk s bramborou z Kentucky, s obrovitou počesnekovanou houskou a zeleninovým salátem za dolar dvacet devět. V pátek jest na výběr humr z Jižní Afriky a ve stejné ceně. Stejk jest připraven na plamenném roštu hned u výkladu, aby bylo vidět na chutné počínání portorikánského kuchaře.

Občané s tácy, obdařeni svými stejky, se ubírají do hloubi lokálu, v němž zní příjemná zažívací hudba, usedají ke stolům, připravují svou krmi vyloženými omáčkami více či méně pálivými, usazují se a jedí.

Vyhledávám vzdálený stůl a uchyluji se do sebe.

Neboť není v mé povaze účastniti se obecných hodů.

Obecné hody sestávají, namátkou:

Z energického starce, jenž uchopil svůj steak rukou a rve jej dobře upevněným falešným chrupem.

Z pilného čtenáře, který si dal nohu přes nohu tak obratně, že noha ležatá vyčnívá nad rohem stolu a je možno položit New York Post na ni a na okraj talíře; tato poloha umožňuje pohodlnou četbu tisku, bohatě skrápěného mastnotou. Čtenář upouští od duševní potrawy jen ve chvílích, kdy vsouvá několik prstů do úst a zkoumá součásti pokrmu ve chrupu utkvělé.

Z dvou elegantních mládenců, kteří se připravili na známé zvýšení teploty dostavující se s nasycením tím způsobem, že si sice ponechali čepice, avšak svlékli svetry a jeví se nyní v košilích, na nichž mají oděn bryndáček ke krku zatočený, bryndáček to, jenž zabudován pod svetrem, simuluje rolák.

Ze tří dam v natáčkách, které se párají ve stejku na způsob racků vytahujících chutný obsah mušliček. Nasyceny, zívají omalovanými ústy nepokrytě a na celé kolo.

Z pána, pravděpodobně poněkud psychotického, který každé sousto komentuje – sám pro sebe – mohutně se ozývajícím cito-slovcem, asi tak jako – ... ho-o-ho.

Z černocho, který na rozdíl od všech ostatních drží v pravé ruce nůž a vsouvá jej do hrtanu až po střenku.

Všichni mají vzezření svéprávné, hrdé a energické; toto je naše večere a není důvodu, proč bychom se měli štrapacírovat vzhledem k přítomnosti jiných večerů.

V pátek navštěvuji tedy steak house na Broadwayi nad Duffy Square a cvičím se v umění radovat se ze života za všech okolností. Tak říkajíc za ztížených polních podmínek.

* * *

Dr. Harry Wiener z Pfitzer Laboratories v New Yorku postuluje existenci mocného, vnějšího chemického sdělovacího mechanismu, jímž může jedna osoba hluboce ovlivňovat chování, a dokonce i fyzický stav druhých. Jiné faktory, jako například zvuky vysoké frekvence, které mohou ovlivňovat chování disponovaných jedinců (jak bylo pozorováno u astmatických dětí), rovněž se pravděpodobně účastní ovlivňování lidského chování v davu. Podobně, jako to bylo pozorováno u krys.

* * *

Na jednom kongresu v Buffalu byla prý předepsána jako jednáč řeč američtina.

Nebylo specifikováno která, neboť Newyorčan má obtíže, aby rozuměl Texasanu. V Jižní Carolině zní američtina ze severovýchodu poněkud cize a vznešeně.

V žádném případě nejde o angličtinu, pokud se týká výslovnosti. Když odhlédneme od drobných a kodifikovaných odchylek pravopisných.

Američtina obecně se skládá ze samohlásek.

Ze zakroucených, zaoblených, buclatých a zašpičatělých, sameťových i řezavých, niterných i povrchních samohlásek.

Nezkušenému uchu zní slovo white a slovo rye, řečené v bufetu na 34. ulici, zcela stejně. Víím to docela jistě, neboť tázán po podstatě chleba, z něhož si přeji mít vytvořen sendvič, byl jsem konfrontován s větou, která mi zněla... ot ead yu ont, ay o ay? Řekl

jsem... ay! Myslel jsem žitný. Obdržel jsem bílý. Dáma stojící vedle mne našla ve mně zalíbení a jala se bojovat o mé blaho, řkouc... He did not want... ay, he said ay! Obsluhující černošský mládenec podotkl, že jasně rozuměl (na rozdíl od ní)... ay... Chléb ay vyměnil za chléb ay, podle návodu zkušené dámy. Pokořen, pohřžil jsem se do sendviče, zatímco dáma nade mnou bděla a hučela do mne: Nesmíte říkat ay, když chcete ay, to víte, černoši špatně rozumějí a pak vám dají ay místo ay.

– It's OK, řekl jsem.

OK rozumí každý a všude.

Vrcholného výkonu v američtině jsem dosáhl dnes u pokladny své mateřské samoobsluhy. Hledaje peníze zahučel jsem v rozpacích jakési citoslovce, jež se v beletrii zpravidla zaznamenává jako ehm... hm.

Prodavačka na mne pohlédla s porozuměním a podala mi tři balíčky cigaret Philip Morris s filtrem.

Ačkoli to nebudu moci nikdy použít, vím teď, že tři balíčky cigaret Philip Morris s filtrem se řekne americky... ehm, hm.

* * *

Jedním z nejhorších omylů prezidenta Johnsona bylo rozhodnutí vnutit Poselství o stavu Unie televizním divákům v hlavním vysílacím čase.

Udělal to minulý rok a dnes večer zas. Je obava, že se to stane zlovykem. A co horšího, naznačuje to, že prezident Johnson snad ztrácí kontakt se skutečným stavem Unie mezi západem slunce a cestou do postele.

Nepochybně někteří lidé mají po západu slunce čas na vysedávání nad Stavem Unie, ale většina z těch miliónů, co tvoří obecenstvo televize v hlavním vysílacím čase, má tyto hodiny zadané pro vysedávání nad stavem rodiny, stavem bankovního

konta, nad stavem Peytonova hrádku, stavem domácí práce a stavem skřínky na likéry.

Je to od prezidenta nefér, že nás žádá, abychom tento čas strávili zas jednou další řečí o Velké Společnosti.

Prezident zásadně shledává stav Unie dobrým a s tendencí k dalšímu zlepšení. (Řeč je zpravidla psána rozsáhlým federálním komitě a optimistická kapitola, známá jako oddíl „radostného výhledu“ je normálně dílem hlavního básníka Bílého domu.)

Nikdo nečeká, že by prezident říkal něco jiného. Bylo by pro něho sebevraždou, kdyby oznamoval, že stav Unie je nejen špatný, ale že se pravděpodobně bude dále zhoršovat, a kdyby opomenul požádat Ameriku, aby si plivla do dlaní, voliči by uzavřeli, že je velmi špatným vůdcem a začali by se ohlížet po někom jiném na místo prezidenta.

Až do moderní doby většina prezidentů se spokojila s napsáním Poselství o stavu Unie na kus papíru, který pak strčila pod dveře na Kapitolu, aby si to členové kongresu přečetli, až budou mít chvíli pro sebe. Tento starý civilizovaný zvyk byl hozen přes palubu, když prezidenti počínaje Wilsonem objevili, jak využívat komunikační techniky dvacátého věku.

Podávali poselství osobně na spojeném zasedání kongresu, a tak mohli přitahovat publicitu na sebe samy jako na muže, kteří drží ruku na tepu národa, předepisují medicíny a hlavně jsou nezbytní.

Ovšem až do chvíle, kdy prezident Johnson se začal zaměřovat na večerní obecenstvo, spokojovali se prezidenti řečením v Kongresu během doby oběda. To bylo dost rozumné. Když má někdo poslouchat řeč o stavu Unie, pak hodina oběda je k tomu nejprůhodnější. Je tu spousta členů Kongresu, kteří zrovna nemají nic naléhavého na práci, a ti z širšího obecenstva, kteří

by chtěli také poslouchat, mohou tak učinit snadno s játrovým sendvičem a sklenicí piva v ruce.

Řeč o stavu Unie v době večerní je něco jiného. Je to tvrdé i pro členy Kongresu, kteří nemají k tomu, aby prodlévali v Kapitolu v devět hodin večer v lednu, žádný jiný důvod než představovat lidský nábytek pro prezidentské televizní představení.

Ale opravdovým příkořím je to pro obecnstvo. Představme si průměrný americký domov v době mezi šestou a desátou hodinou večerní. Po celý den byli muž i žena zaujati stavem Unie. Od chvíle, co ráno zazněl budík, dostávalo se jim obsáhlých důkazů o tom, že Unie je snad ve stavu ucházejícím, ale rozhodně ne tak ucházejícím, jak by jim to chtěl prezident namluvit.

Bojovali s dopravou, platili splátky, přijímali pokyny od strojů, snažili se objednat truhláře, kouřili příliš mnoho cigaret a naslouchali tvrduť svých tepen. V šest hodin večer mnozí – velmi mnozí, jak si myslí vyznavači střídmosti – sahají zrovna po láhvi, která jim má dát zapomenout na stav Unie.

Oddych je pochopitelně iluzorní a dočasný a v sedm nebo osm hodin už jsou zas tváří v tvář mastným pánvím, hrozným zprávám o Vietnamu ve večerních novinách, dětským školním úkolům a oznámením o přečerpání bankovního konta, a jen se starají, jak by stihli ještě televizní debut Batmana.

Mají-li dostatečné štěstí, podaří se jim zahnat děti do postele kolem deváté a mohou se těšit na hodinové či dvouhodinové společné posezení v terapeutické nenávisti vůči truhlářům, domácí práci, dopravě, daním z příjmu a strojům, které dávají pokyny.

To, co vůbec nejmíní chtějí v tomto cenném sklonku dne, je být obeslán před televizor a naslouchat čtení řeči z pera nějakého komité, v níž se jim oznamuje, že stav Unie se bude dále zlepšovat, pokud si jen plivnou do dlaní.

Jestli s tím prezident souhlasí, příští rok by mohl strčit Poselství o stavu Unie zase pode dveře. Dostali bychom se ke čtení někdy kolem Velikonoc.

Russell Baker, NY Times 22. 1. 1966

* * *

V samém nejzazším výběžku sedmnáctého kongresového volebního okrsku probíhá za lednového večera kampaň za zvolení pana Lehmana (na horním rohu První avenue), nebo pana Kupfermana (na dolním rohu). Obě kampaně se skládají z několika oplakávaných osobních vozů, z několika tlampačů a tlupy civilně ušlechtilých pánů s jménem příslušného kandidáta na klopě. Zatímco pan Kupferman má navíc modrobílý autobus, má pan Lehman navíc senátora Roberta Kennedyho osobně. Demokratický tlampač promlouvá: Senátor Bob Kennedy právě teď stojí na rohu čtrnácté ulice. Pojdte a promluvte si s Bobem Kennedym, který vám řekne, proč volit Lehmana do Kongresu.

Občan přistupující k nevelkému klubku obdrží knoflík s panem Lehmanem a papírovou nákupní tašku s panem Lehmanem. Uvnitř nevelkého klubka se vskutku tetelí zimou Robert Kennedy a kandidát Lehman, oba jen tak v saku, neboť otužilost pozvedá popularitu. Kennedy podepisuje nákupní tašky a odpovídá velmi tiše a civilně na dotazy několika paní stran daní, dávek a jízdného. Kandidát se drží v pozadí, připraven k úsměvu před objektivem tu a tam přistupujících televizních filmařů a fotografů.

Nevelký tetelící se hlouček posléze odchází do jednoho z činžáků Stuyvesant Town, kde bude zřejmě domovní beseda.

Na protějším rohu se republikánskému kandidátu vede podstatně hůře. Autobus není to pravé. Kandidát zaléván sprškami chval ze svého tlampače čeká u východu podzemní dráhy, a když

vycházejí cestující, přitáčí se k nim, strká jim do ruky letáky, v nichž je zdůrazněn jeho rodinný život, jeho příslušnost k starostovi Lindsayovi, muži budoucnosti, jakož i několik jeho právnických činů a politických myšlenek. Cestující mu věnují pozornost asi tak jako prodavači kaštanů. Jsem Ted Kupferman, něžně oznamuje kandidát spěchajícím. Skutečně? odušil jeden ze spěchajících. Možná je to taky tím, že Ted Kupferman má kabát.

Kandidáti zřejmě takto projdou během dvou týdnů celý sedmáctý okrsek po Stoprvní ulici.

Podivno, jak malými krůčky se zde ubírá velká politika.

Volí se zmáčknutím páčky u jména kandidáta nebo u návrhu nebo otázky, položené voličům. Páčka je na panelu automatické registrace hlasů a automatická registrace hlasů je za záclonou, zpod níž čouhají voličům rozpačité nohy. Před záclonou je malá frontička kolem stolů, kde sedí registrátoři a kontroloři.

Problémy života a smrti, problémy města a státu a národa jsou soustředěny do nějakých těch dvou set páček na jedné volební skříni. Aspoň si to volič může pro tu chvíli myslet.

Mačkaje páčku účastní se volič velkých věcí, jako zda bude guvernérem pan Rockefeller nebo pan O'Connor – protože další kandidáti dalších stran nemají šanci, jakož i zda bude městskou policii kontrolovat převážně civilní nebo převážně policejní komise.

Zmáčknuv své páčky opouští volič volební prostor ve školní budově s úlevou a osvětlením strůjce osudu.

Výsledky ze všech volebních skříní sečteny, spočítány a zkontrolovány komisemi pak ukazují, že to s tím osvětlením nebylo tak valné a že škola, dobrá škola, namnoze by byla vhodnějším místem pro předvolební pobyt než pro výkon sám.

Žel, jest nahrazena v době předvolební a mezivolební méně výchovným prostředím řečí, řečí, řečí, plakátů, plakátů, plakátů,

nálepek, nálepek, nálepek a sil, které by Solón, Voltaire a Jefferson neshledali příliš sympatickými.

* * *

Pekingský rozhlas vysílá pro New York a východní část Spojených států dva večerní programy, v osm a devět hodin. Nejvhodnější vlnová délka, již si musíte najít na krátkých vlnách, je 15,059 megacyklů.

New York Times v období, kdy aktivita slunečních skvrn zvýšila slyšitelnost Pekingu

* * *

Pátá avenue ve dny sváteční hostívá různé barevné průvody s alegorickými vozy, ladnými dívkami ve slušivých sukénkách, kutálkami a uniformovanými stoprocentními muži.

Tuto sobotu táhne průvod značně jiný. Manifestace proti vietnamské válce. Proti zlému svědomí. Proti maturitní otázce položené – asi – předčasně.

Jde dvacet, třicet tisíc lidí. Sychravý vítr čechrá Central Park a honí loňské listí a roznáší skandovaná hesla až na západní stranu Parku. Pátá je podél chodníků ohrazena dřevěnými zábranami, které četní policisté operativně kupí tam, kde to hrozí srážkou. A někde od Osmdesáté páté ulice se na ni vlévá nekonečný proud občanů, jejichž vyznání je většinou psáno jen neumělou rukou na papnдекlech a jejichž šestistupy nebo osmistupy mají neobyčejně daleko k spořádanosti, ale kteří mají jednu věc, kterou je dlužno velmi závidět: moc přesně vědí, proč jdou, proč riskují pomazaný kabát nebo ránu přes hlavu a přinejmenším nectné nadávky.

Jdou univerzitní profesoři i studenti, dámy v kožešinách, matky s dětskými kočárky, chlapci a dívky v maskách smrtáků, a nakonec se vylévá i neholená, vlasatá a pytlovitě přistrojená Greenwich Village (o níž bych už tak jistě netvrdil, že ví proč).

A tamhle jde kolegyně z ústavu, co jezdí do práce na kole a má tříletého synka, který sbírá čepice. Má už třináct čepic, většinou hrubě použitých. Ted' je natažen na přízemním vozíku, má umolou-sanou čepici se štítkem a únavou v té vřavě usnul.

Za policejními zábranami stojí skupiny svalnatých mladíků a žlučovitých staříků a plivají a nadávají.

Na chodníku u Parku stojí několik kazatelů, kteří sem zašli od Times Square, a káží o Spasiteli a o vlnách z éteru, které mají vymalovány na schizofrenních tabulích. Na lavičce stojí neobyčejně mondénní slečna ve fialovém kabátci a fialovými ústy periodicky podotýká, že s tím nesouhlasí a že to jsou všechno komunisti. Nicméně stojí už třetí hodinu.

Ve skupince svalovitých jinochů v kožených bundách, která se snaží podběhnout policistům pod rukama a dát někomu „do tý rudý držky“, je jinoch v židovské čepičce a s železným křížem na krku. Jdeme po chodníku a za námi táhne penzista, který je modronachový vztekem, a nadává každému kolem, střídaje pečlivě různé termíny pro děvky a vrahy. Zakopnuv o chodník vzhlédl k mondénní slečně na lavičce a obdařil ji termínem z první kategorie, osvědčuje tak poněkud všeobecný ráz své nenávisti.

Ale demonstranti se valí, někteří fotografují své odpůrce podél cesty, vyvolávající tím zvýšený jekot a vyhrožování, a luxusními domy vlevo otrásá skandování Hey – hey – el – bí – džej – how many kids did you kill today?

Na prostranství se židličkami mluví řečníci, ale tam ani všichni nejdou, průvod se u šedesáté ulice rozlévá do všech stran a protestující mizí v hlubinách města, aby dále byli zas těmi dvaceti

procenty, které obražejí zlé svědomí v rozumné myšlenky a hledají odpověď na maturitní otázku.

A za vlasatým koncem průvodu jedou čtyři kropících a metoucích vozů a Pátá je bleskem zas čistá, zbavená potrhaných papírů i zkažených rajských jablíček. Myšlenky, otázky a odpovědi se ovšem umést nedají, což je koneckonců nadějí všech lidí všude na světě, všech lidí, kteří soudí, že lidská hlava snad má nějaký smysl.

* * *

KRISTUS JE ODPOVĚĎ!

Plakát newyorské Biblické společnosti

Připsáno rukou:

ALE CO BYLA OTÁZKA?

* * *

Den díkůvzdání se letos vydařil jaksi symbolicky. Nejdřív bylo slunce, listopadové a smogové, a táhli jsme s malým hošíkem Dannym na Central Park West, abychom uzřeli slavnostní parádu obchodního domu Macy's. Ubíralo se tam mnoho jiných hošíků, spolu s rodiči či odpovědnými zástupci a ulice byly ostríhány mnoha slavnostně vyhlížejšími policisty.

Hošík Danny se u každého zastavil a pravil:

– Ahoj, policajte!

Policista zpravidla odtušil:

– Ahoj, hošíku.

Pak hošík Danny pravil:

– Policajte, mluv se mnou!

A tak tedy s ním policajt mluvil.

Jeden mladý policajt se začervenal – bylat' u věci velmi mladá a velmi modrooká maminka – a předstíral, že je zaneprázdněn sledováním dopravních světél.

Hošík Danny pravil, že toto není dobrý policajt a šel k dalšímu se stejnou otázkou.

Cesta na Central Park West se tak značně protáhla a ulice, určené přehlídce, byly již obleženy hošíky a odpovědnými zástupci.

Pak táhl průvod. Nejdřív několik činovníků neurčitého výrazu, pak kavalkáda vozů Camaro v národních barvách a pak střídavě vždy jedna muzika, jeden alegorický nebo vůbec silně vyzdobený vůz, obsahující slečny ve květech, květy na slečnách, chaloupky a jeskyně, stromy a džungle, pralidi, kosmonauty a hošíky a vždy po jedné televizní nebo filmové nebo džezové hvězdě. A pak vždy jeden gumový nafukovací panák zvící většího činžáku, na lanech upoutaný a vlečený silnými muži v kombinézách. Námořník Pepek s jednou rukou splasklou, dinosaur, žirafa, Mickey Mouse, Buvol a mnoho jiných obecenstvu důvěrně známých z kreslených grotesek.

Slunce se brodilo smogem a muziky vyhrávaly: a byly to muziky školní, tu střední škola z Iowy, tu z New Jersey, tu z Harlemu. Ztepilá žákyně vpředu s takovým tím taktovacím žezlem, co se s ním elegantně točí na všechny strany, řady dalších ztepilých žákyň, pokud možno ztepilých, leč ve slušivých krátkých sukénkách a vysokých botách barvy svítivé, ve zlatých či oranžových či jinak barevně mohutných uniformičkách, pak páni kluci s instrumenty a v uniformách jakýchsi bájných grenadýrů nebo ostrostřelců. Každá škola ve svých barvách. Profesorský sbor v civilu táhne po okraji.

A zase gumový činžákovitý los nebo veverka. A zase alegorický vůz s panem hercem.

Hošíci na chodníku poněkud mávali a vřeštěli, ale ne moc.

Hošík Danny se odebral k nejbližšímu policistovi a rozmlouval s ním o průběhu přehlídky.

Pak projely čistící vozy a stejnou trasou táhla zase manifestace proti vietnamské válce, lidé převlečení za smrtáky a rakve. Slunce zápasilo se smogem a padal stín, větší a větší.

A jako by to bylo nějak spojeno, smog dosáhl hranice dýchatelnosti, kysličník siřičitý, kysličník uhelnatý a prach zalehl město a nazítří byl vyhlášen smogový poplach a nesmělo se moc topit ve spalovnách a nemělo se moc jezdit vozy. Ale dýchat se mělo, a nebylo to jen tak.

Tak jsme jedli slavnostní oběd Děkuvzdání, obsahující krmě, jež Otcové poutníci v Nové Anglii požívali v tuto dobu před léty, krocana (již ne divokého, nýbrž hormonálně rychleného), sladké brambory a brusinkový kompot z brusinek hodných této velké v zemi, jakož i dýňový koláč.

A dýchali jsme ten těžký vzduch a čekali, jestli nespadne déšť, který by umyl ten pavzduch. Nespadl.

Byl to ten nejlepší Den děkuvzdání, na který v této době město jaksi mělo.

Tak proto říkám, že symbolický.

Hošík Danny bilancoval svůj dojem otázkou:

- A proč ten policajt se mnou nemluvil?
- Proč měl Pepek námořník splasklou ruku?
- A proč šli ti smrtáci?

* * *

Mělo-li něco v sobě dost páry, aby to mohlo hýbat lidmi a zanechat stopu v historii, musí to mít racionální vysvětlení, a Kennedy se snažil vypátrat tato racionální vysvětlení.

Arthur M. Schlesinger, Tisíc dní, 1965

* * *

Atentát na J. F. Kennedyho se opakuje denně v nesčetných výkladech na nespočetných zdech; JFK na mincích, na známkách, na nálepkách, na oblecích, na kravatách, na skleněných ozdobách, v plexiskle, v etuích, v celofánu, ve všem možném.

Rukomalebné portréty, zejména s paní.

Vždy nová vydání knih živících se detailně a zhusta kořistně ani ne tak na životě, jako na smrti prezidenta.

Intimity a nechutnosti, jež jsou nejtrapnější, když jde i o děti.

Nejmohutnější demonstrací proti všemu, co se nazývá inteligence a co je spojeno s osobností JFK, je tištěná a zarámovaná báseň:

Dopis z nebe. Adresát: rodina Kennedyova. Odesílatel: J. F. Kennedy.

Nepochybuji, že teď někdo vytiskne autentický záznam telefonické konverzace bratří Kennedyových v ráji.

Kennedyovi investovali své životy do programu, liberálně pragmatického programu, do programu americké sebereflexe a racionálního výkladu.

Kennedyovi byli sprovazeni ze světa iracionálním a snad i bezprogramovým podsvětím.

J. F. Kennedy otevřel americkou mocenskou elitu (tuto spontánně, jakousi politickou osmózou vytvořenou vládnoucí skupinu, složenou z profesionálních politiků, vojenských prominentů a administrativně schopných mocnářů z bank a obchodů) univerzitním intelektuálům.

Kennedyovi byli zavražděni silami, které mocenská elita nekontroluje a nezná, právě tak jako člověk nezná svůj týl. Silami pevného antiintelektualismu.

Kennedyovi znamenali podivuhodné vyrovnání národa s rolí supermoci. Kennedyovi podlehl podivuhodné neschopnosti národa vyrovnat se se sebou samým.

Smrt Kennedyů je národní šok. Šok trvající týden, aby následovala léta komercializace a mytizace tohoto šoku, zatímco otřes sám už je vzdálen občanské senzibilitě jako válka Severu proti Jihu.

* * *

Americká mocenská elita není nástrojem prezidenta, který je vybrán volební procedurou; spíše je to naopak.

Herbert von Borch, 1962

* * *

Bydlím velmi blízko pana Clarka. Pan Clark je obchodník, majitel domu, tří aut a činitel Demokratické strany.

Často mluvíme o demokracii.

Pan Clark je jedna ruka se senátorem. Dokonce i s kandidátem na guvernéra.

Když je v místě význačná návštěva, odchází pan a paní Clarkovi, aby brali účast na výjimečné události a příležitosti.

Pan Clark ve smokingu exkluzivního střihu, jehož čerň je proložena lesklými ornamenty v podobě exotických květů. Toaleta paní bývá stříbrná. Cadillac světle zelený.

Jindy pan Clark nelení rozdávat letáky. Nebo zápalky se jménem kandidáta.

Před volbami navštěvují oba Clarkovi všechny domácnosti ve svém obvodu a přesvědčují o významu Demokratické strany obecně a o významu jejího aktuálního kandidáta zvláště.

A víte, říká mi pan Clark, že všichni v mém obvodu volí *vždy* demokraticky? Vím. Pan Clark je energický a úspěšný muž.

* * *

Spor v Americe, vzdor vši komercializaci, je protiváhou mnoha tendencí doby. Města srůstají. I státy ztrácejí něco ze své bývalé identity a autority. Sociologové nařikají, že se technici a manažeři zmocnili našich institucí, že mladá generace nemá hrdinů. A to není vše.

Stěžují si, že je čím dále tím těžší určit rozhodující body v životě národa. Zahraniční politika může být dobrá nebo špatná a je o tom mnoho sporů, ale musí se čekat 25 let, než se dovíte, jak to vlastně dopadlo, a mezitím nikdo neví, kdo vyhrává. Stejně i hádání o válce s chudobou – i o válce ve Vietnamu – nemají ani začátek, ani prostředek, ani konec...

Americké sportovní události přinejmenším znamenají kontrast – možná únik – ve vši té vágní, i když nezbytné, nejistotě. Jsou definitivní a srozumitelné. Mají začátek a konec...

Maryland je rozdělen v rasových otázkách, a demokrati zde jmenovali na úřad guvernéra jednoho z nejbígotnějších rasistů v historii marylandské politiky, ale Maryland není rozdělen v otázce Franka Robinsona z Oriols, a tento skvělý černošský sportovec může udělat pro zdravý rozum v rasových otázkách Marylandu víc než všichni rozumní politikové státu...

V jistém smyslu jsou sporty v Americe víc než rozptýlení. Jsou sjednocující silou země a protiváhou zmetku našich prázdných a složitých měst, našich ras, a dokonce – v této vlasaté době – i zmatku v otázkách pohlaví.

James Reston, New York Times, 9. 10. 1966

* * *

Rok se dělí na roční počasí: počasí hokejové, pochopitelně uzavřeně-halové-hokejové, jež se kryje s počasím basketbalovým, počasí baseballové a počasí fotbalové, pochopitelně americko-fotbalové. Tak je to od pánaboha.

Roční doba baseballová začíná v dubnu a končí v říjnu, fotbalová začíná v srpnu a končí někdy v prosinci, hokejově basketbalová je od listopadu do března. Tak je to od pánaboha a od nepaměti.

Na baseballu jsem nebyl. Studoval jsem to v televizi. Nedostudoval jsem. Chce to celoživotní vzdělání. Pročež na každém tišším rohu a v každém parku se vyskytuje něco pacholat, případně v doprovodu rodičů nebo odpovědných zástupců, a tato pacholata se cvičí v nadhazování a odpalování. Pacholata vzdělanější se pak odívají autentickými úbory s čepičkami a cvičí se, neúnavně a cílevědomě, na určených k tomu hřištích. Taktéž se cvičí ve fotbalu, ale v baseballu víc. I v hokeji se cvičí, na kolečkových bruslích a na betonových hřištích, ale v baseballu víc.

I v basketbalu se cvičí, koš je zavěšen na každém druhém domku a na každém hřišti, ale baseballistou je každý. Každý umí prudce vrhati míčem a prudce se trefiti pálkou.

Tak to dá rozum, že za rok to člověk nemůže dohonit.

A je to chyba, protože chybí-li porozumění, chybí i náležitý zájem a informovanost. V době, kdy se hraje světové finále mezi vítězem americké ligy v baseballu a národní ligy v baseballu, dlal jsem v autoservisu, hodlaje dosíci včasné správký karburátoru. Vysoko nad halou, ozývající se všemi hluky, které jen může vydávat dvanáct zároveň protáčených motorů, se objevil vedoucí a zavolal na mne: Jaký je skóre? Nevěděl jsem. Zařval: Povídám, jaký je skóre? Nevěděl jsem. Zakroutil hlavou a napsal na kus papndecklu: Skóre? Nevěděl jsem. Dlouho se na mne díval z té výšky a pak odešel s výrazem člověka, který právě pozbyl víry v nesmrtelnou lidskou duši. Že někdo, kdo jenom čeká, může nevědět, jaké je v této chvíli skóre utkání mezi Los Angeles Dodgers a Baltimore Oriols, že někdo, kdo

má ruce v kapsách, nemá v kapse nebo na krku taky tranzistorek, který by mu oznamoval každý krok famózního Sandy Koufaxe, jednoho z nejlépe placených mužů USA, to se vymykalo jeho ponětí humanity.

Později přišel dolů do haly a zjistil, že úkon, který mi byl proveden před měsícem zdarma v záruce, do záruky nepatřil a že bych ho měl doplácet. Musel jsem rychle účet sbalit a přestat reklamovat minulou opravu karburátoru. A to jen proto, že jsem nevěděl, že to je 5:2 pro Baltimore.

Navrch se staré Madison Square Garden neliší nic od staré Metropolitní opery. Budova ohromná, šerá, jaksi přisleplá. Obě dohasínají. Budou pohlceny přívalem města, které pohlcuje samo sebe. Před Metropolitní operou čekávají slečny a mladí pánové na lístky. Před Madison Square Garden čekají skupiny divných mládenců čertví na co. Čekají s takovou odevzdanou záští. Čertví na co a s odevzdanou záští se čeká v druhém a třetím stupni New Yorku ovšem leckde. Takřka všude.

Hraje se hokej, národní liga, je vyprodáno a 15 925 hodně platících diváků stoupá po ochozech a uhýbá kvičícím a honícím se dítkům, která to mají lacinější.

Nevím po kolikáté, ale po mockráté hrají New York Rangers s Chicago Hawks, kteří mají takové hezké dresy, bílé se zlatočerno-rudým indiánem na prsou a s takovými ornamenty na ramenou. Pan Hall stojí v brance a vypadá jako poklidný burzián před vchodem do své vily. Pan Hall ovšem sebou umí mrsknout, že se to až oku vymyká. To je taky asi hlavní znak profesionálního hokeje: brankáři jako blesky a rány jako z kanónu a odevšad. A srážky u hrazení, jen to praská, ale žádná záludnost a většinou žádný zlý úmysl. Pokud se nevkládá nějaká boxovací vložka.

Nedávno se tady vkládala: příznivec hostujícího mužstva uznal za vhodné vyčinit kouči domácích, že se hádá s brankovým rozhodčím. Domlouvali se ručně, a protože domácím kouči nikdo

z obecnstva nešel na pomoc, museli New York Rangers přelézat stěnu z plexiskla za brankou. Praskla, až když jich přelezlo dvanáct. Třináct je nešťastné číslo i v Madison Square Garden. Lezli zbytečně, protože diskutující pány mezitím odnesli. Fanoušek hostů zvítězil.

Divné zvyky: neznají svatý zákon, že vyhrát musí domácí.

Ted' taky: ve třetí třetině vedou hosté 3:0 a všichni tři soudci berou New York na hůl opětovně a důkladně. Ale ne aby někdo vtrhl na led. Nebo aspoň hodil botou nebo kalamářem. Nebo aspoň sprostě nadával. Nadávají, o to nic, ale jen tak decentně a bučivě a spíš na to, že Rangers hrají špatně. Taky se vrhá, ale jen gumovými balónky a papírovými vlašťovkami, a to nezávisle na průběhu hry, i v přestávkách, jen tak pro radost z plyného pohybu polétavých předmětů. Soudci to tu a tam sbírají.

Kromě poškozování domácích pískají maličko, jednak hra je plynulejší, jednak se nedělá zbytečně přes čas.

Ani po ukončení zápasu se nikdo nenamáhá, aby upozornil soudce, že jejich výkon nelze hodnotiti kladně a že dostanou do zubů a podobně. Ani nikdo nečeká na hostující mužstvo na ulici, aby mu rozbil okénka u autokaru. Lidi jsou tady hrozně pro sebe.

15 925 hodně zaplativších diváků táhne po schodištích, vyhýbá se kvičícím dítkům, zakupuje si památeční vlaječky Chicaga a Toronta, obchází unyle bronzového boxera ve vestibulu, přijímá letáky od stávkujících zaměstnanců Pepsi-Coly a mizí v překrvené noční Osmé avenue jako v hlubinách moře.

Jako by o nic nešlo.

Jako by to byl jen sport.

* * *

Svět potřebuje zloduchy. Kam by se byl Hamlet dostal bez Claudia nebo Othello bez Jaga?

Ve veřejném životě je zloduch ještě důležitější, neboť právě zloduchové jsou ti, kdo nám umožňují, abychom se šťastně mylili o životě samém.

Russell Baker, New York Times, leden 1966

* * *

Snímám aluminiovou fólii z televizního oběda a strkám jej do plynové trouby; přenáším televizor z jídelního stolu a zapínám. Otáčím na jedenáctý kanál. Z šedivých závojů nepozorovatelně vystoupí šum, hlas reportéra a Kraví palác v San Francisku, kde se koná Roller derby New Yorkers versus San Francisco Bay Bombers. Běží utkání dam. Dvě víceméně pruhovaná družstva silných dívek v helmách bruslí na kolečkových bruslích po prknech malé kruhové arény a vůčihledě jde o to, aby co nejvíce dívek jednoho nebo druhého družstva projelo kolo (nebo víc kol?) bez pádu. Nikdy jsem se na to neptal, myslím, že ocenit neznámý sport lze taky podle toho, jak neznalec pochopí jeho pravidla a zákony pozorováním samým. Nechápu pravidla a zákony: dívky obou družstev se snaží srazit kohokoli a jakkoli. Nárazy hlav o podlahu, přepadávání přes zábradlí, ztracení helmic, rozčuchané vlasy, vzrušený pokřik reportéra, nepřičetné hýkání davu kolem arény.

Nahlížím do trouby, kde je ticho a pracovito jako v první den stvoření.

Na obrazovce se objevuje první zákonitý rys. Jedna z obzvláště silných dívek v černějším dresu byla srazila a vyrazila větší množství protivnic. Korpulentní dáma ve světlejším dresu vyjíždí k odplatě. Blondýna v černějším dresu je sražena chvatem známým z judo. Na ležící nasedá korpulentní dáma z plného rozjezdu. To musí být několik žeber. Ječení. Vlající vlasy. Vytřeštěné oči. Nadšení v obecenstvu. Po několika kopancích kolečkovými bruslemi se

podatří blondýně vstát a vrazit korpulentní dámě ostrý direkt do nosu. Korpulentní dáma ve světlejším dresu se skvrnami, které by v barevné televizi měly asi barvu temně červenou, se kácí na prkna. Několik kolegyně v černých dresech se na ni vrhá a mlátí ji prudkými, ale žensky nepřesnými švihy dívčích rukou. Dva rozhodčí (černoši) dámy zvolna a nepříliš účinně odtrhují a korpulentní dámu táhnou jako býka po poslední ráně toreadorově dovnitř arény, kde sedí hráči a hráčky právě nehrající. Korpulentní dáma je natažena mezi lavičkami, mimo dosah kamer, sedící na ni s nevelkým zájmem či odporem pohlíží. Blondýna se zlomenými žebry se vrhá za ní a znovu se mihají dívčí pěsti mezi lavičkami. Rozhodčí blondýnu táhnou pryč, oba ji drží zezadu v pasu a táhnou, zatímco ona ještě volnými rukama dobíjí tu na zemi.

Vyjímám hotový oběd (nebo večeři) a usedám k jídlu.

Blondýna, která byla mimo obraz (kamery jsou dosud namířeny na střídačku, tam, kde leží korpulentní dáma a sedí klidní spoluhráči a spoluhráčky) náhle prudce vjíždí do obrazu a přejíždí ležící přes ruce nebo nohy nebo cokoli. Nové klubko a pěsti, soudci znovu tahají.

Když jsem byl malý, četl jsem příběh o malém zrzavém chlapci, kterého nikdo neměl rád a který si proto hrál sám. A jednou při hře chytil krtka a nějak ho pochroumal. Takže krtek nemohl utéct ani trošku. A chlapec trochu z odporu ke zkaženému černému kožíšku, trochu z nenávisti a trochu ze zoufalství vzal krtka a vyhodil ho, co nejvíc mohl. Krtek dopadl – nicméně – zpět a byl krvavý a bezvládný. A zrzek ho zase vzal a vyhodil a on zase padl zpět, protože krtkové nemají nebe a jestli, tak se tam malý krvavý krtek nemá za co zachytit. Plačící zrzek házel a krtek a pak už jen to, co zbývá z krtků po tolika hodech, padal a padal a padalo a padalo.

Dav na obrazovce jása a vyhazuje kabáty do výšky. Nějací chlapci pobíhají kolem arény. Dámská družstva opět jezdí a srážejí se. Další dvě individuální rvačky a konec, někdo asi vyhrál.

Nastupují muži.

Hráči bílí i černí. Chvillemi lze zahlédnout z blízka tvář, tu ztrhanou únavou, tu sešklebenou nenávistí a jakousi podlostí. Po této grimase následuje útok, skácení soupeře, kopání, direkty, rostoucí jásot diváků.

Televizní oběd – či večeře – je zajisté vynikající, nicméně shledávám i obtížným jíst. Ale nechávám kanál jedenáct, je přece něco, nějaké pravidlo nebo nějaký fair play, nějak to musí skončit.

Ale začíná to znovu, dokonaleji, v mužském provedení. Dva nejsilnější muži obou týmů bruslí na konci a jejich tváře jsou sešklebeny a sledují se navzájem jako dvě k smrti vyděšené šelmy. Ten, co se octl vzadu, se rozjíždí a v okamžiku, kdy ho přední nevidí, vyskočí mu rovnýma nohama na krk a srazí ho tak dopředu na tvář. To musí být vaz. Taky leží bez hnutí. Ostatní se místy ještě snaží o ježdění, leč několik párů spíš stojí a zápasí v boxu a volném stylu. Skokan na krk se opět rozjíždí a skočí ležícímu na břicho. Soudci odtahují vyřazeného řezníka, soupeř vyčká okamžiku, kdy je odnášen břichem dolů, a obratně ho kolečkovou bruslí kopne do žaludku.

Má to jediný zákon a jediný fair play: na lavičkách uprostřed arény se nezápasí, tam se jen sedí. Zápasí se jen tam, kam diváci dobře vidí. Ani kapka krve nazmar.

Hráči odhazují helmice, přestávají se rvát. Končí utkání a San Francisco zřejmě vyhrálo, neboť dav jásá, i když už nikdo nikoho nemlátí a nesráží.

Těch krtků.

Těch zrzků.

Běží reklama na kolečkové brusle. Zcela bezpečné kolečkové brusle, na nichž neupadne ani tříletý. Houf děcek bruslí po betonovém chodníčku směrem ke slunci. Tříletý je poslední, ale neupadne, ačkoli plete nožičkami. Má naše Zcela Bezpečné Kolečkové Brusle.

Objevuje se opět aréna, všichni odcházejí a některé odnášejí. Hráči házejí helmami do výše i do stran.

Těch krtků.

Těch zrzků.

Reportér uzavírá, že to bylo velmi bojovné utkání, very exciting.

Doufám, že televizní oběd (nebo večeře) se dá opět ohřát.

Momentálně nemám chuť.

A když, tak jen chuť krtků. Šedivých a černých dresů s temnými skvrnami. Vytřeštěných očí.

Ale přece musí být nějaké pravidlo, nějaký zákon, nějaký fair play, kromě toho Ani Kapka Krve Nazmar?

Nevím. Večer jsem se pak ptal, ale nikdo mi neřekl.

Slušní lidé se na to prý nedívají.

Nejsem asi slušný člověk.

Mohl jsem otočit na jiný kanál. Tam byly v té chvíli jen nezáživné filmy. Mohl jsem vypnout, tak, tady máte fair play. Nevypnul jsem. Neboť i když vypnete, přece se to děje. Přece se TO děje. Ruka na knoflíku televizoru se stává v takových pádech rukou chlapce s ryšavými vlasy, rukou, která cítí teplý, hebký, lepkavý kožíšek krtka, krtka, po němž vždycky něco zůstane v dlani.

* * *

Není Předtím ani Potom. Snad druhá světová válka byla velkým předělem. Ale nikdo z těchto Američanů nezažil Osvětim nebo Hirošimu... A není-li tu žádného smyslu pro Předtím (několik občanů si vzpomíná na Velkou krizi; ta ještě byla osobně prožívána), jak tu může být smysl pro Potom? Nebo smysl pro Ted', z téhož důvodu?

Studs Terkel, Division Street: America 1967

* * *

Čas zástupů se dělí pouze velkými přehmaty historie. V nejlepším případě odčiněním velkých přehmatů. Bez nich zástupové, podle místních podmínek, samozřejmě, tkví v nebezpečném bezčasně a nalézají si náhražky.

Od listopadu k listopadu se New York pozachvěje volebními kampaněmi, v nichž prezidentské mají charakter jakéhosi finálového utkání, po němž ovšem následuje hned rozehraní nové soutěže. New York se čas od času zachvěje vespolečnými kalamitami a nebezpečími, o nichž informují zprávy *odjinud*.

Ale New York, ať už pracuje k smrti nebo k znovuzrození, nemá *vědomí* smrti nebo znovuzrození, protože nezná místní, konkrétní, řvoucí, zapáchající, krvácející, hrůzné nebo úžasné zkušenosti takových věcí.

New York má status Věčného města, v podvědomí svých zástupů. Nemůže být zničen, protože nikdy ještě nebyl zničen. Zástupové nemohou zajít genocidou, protože jediná místní genocida je zapomenuta a týkala se jiných, těch, co teď spravují střechy v Montauku.

Historická a politická zkušenost nemůže být jen intelektuální a nelze se jí učit na školách.

Třeba je to šťastný stav.

Ale štěstí je velmi nebezpečné, jak ví každý ze svého osobního života.

V
AUTOLIDI

* * *

*Toto je barva silnice, barva
lva, písčaná barva...*

William Carlos Williams, Lev

* * *

Usedaje za volant, stávám se krvinkou. Součástí proudu, který dnem a nocí koluje v tepnách tohoto kontinentu a tohoto města.

Po první cestě domů, která byla pro českého řidiče dobrodružstvím vskutku zvláštním (neboť zvyknout si zároveň na způsob jízdy, na automatickou převodovku, na jízdu „nárazník na nárazníku“ a najít přitom neznámou cestu domů, se vymyká možnostem i podstatně inteligentnějších osob), jsem se pozvolna stal plnocennou krvinkou, která zná, nebo tuší, nebo prostě najde cestu od mozku k ledvinám, od kostní dřeně do sleziny a podobně.

Jsa za volantem, znám jen dvě místa klidu: svou ulici v Long Beach a absurdně volné parkoviště u ústavu. Jinak není klidu, nýbrž neklid štvanců, kteří nemají kde zaparkovat, štvání zákazy, tlakem jiných štvanců, strachem z pokutového lístku za 15 dolarů, děsem z odtažení za dalších dvacet dolarů, jakož i úsilím, platit za parkování co nejméně a co nejméně riskovat, že na parkovišti někdo neuzamčený vůz vykrade. Nekradou se vozy, ale jejich obsah. To vím dobře od té doby, kdy jsem zaparkoval s novou kamerou na Washingtonově náměstí.

A pokud neparkuji, jedu, platě poplatky za tunely, mosty i dálnice. Tam, kde neplatím, jsou mosty i dálnice zpravidla horší kvality.

V městě samém jest počítati především s taxikáři. Tito bodří muži jezdí jakýmkoli způsobem, zastavují kdekoli a snaží se vás zatlačit z cesty kdykoli, i když je místa dost pro všechny. Zčásti je to

jejich zábava, zčásti nutnost. V Evropě jsou země, kde takhle jezdí všichni. Tady jen taxikáři.

Takže na Grand Central Expressway jsem si jist určitými mezemi, které víceméně ovládají mne i ty druhé: nutnost uklidit se z levého proudu, když nechcete jet dvacet mil přes povolený limit (který je kolem padesáti mil za hodinu na každé, byť sebezprecpanější tepně bez signálních světél). Právo vynutit si zařazení do jiného proudu. Právo střídavého zařazování, po jednom voze z té a po jednom voze z oné strany. Právo silnějšího a chytřejšího. Objed', kudy chceš, neohlížej se na ohledy a pocity sounáležitosti, když ostatní stojí a ty sis našel skulinu nebo objížďku zprava, dobře, byls chytřejší. Když máš vůz s větší akcelerací, dostaň se na první pozici před světly, nauč se bleskové reakci a vyraž: předjedeš všechny a budeš mít dvě nebo osm vteřin volnou cestu před sebou, než tě pohltí jiné stádo zuřivě se řítících kamsi, kde budou muset stejně zastavit jeden kvůli druhému.

A tak se jede, většinou ne jako osobní vůz s řidičem, nýbrž jako vůz ve vlaku, který nahodilý průvodčí udržuje na kolejích a dbá, aby se nestřetl svou nebo cizí vinou s vlaky sousedními. A tak se jede, s vědomím, že tě, pokud jsi v naplněné tepně, nechrání nic, žádný policejní vůz a žádný policejní radar, takže jakýkoli výtržník řítící se osmdesáti mílemi, a jakýkoli nedbalec, nemající brzdná světla, kterýkoli černošský řidič jedoucí zpravidla v nejistém voze a velmi kolísavým stylem, kterákoli dáma v natáčkách nebo klobouku s cingrlátky, trpící občasnými zatemněními mysli a zahýbající neočekávaně na druhou stranu, než kam dává znamení, vezme na potaz a vyzkouší tvé brzdy a tvé sebeovládání a tvé reakce.

Je to nová příroda, ovládaná darwinskými principy a i meze v ní mají své meze a z přírodních zákonů existují výjimky a přežívá silnější a slabí mají rány v boku a stojí na okrajích mimo proud a čekají, až přijede havarijní služba.

Jest ovšem srážek tak málo, že by podle toho v zemi, kde není dohromady víc vozů než tady v Brooklynu, neměla být za týden srážka jediná.

Jest srážek málo, ale jsou. V jednom proudu stojí dva vozy, řidiči zvedli kapoty na znamení nepojízdnosti svých prostředků pohybu, slušně si diskutují a na sedadle připosraženého vozu sedí paní choť a tiše si krvácí z čela do kapesníku. Do nedohledna dozadu je dálnice přecpána vozy, které se spořádaně zařazují z tří proudů do dvou, s jemnou účastí pozorují zneschopněné vozy a jedou pak docela malou chvilku pomaleji, to jest jen asi pět mil přes limit, to jest asi tak, jako když je v dohledu policejní vůz.

A z vozů za mírného počasí, které dovoluje jet s otevřenými okny, proudí americká hudba sfér a skřehotání reklam a vmlouvání zpráv.

A vidí bůh měst, že jest to tak dobré. A benzín proudí do karburátorů a výfuky vyrážejí dýmy a pachy k jeho počtě.

* * *

*Kreslený vtíp v New Yorku, po ukončení dopravní stávký: Dva muži na malém ostrůvku uprostřed ulice zcela zahlcené vozy:
Zaplat' pánbů, konečně je zase všechno v pořádku!*

* * *

Jedu a Brooklyn-Queens Expressway lemují beznadějně tlupy činžáků. Oněch činžáků, kde v nejhořejším patře za oknem, za špinavým sklem, stojí v neděli odpoledne malá holčička v červených šatech a dívá se ven... pořád se jen dívá, až zajde kdesi slunce a čas se dá zas do pohybu a odněkud z temna pokoje se vynoří černá příšera a pohltní ji. Zalehne. Potlačí.

A je neděle odpoledne a podle zábradlí Brooklyn-Queens Expressway se fláká a nebezpečně vbíhá mezi valící se vozy pár černošských výrostků. Ale vozy se valí a spěchají, neboť i v neděli se sluší spěchat a být kdekoli první a tlačit se, protlačovat a nenávidět druhé, tlačící se, protlačující se.

Ano, když se zastaví na červenou, obrátí se bezděky unavené oko řidiče přes ty dva metry, které jej dělí od unaveného oka druhého řidiče. Oko neamerického řidiče hledá kontakt, chce si postěžovat na červenou nebo výmoly na Kosciusko Bridge nebo vůbec na výmoly života. Ale oko amerického řidiče je skelné a chladné: co čumíš, překážeči, proč tu jseš, když tu jsem já, o co by bylo, kdyby tě nebylo, *druhý* řidiči, s tvým méněcenným a nehodným vozem. Oko amerického řidiče je korektně nepřátelské. Třeba ti dá při příštím střetnutí i přednost, i když spíš ne, spíš se bude cpát až do odřeného boku, třeba ti i pokynutím ruky poděkuje za přednost, kterou jsi mu dal ty, ale kontakt, ale souznění pohledu nehledej na Brooklyn-Queens Expressway. Tvůj pohled, jakkoli teplý nebo pokorný, bude vždy podezírán z podezřelého vpádu do soukromí cizího vozu, z konkurenčního záští, z provokace, kdo dřív a kdo víc.

A tak hledím před sebe, hledám snesitelnější stanici v rádiu a sleduji ubíhající činžáky.

V každém je v nejvyšším poschodí za špinavým oknem holčička v červených šatech, která se dívá a dívá na nekonečno města, nekonečno zakřivené útesy Manhattanu vzadu, nekonečno zavalené obrovským, stojatým, měknoucím balónem neděle.

* * *

Kdo řídí New York? Je velké pokušení odpovědět: nikdo. Mnoho vážných voličů, kteří se nevzdali naděje na odpovědnou, výkonnou správu města, věří, že žijí v neproniknutelně komplexním

*systému, který mysteriózně běží setrvačností a periodicky se
hroutí do anarchie.*

R. J. Whalen, Město ničící samo sebe, 1965

* * *

Projedeme nekonečným Holland Tunnelem a jsme v New Jersey, a kolem kupa měst zašlých jako tovární dvůr, a dálnice se nad nimi vlní a kroutí a sbíhají do tmy. New Jersey Turnpike. Byla-li kde u železného mostu smutná píseň ve vzduchu, je tady sto železných mostů a sto smutných písní ve vzduchu těžkém a neprostupném. A stovky kol hvízdají po asfaltu.

Přes Newarský záliv vede nahrbený most, jako hřbet železného velblouda. A je tam věčný a tuhý průvan, že se vůz sotva udrží ve svém dopravním pruhu.

Dole je mrtvá krajina, vypálená tráva, mrtvá voda, někdy požár, dým, někdy kotouče prachu, v dálce leží velké nákladní parníky v přístavištích. A vpředu v dálce se plazí v dýmech mrakodrapy New Yorku a na letišti přistává letadlo za letadlem, křižující se s blikajícími majáčky. A žehnáno záblesky navádějícího zařízení.

A ještě se zaplatí mýtné a dostane se lístek na výpočet mýtného na New Jersey Turnpike a vjede se na ni a kolem už není tovární dvůr, nýbrž továrna na továrně, komíny, stožáry, haly, výfuky, plameny dole i v ústí vysokých trub, nádrže na oleje a nápisy Texaso a ZOOOM, to jest jako BUMMMM, a dálnice duní a pádí do dálky touto krajinou, jež už není ani boží ani lidská, ale uprostřed. To jest v očistci.

A všechno si může člověk představit, ale to, do čeho se vjede v Elizabethu, ne. Neboť farmaceutické továrny a rafinérie a textilní továrny a strojírný a doky, a co já vím co ještě, zde slévají své jedovaté výdechy v jeden jediný hutný, mocný, věčný a viditelný smrad. Pach, puch, do hlavy bijící zápachy, rdousící a nepřekonatelné.

A jest to pach měnící se s denní dobou a větrem, ale vždy plnotučný.

A připomíná:

ředkvičky, žluklé máslo, anýzové kapky proti kašli, doutnající koš na papír, bramborovou nať, benzín a xylol, ponožky pochodové setniny, přesládlé fialky, kočičí záchodek, vyběhlé mlíko na plotně, shnilý jetel, doutnající strusky, česnek a cibuli, hnisavý zánět pobřišnice, připálené hovězí, kávový lógr, uhelný mour, kuchyňské hadry, loňské chryzantémy, kuličky proti molům, nároží v psím ráji, sklo utřené vlhkým hadrem starším deseti let, rozlitý duběnkový inkoust barvy modré rychle černající, kyselinu sírovou, makrely, celer na zimu, parfémy samurajů, kůži velryby, vnitro mušle, humus se stonožkami, smetanový sýr, poněkud přenošený, louh sodnodraselný, výfuk osmi set nákladních aut, jeskyni Polyfémovu včetně ovcí, sedmimílové boty, hrubě unošené, zpuchřelý převlečník v podletném slunci, dech zápasníků těžké váhy, pyramidon, cigaretu zapálenou omylem od filtru, dvě stě až dvě stě třicet v prudkém slunci uhynulých krabů, zakouřenou fajfku vylévanou na zápraží, slepici v posledním tažení, žhavou ocel, v oleji přiškvařené vlasy (odbarvené do slámoava), šatník sebevrahův, polévkové koření firmy Kraft, ulici v africkém maloměstě, kadidlo, velmi staré spisy, pozadí chléva, vyschlou baterii, zavřené ložnice, včelín v první jarní den, trouchnivý pařez, halu ve výrobně droždí, kopyta zpěněných koní, hořící motocykl, formalín v pitevně, kolibu osídlenou medvědy, jedovou žlázu ptakopyska, ozón a kysličník uhelnatý, velkovýkrmnou vepřů, mraveniště v úpalu, vyvřelé bahno, stěsnanou páru, křen, nehty, falešný chrup a poušť,

a poušť,

a poušť beze smyslu a beze smyslu,

poušť jako čepec nad krajinou, nad stálostí i přechodností, nad stoletím i okamžikem.

Někde tu snad jsou i lidé.

Ale na dálnicích je dovolená rychlost 60 mil v hodině a všichni jedou rychleji a Elisabeth zůstává vzadu, v odrazovém zrcátku, jako malý obdélníkový přízrak... minulosti... ano, snad.

A v Pleinfeldu jsou vilové kolonie a stromy, které umějí podržet zeleň až do července. Někdy i déle.

* * *

Památková budova je v New Yorku každá budova, která se dočká západu slunce, aniž ji začali bourat...

To, co New York potřebuje, je definice, co je vlastně památka a co ne.

Televizní program WNBC, říjen 1966

* * *

Jeli jsme v New Jersey po silnici 27, jednak jen tak, jednak proto, že podle mapy vede přes Menlo Park a Edisonův památník. Bylo ke čtvrté hodině a z Města se po dálnicích i malých silnicích valily příslušné desetitisíce dojížděčů rozvalených za volanty, spěchajících, suverénních a připravených k jakémukoli úskoku, aby získali výhodnější pozici v proudech spoluvozdů.

Za Metuchen jsme shledali, že cíl je na dosah: kromě názvu sídliště – Edison Township – se po Edisonovi začalo jmenovati cokoli, co se vůbec mohlo jmenovat: Edisonova hasičská stanice, Edisonova restaurace, bar, banka, prodejna realit, obchodní – centrum, kuželník, večere, kostel, výměna generátorů, čerpadlo a obchod starožitnostmi v dřevěné budce (v době prázdnin uzavřeno, prohlídka jen po osobní dohodě). Objevily se – pravděpodobně také Edisonovy – dvě prodejny zahradních trpaslíků, laní, svatých Františků a rajských jablíček a odbočka vlevo, již jsme pochopitelně v tom fofru, nazývaném rush hour, minuli.

Návrat pomocí několika zajižďek se povedl znamenitě a odbočení doprava z levého proudu rovněž. Vjelo se na kopec a mezi vilami a jakousi přírodou se objevila mýtina obehnaná neladným drátěným plotem; uprostřed: věž poněkud vodárenská, na věži veliká – až převeliká – žárovka z mléčného skla s kovovými ráfky napříč. U věže malý náhrobeček s Edisonovou podobou na zazenalém štítě. U ohrady domek s oznámením, že vstup do památníku se děje od deseti do pěti a po zaplacení 25 centů (děti, tuším, méně). Bylo něco po půl páté a v domku se ozývaly pádné údery, jako když se stavějí v restauraci židličky na stolečky. Dveře byly uzamčeny a jemný pokus o navázání kontaktu s životem uvnitř vedl jen k zvýšeně důrazným uklíživým úderům.

Vzdali jsme se tedy záměru vstoupit na věž a jeli dál: hledat Edisonovu laboratoř a domek nebo co. Po dlouhé době jsme našli ve vilové čtvrti Menlo Parku dvě starší paní s natáčkami ve vlasech, jež nebyly ve voze, nýbrž pro tu chvíli na vlastních nohách. Sjednotivše si navzájem výslovnost jména Edison, došli jsme informace, že všechno je u té věže a žádné jiné památky nejsou dámám známy.

Tak jsme tam jeli znovu a objevili u rozcestí na silnici 27 travnaté holé místo mezi keři a keříčky. Zde byl další jako náhrobeček s Edisonovou podobiznou. Vlevo u něho stála modrá tabulka označující, že zde pracoval Edison v letech 1876–1886 a že vynalezl žárovku, fonograf a jiné dobré věci. Na žulové patě pomníčku pak bylo patrné poněkud zvětralé černé znamení, na němž bota zašlapovala kladivo a srp a nápis nabádal „Šlapte... komunismus“.

Nedořešivše otázky, zda Edison pracoval zde nebo vedle a v trávě nebo v budově, jakož i jak si zasloužil to razítko s botou, jeli jsme dál.

Zakoupili jsme něco levných rajčat.

Naproti stál dřevěný, ponachýlený a opuštěný domek mezi stromy. Abych zvýšil osvětový význam podniknuté vyjížďky, označil

jsem jej za nepochybný domek Edisonův, poukázav na dráty táhnoucí se na střeše.

Někteří z nás tomu věřili a poznamenali si to do deníku.

* * *

V EVROPĚ JE TRÁVA ZELENĚJŠÍ!

Reklama Pan American Airways

* * *

Megalopolis je od New Haven až vlastně po Filadelfii. Megalopolis: to jest ani ne tak plynulost města, kontinuita ulic nebo vilových sídlišť nebo činžáků, nýbrž kontinuita nepřítomnosti neměsta. Megalopolis je význačná spíš tím, co v ní není, než tím, co v ní je. A není v ní především a hlavně jediné místo, místečko, flíček, ústraničko, koutek, kde by člověk jen tak vystoupil z vozu a jen tak si šel. Nebo sedl. Lehnutí ani nepřijde na mysl.

Neboť je megalopolis zemí rozčtvrcenou mezi domy vysoké, domy nízké, fabriky a pozemky. Pátého není. Jest příroda, avšak jen na pozemcích, obehnaná ploty nebo zákazy nebo dovoleními, ale nikdy ne jen tak. Můžeme jet do parku, kde je povoleno (v sezóně za poplatek) zaparkovat a usednout k dřevěným stolům. Nebo chodit po trávníku. Ale je to *povoleno*. Není to samo od sebe. Megalopolis je to, co není samo od sebe. Třeba je to budoucnost světa, nic proti tomu nemám, ale mělo by to být učiněno velkoryseji, aby člověk byl pokud možno na vzdálenost rovnou zapomenutí za tabulkami dovolujícími zapomenout.

Tak jsme jeli do přírody pro jistotu 400 mil, až za Richmond ve Virginii. Vyzbrojeni stanem, matracemi a mapou zvěstující, že tady někde musí být tábořiště v národním parku Pocahontas. Bylo.

Národní park Pocahontas, nazvaný po indiánské princezně, proznačený směrovkami a tabulkami upozorňujícími, že tady se smí jíst a onde se smí koupat a tudy se smí vozem a tudy pěšky, se ukázal lesem natolik hlubokým, houštinatým, komárovitým a cikádovitým, že jsme se skutečně cítili v přírodě méně proorganizované. Jakýsi strážný lesník u vjezdu vyjádřil podivení, že chceme rozbít stan. Podivení se záhy vysvětlilo. Měli jsme stan, který se vešel do zavazadlového prostoru vozu; a neměli jsme přívěsného vozíku. V národním parku Pocahontas a na kterémkoli jiném parkovišti a tábořišti v nespoutané přírodě není vídáno, aby někdo se vydal všanc živlům se stanem, který není ve voze vidět. De facto jsem byl na stan hrdý, měl podlážku, síť proti moskytům a stál 16 dolarů. Když jsme dojeli na tábořiště, přestal jsem být hrdý.

Nejmenší stan, který bylo na tábořišti vidět, byl asi tak osmkrát větší než náš.

Jezdili jsme kolem dokola a ostýchali jsme se zastavit.

Tábořiště bylo rozděleno na pravidelné pozeměčky, každý s vodou, ohništěm z cihel a kovového roštu, se stolem a lavicemi, s číslem a dvěma stromy nahoře. V korunách po cikádě.

A na každém pozeměčku stál stan – vila, stan – chata, nebo aspoň stan – veľstan. Na rošttech se smažily stejky, na stolech stály a modře žhnuly přenosné televizory, ze stanů skučela přenosná rádia, u stolů seděli přenosní dědečkové, kolem skotačila dítka, tu a tam i spolucestující pes, u dvou i spolucestující kočka s obojkem. Velmi otrávená kočka s obojkem. Táborníci se ubírali proudem k výstavné a hygienické umývárně, hráli badminton, věšeli prádlo, hráli poker, popíjeli kávu a konali vzájemné návštěvy.

Ta vostuda, říkali jsme si.

Našli jsme si cípek s jedním stromem a bez ohniště. Než jsme stačili vyjmout psací stroj, který byl – vzhledem k naprostému nedostatku dědečka, kočky, televizoru, stejku nebo hracích karet – naší jedinou hrdostí, dostavil se sousední táborník a řekl, velmi

jemně, že toto místo patří k *jeho* místu, že samozřejmě nemá nic proti tomu, abychom zde byli, že však je to *jeho* místo.

Tak jsme zase stroj zandali a čekali na setmění, předstírajíce, že se obdivujeme vegetaci a fauně, i když jsme žádnou faunu bez obojků nenacházeli.

A s padlým soumrakem jsme zajeli na hrbolatý a neproznačený palouk. Mírně pršelo a ve světle reflektorů se objevili dva mravenci, z čehož jsme usoudili, a to právem, že jde o místo katastrofálně neuzpůsobené pro americký autokemping, a tudíž o místo, kam nikdo nepřijde. Stan jsme rozbili rychle a dokonale. Jakživ jsme nepostavili stan tak pěkně.

Když jsme byli hotovi, naše sebevědomí stouplo a usedli jsme hrdě na svém plátěném zápraží.

Krátce nato se rozhrnuly křoviny a dostavil se sousední táborník, oděný pláštěm do deště, krytý mohutným parapletem a vyzbrojený svítilnou, která proměnila palouk v plně nasvícené televizní studio.

Přistoupil k nám, sklonil se a pravil:

– Kdybyste potřebovali světlo, až budete stavět *stan*, tak si řekněte.

Během necelých dvaceti vteřin jsem pochopil, že to, co jsme postavili, pokládá dobrý ten muž za přístřešek pro boty nebo pro spolucestující opici. Že se vymyká jeho rozumu, že by v něčem tak mrňavém a bědném mohli chtít spát tváří v tvář rozpoutaným žvlům dva lidé, nadto bílé pleti a slušně oblečení.

Zatvrdil jsem se a zahrál jsem to na sportovce. – Toto je náš stan, na který jsme zvyklí...

Potrásl hlavou a pozval nás na kávu.

Nešli jsme.

Spali jsme dobře.

Ráno vyšlo mlžinaté slunce, cvrčkové vrzali s plnou odpovědností cvrčků pamatujících princeznu Pocahontas, na sousední keř usedl pták kardinál a před naším stanem stálo osm chlapečků a čekalo,

co vyleze. Když vylezli lidi, byli hrubě zklamáni a učinili některé poznámky, jimž jsme pohříchu nerozuměli.

Za křovím po cestě jelo několik motocyklů se studenty, kteří soudili, že jsme příslušníci hnutí za rasovou rovnoprávnost, pročež nás bouřlivě zdravili a volali některá protiburžoazní hesla, na něž jsem neznal případnou odpověď.

Ze sousedního obrovitého traileru se dostavil staříčkový spisovatel, jedoucí čerpat materiál do Mexika, přinesl nám horkou kávu, naznačiv, že nás večer pozoroval a že kvůli nám v noci nespál (za tak strašného deště) a že sotva doufal naléztí nás beze smrti na jazyku. Než jsme vypili kávu, oznámil nám, že má jednoho syna ve Washingtonu, jednoho v Berkeley v Kalifornii, jednoho v Denveru, dva v Chicagu a posledního lékařem v Daytona Beach. Pak začal s dcerami, ale došlo jen na dvě, jednu v St. Louis a druhou na Rutgers University v New Jersey. U této jsme dopili kávu a velmi děkovali. Z traileru vyšla šlašitá stařenka s natáčkami ve vlasech a spisovatel byl odvolán za příčinou další cesty do Mexika.

Dostavily se pestře oděné černošky a sbíraly papíry a jiné zbytky táboření po celém kempingu. Našemu paloučku se vyhnuly.

Když jsme odjížděli, potkali jsme na asfaltové cestě, vedoucí k výjezdu z parku Pocahontas, želvu. Zastavil jsem u ní, ale ona se zatáhla do krunýře a zavřela si víčko za hlavičkou. Čekal jsem, brzdě čilou dopravu na úzké silnici, asi čtvrt hodiny, a želva nevylezla. Za námi zastavilo policejní auto státu Virginia a dva masití policisté hleděli na mne, hledícího na želvu, která ne a ne hledět. Trvalo to dalších deset minut.

Želva nevylezla. Zanesl jsem ji do lesa, sledován policejními zraky.

Kdyby se byli ptali, byl bych jim musel líčit, že jsem chtěl navázat kontakt s nespoutanou přírodou 400 mil od megalopole.

Ale oni se neptali.

Jeli jsme dál na jih a bydleli jsme většinou v motelech.

* * *

*Americký dům má za sebou tři století útěšného klidu domova;
americký vůz má za sebou tři století individualismu.*

Irving Kristol, 1967

* * *

Auto je zároveň prostředek i symbol. Zřídka kdy je majetek.

Vůz je prostředek, jak uplatňovat individuální moc nad podivínskou vlastností přírody, která se nazývá prostor.

Vůz je zároveň symbol osobní moci nad prostorem.

Vůz je prostředek, jímž dáváme najevo svou sociální polohu. Jímž se vytahujeme nad jiné a přiřazujeme k dalším.

Vůz je zároveň symbol společenského stavu majitele. Status symbol. Vozem dáváme najevo i svou mentalitu a své motivace. Etablovaný člen vyšší střední třídy sáhne po cadillacu či buicku. Liberál či sportovně progresivně laděný občan sáhne po menším, polosportovním vozu. Mladík se vhodně reprezentuje corvetou, v pádu význačného původu a zazobanosti jaguárem.

Jen originálové nebo osoby nebezpečně ohrožené sestupem budou vystupovat ve vozech starších tří let. Barevní dohánějí svou inferioritu velikostí vozů starších typů.

Jestliže někdo úmyslně nevlastní vůz, bývá to forma důrazného protestu proti společnosti vůbec. Dva nejprogresivnější a velmi levicově smýšlející členové našeho ústavu jezdí úmyslně a okatě na kole.

Motocykl je symbolem mládeže pádných pěstí, vyhledávající utkání se zákonem.

Vůz je zároveň i sexuální symbol. Zkuste jet v jaguáru a sledovat pohledy i reakce ostatních mužských účastníků silničního provozu.

Na křižovatkách se vám dostane ústrků, jakými se museli častovat ženiši Penelopini. Americké vozy jsou rozměrné nejen proto, aby dobře držely na dálnici, ale i proto, proč se nadouvají krocani. Pávi. Tetřevi.

Vůz je pro mládež prvním náznakem doupěte. Vlastní jeskyně. Ve voze se generace scházejí. A vznikají, jak říkával o jiných lokalitách pan Čochtan. Drive-in biografy jsou vhodným místem pro tyto generační úkony a navštěvují je kromě mládeže již jen mladí manželé, jimž nemá kdo hlídat děti (děti jsou uloženy vzadu ve voze).

Vůz není majetek, aspoň ne ve smyslu rozvojových zemí. O údržbu se dbá jen v mezích nejnutnějších, jen aby to jezdilo dva tři roky a aby to nevypadalo sešle nad lidi. Vůz není majetek, protože jeho nabytí a jeho prodej stojí asi tolik námahy jako provozování domácího psa. Pes spí na otomanu, vůz stojí před garáží, protože se nikdo nebude namáhat zajíždět a vyjíždět.

Vůz je druhá přirozenost. Chůze je nepřirozená. Z Manhattanu na Long Beach se jede podzemní drahou a vlakem. U každé ze stanic Long Island Railroad je obrovské parkoviště, kde se platí za celodenní parkování a kde stojí vozy devadesáti procent pasažérů, z nichž polovina bydlí ve vzdálenosti jedné míle od nádraží. Nicméně dojít k vlastnímu prahu pěšky je nepřirozené.

Pan Clark chodí každou neděli do páry a jezdí na molu na kole za příčinou tělesné kultury. Pan Clark však nikdy nekráčí dál než tam, kam je dotažen psem Mickiem.

Kdyby byl vůz majetek, toto město by bylo městem otroků.

Kdyby byl vůz jen prostředek pohybu, toto město by bylo městem paranoiků.

Kdyby byl vůz jen symbolem, toto město by bylo městem Tartuffů.

Protože však je vůz prostředkem i symbolem a někdy, zřídka, i majetkem, je druhou přirozeností a toto město je městem autolidů a lidoaut.

VI

PROBLÉM: DUŠE

* * *

Jeho magnetická přitažlivá síla trvá. Nepřetržitý proud mladých lidí, kteří přicházejí do New Yorku za kariérou, nese s sebou trvalé osvěžování amerického autoportrétu. A pokud New York sbírá své produktivní síly z celého národa, jak se často říká, pak konečné produkty – výtvarné umění a divadlo, rozhlas a televize, noviny, časopisy, reklamní kampaně, knihy, myšlenky, způsoby správy podniků, metody odborové práce, intelektuální hnutí – pronikají odtud zpět do celého národa. Pro tuto svou sílu a plodnost je New York podezříván, obáván a nemálo i nenáviděn ostatkem Ameriky.

Max Lerner, Amerika jako civilizace, 1957

* * *

Některé rozhlasové stanice vysílají jen zprávy. Zprávy jsou čteny rychle (vysílací čas je drahý) rutinovaně vzrušeným hlasem, který dává tušit, že svět se blíží ke svému konci a studio se už zachvívá. Některé rozhlasové stanice vysílají jen hudbu, hudbu v konzervách, pop music, ječivou i sladkou hudbu, prokládanou identifikací stanice a reklamou, jež jsou přednášeny způsobem, jako by hlasateli už hořely šosy.

Éter je naplněn naléhavým a vemlouvavým permanentním vzrušením, uzpůsobeným pro konzumaci v jedoucích vozech.

Ušlechtlejší stanice, jako je WQXR, vysílají obé a v evropské úrovni. I klasickou hudbu. I přednášky. I diskuse o věcech ducha.

Ale všechno, co zvučí, má svou charakteristickou bezprostřednost, jež se jeví jako autentická hodnota, svou profesionální a často půvabnou nelíčenost.

U nekomerční stanice (tj. stanice vydržované dobrovolnými příspěvky svých posluchačů) WBAT jde bezprostřednost tak daleko, že se hlasatel svěřuje se svými momentálními pocity a nápady, volně, podle telefonické konverzace s posluchači volí hudbu. Hlasatel pan Josephson dokonce často ráno zaspí, a tak se vysílání opozdí a je zahájeno omluvou – Promiňte, já jsem dnes zase zaspal.

Jak se dospívá k bezprostřednosti, jsem zjistil ve studiu WNBC, s Casperem Citronem. Do studia, které záleží z pultu se dvěma mikrofony a dvěma techniky, se jde po schodech z prodejny kolumbijské kávy na 57. ulici. Přišel jsem do prodejny, kdosi mne poslal po schodech nahoru, tam už vysílal pan Citron reklamu na kolumbijskou kávu (z paměti). Mezi řečí mi podal ruku a pokynul na židli. Nikdy jsem neviděl pana Citrona a on neviděl mne. Tak jsme se do mikrofону představili. Pak mi dal otázky, na něž jsem zpravidla nevěděl žádné inteligentní odpovědi. Posléze se mne zeptal, proč mohu vystoupit na básnickém večeru YMCA, zatímco pan Vozněsenský nemůže. Protože jsem slyšel ten den poprvé, že pan Vozněsenský jaksi nepřijel, a protože už mi několik let nepřipadlo na mysl, že bych na nějakém večeru vystoupit nemohl, zeptal jsem se pana Citrona, co si o tom myslí on. Nemyslel si vůbec nic. Na tom jsme se pak úplně shodli. Pak pronesl pan Citron reklamu na kolumbijskou kávu (z paměti). Pak se se mnou rozloučil. Dole mi pak kdosi řekl, že to bylo moc fajn.

Takové bezprostřední.

Řekl bych, že význam tohoto druhu kultury není v objemu sdělované moudrosti a informací, ale v lidské autenticitě. Zažil jsem nemálo televizních rozhovorů, kde se nikdo nepídil po osvětovém poselství nebo politickém významu, ale jen po lidském profilu a diskusních pohotovostech účastníků. Zažil jsem půlhodinovou diskusi s městským komisařem pro školy, během níž komisař tvrdošíjně odmítal odpovědět na jednu otázku, ale novináři od ní neustoupili a naléhali

tak dlouho, až skončil vymezený čas a diskuse skončila tam, kde začala. Neexistují domluvené otázky a připravené odpovědi. Nikdo neví, jak to dopadne.

V tom je samozřejmě lidská hodnota.

V tom je síla masových médií.

V tom je nová dimenze lidí i těch, které posloucháte, i těch, kteří poslouchají.

Masová média nepodávají autenticky realitu. Realita v televizních barvách není to pravé. Masová média však tvoří novou, svou vlastní realitu, svou vlastní reflexi, svou vlastní kritiku. Odhalují to, co by bylo jinak zakryto. Odhalují lidi a věci ne o sobě a ne kdekoli, ale lidi a věci v masových médiích.

Což je velmi dobře. Už proto, že lidi o sobě neexistují.

* * *

Evropu potřebuji, abych se mohl cítit Američanem.

Curzio Malaparte

* * *

V aktovce od Bugs od Johna Whitea se navrací večer otec americké rodiny domů zahalen novinami, v témže stavu usedá za stůl, odmítá jakoukoli komunikaci s rodinou, poněkud vzrušenou návštěvou syna z polepšovny, ohražen novinami setrvá u večere, a teprve když všichni odejdou, vzhledne od svých zpráv a brumlá na ten způsob, že to jsou všechno darmý řeči a lidi pořád jenom takhle kecají a neznají realitu, protože nechtou realitu; vstane, vzrušeně běhá kolem stolu a vykřikuje Realitu! Realitu! Realitu! a jeho pokřik se mění v hrdelní zvuky a vytí Re-a-li-tu... a balí se do novin a mačká je do koulí a novinové listy plachtí všude kolem.

Tím to končí.

Fakt je, že žijeme v explozi informací. Informace zprostředkované masovými komunikačními prostředky na jedné straně doplňují, na druhé pak omezují osobní, bezprostřední zkušenost. Čtouce záznam tiskové konference o občanských právech, pozorující v televizi záběry z nepokojů v East New York nebo v Perth Amboy, jsou simultánně účastni na letu Gemini 10, získáváme rozhodně lepší a někdy i objektivnější informace o příslušných věcech, než kdybychom, vystoupivše na Broadway Junction z podzemní dráhy, byli praštěni pendrekem, a jedouce po US 1 na jih, pozorovali, jak se na Cape Kennedy zakouřilo. Zároveň pak nabýváme dojmu; že se to ani tak nás osobně netýká, že je možno hodit list do koše a otočit knoflík na Ed Sullivan Show a je po nepokojích a nejistotách.

Jsme zároveň víc při tom a zároveň víc izolováni.

A netoliko to: bohatě zásobení obrazy světa a zprávami o světě obracíme nutně směr svého poznávání: nikoli vždy od předmětu k obrazu, ale stále častěji od obrazu k předmětu. Identifikujeme věci světa nikoli podle nějakého „primárního“ dojmu a kontaktu, ale sekundárně, jako to-o-čem-jsme-četli, jako to-co-jsme-viděli (v televizi). Znamenitě k tomu přispívá i umění; pochybuji, že by se dnes kdo pídil po West Side na Manhattanu z jiné příčiny než skrze West Side Story. (A kolikrát zvoláme... Jé, to je jezero jako v Rusalce a to je vrba jako od Lady.) Toto obrácené poznávání (a příklady z dobrého a hodného Umění to asi podporují) není snad ani tak špatné. Je nutným důsledkem přívalu dat zprostředkovaných kulturou a technikou. Rozhodně není proti tomu jiného léku, než solipsismus a regrese do jiného věku.

Svět se stává „muzeem věcí, s nimiž jsme se setkali předtím v jiném médiu“, jak praví Marshall McLuhan. Nicméně záleží na nás, a to je možná celá problematika umění v tomto bodu, zdali se v tomto světě budeme také *chovat a jednat* jako v muzeu, nebo jako ve světě přímé zkušenosti. Zdali přijmeme stejně možný dů-

sledek „být víc při tom“ nebo stejně možný důsledek „být ještě víc izolován“. Vyjící otec v Bugs se dal druhou cestou.

Zvláštní postavení v této explozi informací má televize, to jest moderní televize v moderním světě. Za prvé, nedává zprávy, ale obrazová data. Data – tu skutečně, tu zdánlivě zbavená tendence, interpretace, subjektivity zpravodaje. Televizní zpravodajství má novou a skutečnou autenticitu, která zvrací staré ponětí o tomto pojmu: jsme *přítomni* na místě rekordního mordu i na místě demokratické diskuse, i v kosmu, rozhodně víc přítomni, než asi kdy budeme v případě jakéhokoli opakování.

A nepoužijeme-li občanského figlu s otočením knoflíku (jak o něm mluvil kdysi Hans Fallada), jsme každodenně a trvale účastníky kolektivní zkušenosti, zkušenosti, která má oproti artefaktu a oproti interpretaci jednu zvláštní a novou kvalitu: neukončenost (aspoň pokud jest simultánním záznamem děje). Hamlet má začátek a konec a zpráva o situaci na burze má numera a závěr. Záznam z Gemini 10 má nejistotu skutečného děje. A trvalý proud informací má ve svém dramatickém spádu trvání a přítomnost, krvavou a provokující, ale nikdy konec. Stáváme se účastníky procesu, nikoli konstrukce, procesu trvalého a neuzavíratelného, vět bez puntíku, dramata bez opony, katarzí bez definitivy. Čímž jsme blíže nejen skutečnosti, ale i vědeckému obrazu světa, mimo jiné.

Což může, opět, zrovna tak dobře vést k lenoškovému mávání masitou rukou, jako ke zvýšené aktivitě lidské. Občanské. Což se i děje. Judith Wheelerová praví, že „televize nám říká, co děláme; spisovatelé se pokouší říkat proč.“ Doufám, že má pravdu i v druhé větě.

Můžeme říkat různá ošklivá slova o masových médiích. Šíří také pakulturu a propagandu a pitomé reklamy a pošetilosti. Ba i zlé příklady. Ale změnila staré hranice času a prostoru individuálního života, změnila zápecnictví nutné v zápecnictví už jen možné, a to nejen pro šťastné jedince, ale doslova pro všechny. Změnila víceméně

denně uzavíraná konta osobní zkušenosti v neukončený proces velké matematiky světa. Žehrat na masová média mi připadá nevhodné obzvláště pro umělce. Nejen pro možnosti šíření děl do nových a širších auditorií. Ale i proto, že masová média jsou velkou zkouškou umění, životaschopnosti umění, které – ve svém celku – nemůže už vyvěřat jen ze sebehlubší privátní zkušenosti umělce, ale i z kolektivního poznatkového a emocionálního majetku všech. A záleží tato zkouška v tomto: udržet jednotu člověka a jednotu světa zprostředkovaného a primárního; mění-li masová média svět v informace a novinky, měnit informace a novinky v novou realitu. Zabránit pasivitě ze zahlcenosti, a to nikoli ve vysněném prostředí, ale v *tomto* prostředí. Po kapkách a v krůčcích, jako vždycky dosud, měnit znalosti a informace ve vzdělání a moudrost. Užitou moudrost s malým m.

* * *

... u většiny amerických nových radikálů koncepty, odvozené z klinické psychologie, nahradily koncepty hegelovské metafyziky. „Odcizení“ má dnes smysl patologický, nikoli metafyzický, ale je pojmem stejně abstraktním jako dříve.

Stuart Hampshire, Řeč pro materialismus, 1963

* * *

Na Štědrý den napadlo mnoho sněhu, obvykle mnoho, asi tak pro menší kalamitu, a večer byla bouřka a třískaly blesky a bil hrom.

Tak takové Vánoce.

A šli jsme na 58. ulici a tam se hrál Antonioniho Blow up a fronta na lístky byla za roh. Lid v kožiších i lid umělecký, v minisukních a módních knírech od ucha k uchu. A byl to nějak film o těchto lidech a tomto městě (i když se odehrává v Londýně):

Mladý fotograf módních modelů vládnoucí rolls roycem, uměleckým srdcem i dívkami, pořídí náhodou v parku fotografii milenců. Vyfotografovaná dívka zoufale žádá příslušný film a tím upozorní na podivnou závažnost scény. Fotograf se jí zbaví podvodem a na zvětšeninách svých snímků odhalí, že šlo o vraždu. V noci pak objeví v parku mrtvolu, při druhé návštěvě místa však mezitím někdo ukradne všechny doličné snímky i film z jeho ateliéru. Fotograf prochází – hledaje přátele a radu – všemi stupni mladého uměleckého života, od koncertu bigbeatové skupiny po klub s kouřením marihuany. Marně. Není co sdělit, ani není komu sdělit. Znovu v parku za časného rána a výhružného šumění stromů potkává bezcílně projíždějící vůz plný pokřikujících komediantů; ti okupují tenisový kurt a hrají tenis – jako pantomimu, bez raket a míčů. Neexistující míč dopadne vedle opuštěného hrdiny. Pod tázavými pohledy komediantské party podá neexistující míč, přijímaje pravidla hry a zůstává pod odjíždějící kamerou závrtně sám v zelené trávě parku.

Tváří v tvář neproniknutelné realitě života, života umění, sexu i vražd zbývá jediná realita: hra; pravidla hry. A to jen pro ty, kteří se ještě úplně neztratili.

V New Yorku je mnoho parků, jakož i prázdných tenisových kurtů. I neexistujících míčů, které můžete podat.

* * *

Selhání amerického snu není žádnou novou událostí... Je spíš dávnou starostí americké mysli, která nutí dávat své bohatství a talent do služeb našich ideálů.

George E. Probst, 1963

* * *

Čtvrtý newyorský filmový festival působí zcela zanedbatelný vírek geniálně vousatých nebo nevousatých, ale přioděných umělců kolem Lincolnova centra. Zanedbatelný vírek v inertním víru města, které, až se zastaví svět, bude ještě chvíli vířit.

V ochozech a podzemí Filharmonické síně panují Mixed Media, umění nové a v úmyslu překvapivé. Nahoře jsou různě rozestaveny fotografie, po schodech dole je síň, kde se na tři plátna promítají fotografie a běží autentický zvukový záznam, vše z loňské demonstrace za občanská práva v Selmě. Některé fotografie jsou tak zajímavé, že je úplně jedno, zda stojí na zemi nebo se promítají na plátno s fázovým zpožděním. Ale na jednom místě expozice stojatých fotografií je televizní obrazovka a tam se s fázovým zpožděním promítá obecenstvo samo. Úmysl je, tady jsou ti v Selmě a tady jste vy. A takhle to vypadá dohromady, nahlíženo po roce nebo po sedmi vteřinách. Sedm vteřin je doba zpoždění, se kterým se objevuje váš živý obraz na obrazovce.

To je pěkný nápad: když se vidíte bez zpoždění, chováte se jako před zrcadlem. Víte (více či méně), co uděláte, a kontrolujete to a máte se v hrsti. Když se vidíte na filmu za hodinu nebo za dva dny, neřku-li za rok, už to nejste docela vy a případné chyby na kráse nebo na inteligenci nepřičítáte sami sobě, své dnešní identitě, nýbrž tomu „minulému“. Bohdá již vylepšenému. Zmoudřelému o hodinu nebo rok. Zkrásnělému o radost, utrpení, dvě kila nahoru nebo dolů, nové sako a staré vzpomínky. Ale sedm vteřin je ďábelský interval. Dokončíte pohyb nebo řeč nebo pohled a on se začne reprodukovat. Jste to vy, identičtí, nesporní, a přesto to nepodléhá sebeuvědomění a kontrole mysli. Nepodléhá nebo – skoro nepodléhá. Je to film o tom, co nejvíc je, aspoň pro vás.

Jakou výchovou by byla taková obrazovka doma. Nebo kdekoli. Jak by se zvýšila sebeodpovědnost tímto neovlivnitelným sebezřením. Tímto božím okem. Tímto kybernetickým svědomím. Tuto obrazovku bych přál jednotlivcům i národům.

Dějiny by se neměly psát za deset let, ale za sedm vteřin.

* * *

*HERO SENDVIČ,
hrdinský sendvič,
šest stop dlouhý
nasytí celou společnost hladových hrdinů a hrdinek.
29,50 dolaru s dodávkou do domu.*

Reklama Paddy's Market

* * *

Z podezřelého dne-noci Dvačtyřicáté ulice vstupujeme do vestibulu jednoho z biografů. Všechno je plné obrázků z filmů. V životní velikosti hvězdy s poodhrnutými živůtky, muži proklátí noži a scény vražd a jiných ostřejších kratochvílí. Kolem postávají divní černoši. Pokladní jako čížek ve skleněné kleci. Otrávený čížek. Semenec se strčí malým okénkem. Plechová hubička na pultíku vyplázne žádané vstupenky. Po skluzavce vyjedou z pokladny drobné nazpět. V pozadí mělkého vestibulu premovaný vrátný mimochodem utrhne valnou část lístků a vhodí je do urny. Kolem postávají divní černoši. Nedávno tady jeden někdo prošel do kanceláře vedoucího a s nožem v ruce mu bral peníze. Vedoucí se trochu bránil a došlo jaksi k probodnutí. Ten jeden někdo pak vyběhl a vrazil do lidí, co si kupovali v bufetu cukroví. Oni mu nadávali a tím pádem se stal podezřelým a premovaný vrátný ho nechtěl pustit ven, ale on se mu vytrhl a tak ho trochu honili po Dvačtyřicáté ulici, kde je plno strážníků a tajných. Nakonec ho chytil ten vrátný s jedním policajtem. Vedoucího odvezla záchranka s červenými světly a kvílící sirénou. Už byl stejně mrtvý. Premovaný vrátný se pak rychle vrátil, protože mu začali chodit dovnitř lidi bez lístků.

Tentokráte tu nikdo do lidí v bufetu nevrážel. Za bufetem už je hned divadlo. Za skleněnou stěnou vzadu stojí dva uvaděči a několik

divných černochoů, kteří chvílemi pozorují film a chvílemi se umlouvají. Odcházejí dolů na toalety a zase se vrací. V hledišti spí několik starších lidí. Několik párků se znuďeně mazlí. Několik lidí hledí na plátno.

V dobře vyvážené směsi se tu promítají jednou naprosté krváky, jindy zajímavé filmy, pokud ovšem v nich padne něco ran a mrtvol nebo pokud je v nich něco nahého a jiného masa.

Polanského Odpor vyhovuje kritériím Dvaadvacáté ulice. Analýza sexuálních komplexů. Hrdinka, která ze směsi apetence a odporu orgasticky vraždí dva muže. Nejdřív jednoho, pak druhého. Prvního svícem. Druhého břitvou. Je to velmi dobrý, ale taky velmi naturalistický film. Scéna s břitvou je hrozná. Vidíme ji podruhé, protože jsme přišli v polovině. Před námi sedí hoch v plátěných kalhotách a bundě, takových patnáct let. Když pološílená hrdinka seká podřezaného a ležícího muže břitvou do obličeje, hoch nadšeně povstává, tleská a projevuje velmi hlasitě své uznání nad dokonalým provedením věci. Před koncem filmu, když je jasné, že k dalším břitvám nedojde, hoch odchází.

Ten hoch mi leží v hlavě. Je podobný všem a všichni jsou podobní jemu. Jsou ti, co sedí kolem a při vraždění neaplaudují, morálnější než on, nebo jsou jenom pokrytečtější než on? Nebo už je nezaujme ani řezání břitvou?

Ten hoch mi leží v hlavě. Jsou tu už skutečně jiné hodnoty než radosti pithecanthropa? Je něco mocnějšího a libějšího než krev a cukání masa? Kam s těmito pudy? Na Dvaadvacátou ulici? Máme Dvaadvacátou ulici překonat tím, že tam vůbec nepůjdeme a že ji žactvu zatajíme? Nebo tím, že si na ni zvykneme, jako si zvykneme na jiné temné stránky lidských intimít? Nebo tím, že vytvoříme větší a silnější hodnoty i pro pithecanthropa v nás a kolem nás? Které? A už se na nich pracuje? I pro toho kluka?

Ten hoch mi leží v hlavě. Není to skutečně tak, že se tu v rámci dolaru dvacet pět vytváří pokolení zabijáků a hierarchie hodnot, na jejímž vrcholu je dobře mířená rána do ksichtu? Jak něžně naničovatá je Filharmonická síň proti Dvaadvacáté ulici!

Ten hoch mi leží v hlavě.

Mizí v zástupech postávajících na Dvaachtyřicáté, v zástupech divných černochoů, divných žen, tajných a policajtů s pendreký, užívajících si postarších pánů a ječivých šlechtetných dam. Mizí v zástupech a hledá kdeby coby.

Odcházíme do podezřelé stanice podzemní dráhy a Dvaachtyřicátá je jako břitva zatátá do bledého masa města. Skrz oblýskaný kabát civilizace.

* * *

– jak ona pohrdaná „pouhá“ komerční Broadway, nad kterou tolik náhodných návštěvníků-reportérů z Prahy jakbysmet mezi dvěma letadly „odborně“ a ideologicky korektně ohrnuje neinformovaný a jazyka a reality neznalý nos –, jak tento „mrzký jarmark buržoazních přežitků“ aspoň pro mne zůstává územím řemeslné hrdosti, umu, píle a kázně, bez nichž není umění, ať už s velkým či malým U...

– jak dále naopak... komerční, vykutálený, bezohledný producent David Merrick brilantně vykouznil nedobytný systém, který mu dovolí jak plně zákonný daňový únik z astronomických zisků jeho broadwayských velehitů, tak i finančně ztrátový dovoz nejskvělejších londýnských představení, mezi nimi Peter Brookovu produkci Marat-Sade. Merrickova imaginace v praktickém provádění broadwayské černé magie se stala uměním svého druhu.

Jiří Voskovec, 1966

* * *

Podniky se vyskytují v tlupách: květinářství na Šesté avenue, prodejny automobilů pod Columbus Circle a divadla kolem Times Square a ve východní i západní Village. A na všechno je málo místa

a v Tedds Flower Market mají palmu dvakrát zahnutou, aby se vešla, a Van Allen má buicka na buicku a divadla jsou maličká a vytáhlá spíš do výše. A bez šaten, takže jsem strávil Schisgalovu hru Lev s kožichem distingované dámy (v řadě přede mnou) těsně pod krkem. Chlupy mne šimraly, ale hra byla přesto dobrá.

Do divadel většinou netřeba kvůli hrám, dobrých je málo, ale kvůli hercům: chcete-li s jistotou vidět, jak je to, když se dělá na plné pecky, jděte do divadla.

Na Anta Washington Square Theatre jaksi vybylo nezastavěné místo mezi skladišti a benzínovou stanicí a tak vzniklo hlediště jako v řeckém amfiteátru, pod cirkusovou střechou z ocelových nosníků. Hrají už nějaký rok Wassermanův muzikál Man of La Mancha, a ne že by to byl muzikál tak příliš vynikající, je vlastně jen trochu jiný než výpravné podívané broadwayské, ale umění vykouzlit na holé scéně pod nosníky a trámy a reflektory takový spád muziky, zpěvu, frenetického pohybu a zběsile naturalistických scén mezi realitou a představou a snem svědčí o tom, že duch divadla, velký a životodárný duch, žije i v oceli a pusté naplněnosti hlubin města, a že mohutné srdce může tepat i pod nánosem obchodních zájmů příslušného podnikání.

A kvůli Joan Dienerové bych šel ještě jednou, ale lístky většinou nejsou, a když, tak říkají, že jen ty nejdražší.

Představuji si kterékoli město bez lidí. Domovy jsou ještě teplé, dveře otevřené, ulice plny stojících vozů. Záclony vlají z oken. Ale není jediného člověka.

Představuji si, že v tomto kterémkoli městě, nicméně, večer divadla ještě hrají. Sama od sebe. Jako paměť v těle, ponořeném do spánku.

Docela jiné divadlo je v St. Marks Playhouse. Je to spíš větší byt v prvním poschodí, koupelnu jsem neviděl, ale hraje se ve větším obytném pokoji, v půlce je pár řad sedadel, v druhé půlce je jako jeviště.

Hraje tam teď černošské divadlo Douglase Turnera Warda. Dvě aktovky, jedna o černošské služebné a její rodině zaujaté tak

říkajíc hospodářskou problematikou, druhá o zvláštním dnu na Jihu, dnu, kdy nějakým dopuštěním zmizeli černoši, a bodří Jižané té lepší rasy se octli v kýžené a naprosté segregaci, nicméně také beze služeb a bez terčů svých nenávistí. Všichni herci jsou černí a bělochy hrají v náznakových poloklaunských maskách a hrají se zápalem a nadšením, přesahujícím jen divadelní zanícení; a je to v tom větším pokoji zas taková slavnost nesmrtelného, buditelského divadla. A v druhé půli jsme si samou radostí sedli do první řady a představitel Clema šlápl jednomu z nás na nohu, ale o to to bylo bezprostřednější.

Z divadla jsme šli předsíní a po úzkých schodech dolů a měli jsme pocit, že bychom měli za sebou zamknout. Bylo to na Druhé avenue v East Village a tam není nejbezpečněji.

* * *

To, co je v televizi, reprezentuje vkus těch, kdo ji dělají, nikoli obecnstva. Nikdo nemůže dlouho dělat něco, co stojí tolik času a námahy, aniž by to odráželo jeho zájmy...

Televize ztrácí vysokoškolskou mládež, stejně jako odehnala mnohé dospělé tím, že obhospodařuje nejnižšího společného jmenovatele, pogramotnou mentalitu.

Já neříkám, že by se měla televize zaměřit na intelektuální elitu. Já jen kážu demokracii.

Arthur Miller, 1966

* * *

V neděli ráno se musíme dívat na kreslené grotesky pro dítko. Musíme: jednak běží tyto grotesky na třech čtyřech kanálech a na zbylých už jen služby boží, jednak jsou grotesky přitažlivé ze samé

podstaty. Kreslená groteska z definice je něco jako sladký polibek třinácté Múzy, bohyň nezávaznosti a srandy.

Americké televizní grotesky pro dítky jsou utvořeny zajisté k obrazu křehké americké dětské duše. Duše křehké a systematické, odchované systematickostí kreslených seriálů v nedělních novinách. Takže nejsou jen nějaké grotesky, ale grotesky ze seriálu o Špionážní veverce, o Atomovém mravenci, o Psu šerifovi, o Medvědu zlatokopu, o Přiblblém sobu, o Chobotnici v námořnické čepičce, o Beatles, o Nezničitelné žirafě a podobně. Většinou jde tedy o seriály zvířecí, Beatles jsou jedinou výjimkou, i když vzdálenost zas není nijak zvlášť velká.

Děj všech grotesek je práv atmosféře nedělního rána, dne božího, a citovému životu obecnstva. Je práv i onomu výroku u Němcových soudniček, kde o programu pimprlového divadla se praví: Takhle se musí hrát pro děti, vesele, smutného užijou dost, až vyrostou. A tak je v groteskách veselo:

sob jde s žirafou na špacír, potkají krokodýla, krokodýl kousne soba, sob vrazí do žirafy a žirafa se připlácne na strom. Pak kopne žirafa krokodýla, krokodýl vylítne 80–100 metrů (yardů) vysoko, spadne na skálu a rozplácne se, zanechává hluboký otisk v granitu. Rychle však nabude původního tvaru, položí časovanou bombu pod soba a bomba vymrští explozí do vzduchu (160–200 yardů) všechny aktéry. Aktéři dopadají na zem a rozplácávají se kolem dokola. Pak přijde reklama na ovesné vločky, po jejichž požití nabudou hošící takové energie, že zmlátí na hromadu vblesku dvě družstva špiónů. Pak jde sob se žirafou dále.

Nebo jdou Beatles krajinou, kde se zpod kaktusu vynoří skupina dívek-obdivovatelek. Beatles prchají, ale Ringo se rozplácne na palmě. Ostatní Beatles vběhnou do kouzelné chatrče, kde se vyskytuje čarodějnice-obdivovatelka, jež usiluje Beatles uzavřít ve své chatrči, snad i do pece vsadit. Beatles se převlekou za zvířátka či cizince a Ringo, nabyv po odlepení z palmy opět své trojrozměrnosti, spadne do díže, kde se znovu rozplácne. Čarodějnice se

vrhne za ním. Poté všichni prchají tak rychle, že se jim nožičky točí jako kolečka. Prchající Beatles narazí na tygra a dají mu facku, takže i on se rozplácne. Pak se zas utíká a nožičky se zas točí jako kolečka. Jen tygr zůstane rozplácly. To je charakter záporného hrdiny, zůstat rozplácly déle než kladný hrdina, nebo býti rozplácnut nakonec.

Pak je reklama na vojáky z umělé hmoty a tanky jako živé. Hoši na reklamě uspořádají z vojáčků a tanků krásnou malou válku a těší se z věci zcela hystericky.

Nebo jde Špionážní veverka (ve svrchníku se zdviženým límcem a v kloboučku hluboko do očíček) městem a potká zlou lišku. Špionážní veverka vystřelí ze svých náramkových hodinek a liška je zásahem vymrštnuta na kostelní věž, kde se rozplácne. Na veverku však vystřelí kolemjdoucí býk z kanónu, takže jen ostře nabitá a pancéřové paraple ji zachrání pro další seriál. Býk je rozplácnut drobnou atomovou bombou, již Špionážní veverka má schovanou v zubu.

Nebo Atomový mravenec, stvoření kouzelné a něžné, dostane za úkol zničit nepřítele, jenž ve tvaru zlolajné superblechy vykradl místní banku a rozplácl mnoho úředníků a policajtů. Superblecha, řízená ďábelským učencem na dálku, mrští Atomovým mravencem o nahodile se naskytnuvší atomovou laboratoř. Mravenec se přechodně rozplácne, stejně jako laboratoř, v níž sedí ďábelský učenec s kníry. Učenec promění zmáčknutím knoflíku stromy v širokém vúkolí v atomová děla. Dalším knoflíkem zahájí palbu. Všechno kolem se rozplácne s rázovými zvuky, jaké předpisuje rigorózní tradice pro rozplácávání. Atomový mravenec se však sebere pomocí svých atomových sil a zasadí Superbleše takovou pecku, že se blecha rozplácne o ďábelského učence, jenž se přechodně rozplácne. Blecha dostane od mravence další – asi atomový – zásah, po němž rozmlátí všechny (atomové) kanóny. Atomový mravenec sprintuje vzduchem (nožičky jako kolečka) a pochyťá všechny již vystřelené zlé projektily a hodí je zpět na ďábelského učence. Všechno se rozplácne a zůstane rozplácnuto, neboť je konec. Atomový mravenec opět zvítězil.

Následuje reklama na závodní autíčka řízená na dálku.

Grotesky se dají poznat i při zhasnutém obraze. Jednak mají rázovitou hudbu a příjemné zvuky při rozplácávání, jednak mají hrdinové žertovně huhňavé hlásky. Ale hlavně je děj provázen silně expresivními citoslovci, jako Bumm, Aúúú, Prrrsk, Báác, Dříp a podobně.

Na konci celého pořadu grotesek bývá reklama na plenky, jež se po použití zahodí.

Bumm, Aúúú.

Dítkům se to všechno moc líbí. Hledí na to v jakémisi tichém a bezobsažném okouzlení.

Utíkání s nožičkami jako s kolečkami je žertovně nezměrně. Rozplácávání je tak směšné, že se neudržíte. Etnografie ostatně praví, že rozplácnutí nepřítele bylo lidstvu prvním podnětem k smíchu vůbec. Tak proč si to nepřipomenout v neděli dopoledne. Smutného užijou děti dost, až vyrostou.

Pak jsou bohoslužby nebo diskuse o Vietnamu nebo násilí v americkém životě.

* * *

ZASTAVTE SVĚT, JÁ CHCI VYSTOUPIT!

*Nápis na stěně, který Anthony Newley
použil jako název pro hru*

* * *

Televize filmuje cosi zcela maličkého na Madison Avenue, nahoře za Devadesátou ulicí.

Uprostřed klubka pánů s kamerami a mikrofony stojí pevně a neochvějně dvě dětičky a třímají tabule s nápisy vyvedenými rukou neumělou a třaslavou:

NECHCEME VÁLEČNÉ HRAČKY!
PROČ MÁME STŘÍLET I MY?

Hošík obdařený prvním nápisem je zvíci slabých sedmi let, nicméně bez zádrhelů odpovídá do mikrofonu v tom smyslu, že si nechce hrát s GI Joe, aniž pořádat podmořské bitvy ve vaně, aniž střílet koltem s patronami na péro.

– Já si myslím, že to nejsou správné hračky, povídá.

Za ním je výklad Drug Storu s velkým množstvím nesprávných hraček.

Páni od NBC berou věc zcela vážně a filmují dětičky vytrvale a ze všech stran, zejména pak shora.

Vzhledem k nedohledné Madison Avenue jsou dětičky vskutku velmi malé.

* * *

„Proč mi na rozloučenou podal jen ruku a nepolíbil mne?“

„Protože je ti cítit z úst... Cítit z úst!“

„Ale vždyť si čistím zuby ráno i večer!“

„To nestačí, musíš používat MICRIN!!... Micrin ničí chorboploďné zárodky a učiní tvůj dech zcela příjemným... Zkus to!“

(Zřejmě zkusila.)

„Dobrou noc, miláčku!“

„Dobrou noc...“

(Dlouhý, šťavnatý polibek.)

„Děkuji ti. MICRIN je skutečně dokonalý!“

Dialog v televizní reklamě; týž den běží podobné reklamy na tři další ústní přípravky

* * *

V sobotu večer na kanálu 5 je (v barvách vyvedená) Alan Burke Show. Není to muzika a zpívání a tancování, jako shows ostatní. Je to diskuse.

Není to však diskuse jako ostatní, jako ostatní diskuse mezi novináři a politiky, kritiky a umělci, zpravidla bystré a otevřené a ostré nástroje demokracie. Je to diskuse spíš jako předvádění pana Burkea, jenž patrně figuruje jako muž s plnovousem, bystrým intelektem a názory pevně zasazenými do common sensu. Z čehož plnovous a common sens jsou nesporné.

Popularita pořadu záleží pravděpodobně ani ne tak v jiskření ducha a probíjování pravdivých poznatků, jako spíš v umění páne Burkeově pokořit soupeře za všech okolností a všemi způsoby.

Pan Burke není filozof ani náboženský horlitel. Pan Burke je muž, který všechno ví líp, a navíc pragmatik a sprosták.

I jsou to tedy diskuse spíš jako intelektuální jatka a obávám se, že právě to je na nich přitažlivé.

Alan Burke si zve většinou lidi předem odsouzené: nervózního vyšínutého pedagoga s divnými názory, autora nové pavědecké teorie, pisatelku zasuté knihy o sexu, neznámou herečku, jež vypsala své osudy a svérázné myšlenky. Pan Burke s jmenovanými diskutuje, kouří cigarety a uráží, tu jemně, dvojsmyslem, tu přímo a mezi oči. Partneři se potí a chytají stébel, ale už jejich selekcí je dáno, že si zcela neuvědomují trapnost svého vystoupení a marnost svého úsilí. Plénium přítomné ve studiu taky místy diskutuje, a komu se nepodaří být neočekávaně stručný a prchnout od mikrofonu v pravou chvíli, je panem Burkem potřen taky. Ostatní se někdy smějí, někdy ne, ale v podstatě se to asi líbí.

Jako by nikdo neviděl, že i tady teče krev.

Nebo jako by se radovali i z této formy krve.

* * *

Ve vozech podzemní dráhy jezdí fotografie J. B. Johnsona, jenž s laskavým výrazem drží ruku na poněkud velké hlavičce poněkud debilního chlapečka. Nápis: Když si prezident najde čas starat se o duševně zaostalé, co máte vy tak důležitého na práci?

* * *

Fronta před Radio City Music Hall byla až za roh a kolem dokola, ale jak začali prodávat lístky, šlo to krokem, dokonce rychlým krokem a za deset minut už jsme byli na mohutných kobercích mohutného přízemí.

Zlatá mušle hlediště byla náramná. Něco jako pro pohanské bohoslužby. Na jevišti by se mohli obětovati býci. Dvacet býků a osm beranů.

Neobětovalo se.

Orchestr hrál Čajkovského Rok 1812, přesněji dva orchestry, z nichž jeden sjížděl do propadliště a zase vyjížděl a jeho dirigent stál stranou a sledoval dirigenta prvního orchestru. Bylo to jako obětování Čajkovského. Vlastně ne jako. *Bylo to* obětování Čajkovského.

Pak se tančil Louskáček za použití mohutného zástupu baletek, několika vozíků a bílých stuh, spuštěných z nebe. Nové obětování. Pak byla hrdinná scéna z života vojenského a s živým obrazem.

Pak byli cvičení pudlové. Pak bylo občerstvení v bufetu a film s Audrey Hepburnovou a Petrem O'Toolem. Bylo to moc pěkné a obraz moc veliký, až se tajil dech.

Ale přece jen jsem si myslel, že ti býci a berani by byli bývali případnější.

* * *

*... A co mohlo být
a co může být, to odpadá
na stejno s tím, co je,
a zůstává jen ten nápis
ražený do nesmrtelnosti
uhlovodíků masa a kamene.*

Kenneth Rexroth, Znovu Lyellova hypotéza

* * *

Čím víc se to mění, tím víc je to Picasso, stojí na stěně v Picassově expozici v Muzeu moderního umění. V tom je Picasso podoben New Yorku. I město je jistým druhem moderního výtvarného umění, ve své schopnosti vyluzovat nahodilou krásu, ve své zběsilosti a ve svém tápání.

Město staví obří výtvarné artefakty na různá místa. Mezi ušlechtilé mrakodrapy na Šesté a Padesáté, mezi beztvará skladiště na Cooperově náměstí. Tu snové bludiště z plexiskla, tu obrovitá masívní krychle z černého kovu, postavená na hranu a popsaná kolemjdoucími.

Metropolitní muzeum je o víkendech naplněno mladými lidmi, Guggenheimovo muzeum a Galerie moderního umění je obležena po celý rok. Před novým Whitneyovým muzeem je o zimních nedělích fronta. A je to jedna z nejdokonalejších expozic moderního umění, od surrealismu po kinetické umění a neónové hry světla. Je to tak pěkné, že se vám tam nepodaří udělat jedinou fotografii, která by nebyla sama výtvarným dílem.

Zde však chci oznámit, že i návštěva pošty na Long Beach mne vždy naplní výtvarným nadšením. Na stěně jest zde vymalována

pláž s koupajícími. Muži svalnatých těl směle hledí do prosluněné budoucnosti, ženy se vzezřením Matky Kuráže pečují o buclatá, zjevně degenerovaná dítka. Výsledný dojem lze vyjádřit heslem Za dobrou práci rekreaci. Mé nadšení pramení z poznání, že blbost připisovaná socialistickému realismu není z něj. Nýbrž z kosmopolitní mentality maloměšťáka, který zdobí své příbytky i úřady stejně na západ od Prahy jako na východ od Prahy.

Stojí však zato dodat, že výzdoba význačných bank v centru Manhattanu, výzdoba správních budov a úřadů se namnoze začíná blížit spíš Guggenheimovu muzeu než poště na Long Beach. Nějak se objevuje, že výtvarný výkon patří k obchodnímu výkonu, umělecký nápad k hospodářskému nápadu.

Že modernost je nedělitelná.

* * *

UCHOVÁVÁM „mrtvé“ lidské mozky trvale pro občasné intervaly vědomí; hledám pitvy zavražděných. David Franklin, 1601 56th, Brooklyn.

Inzerát stojící samostatně na první stránce druhé sekce New York Times

* * *

Tendence New Yorku ke zkázám je podivuhodná. Po blackoutu dopravní situace a sněhohodětivých kalamitách (nehledě k místním požárům plně obsazených hotelů) nám udeřil Salvador Dalí.

Snad že má New York obzvláště rád, snad že „moji Newyorčané mi rozumějí“. Retrospektivní výstava v Galerii moderního umění na Columbus Circle je prodloužena do března a o sobotách a nedělích lemována nemalými tlupami čekajících. Výstava podává

úplný přehled díla, od mistrových šesti let po dnešek. A nelze ji brát na lehkou váhu. Zejména obrazy z vrcholného období, kolem „Přetrvávání paměti“ (jež tam není) a „Proti občanské válce“ mají v sobě mnohem víc než šokující nápady a fantastickou zručnost. Pohyblivé kompozice z poválečných let mají udivující a půvabnou tajemnost. Celá výstava však dělá dojem, že pozůstává z děl asi osmi lidí; Dalího, obratného napodobitele Dalího a šesti obratných napodobitelů sloupů moderního malířství od Picassa po Buffeta.

Dalí však udeřil jinak. Jeho Newyorčané mu rozumějí, a proto byl uspořádán ve Filharmonické síni nádherně nového Lincolnova centra večer Salvadora Dalího. „A Happening With Salvador Dali“ se vstupným mírně zvýšeným proti hudebním produkcím. Happening, podle mistrova slibu, jako událost superželatinózně roztékavá, pošetile kýčovitá. Chvalně známá mistrova volnost v nápadech, geniální absence autokritiky a mocný štáb spolupracovníků dávaly tušit netušené vylomeniny; i očekával jsem, že mistr 1. přijede na nosorožci, 2. nepřijede vůbec, 3. postříká přízemí oranžovou barvou, 4. bude ukřižován na krucifixu z desoxyribonukleové kyseliny, 5. spustí manželku Galu ve stavu antigravitace z druhého balkónu, 6. vyhlásí atomový poplach a případně 7. uspořádá malý výlet obecnstva přes Central Park do Harlemu.

Samo zahájení bylo slibné. Vyprodaný sál mírně tleskal a pís-
kal, na potemnělém jevišti se promenovala jakási společnost ze Sladkého života, hosté to mistrovi, v proscéniu ležela baletka v zeleném trikotu a lysý elegantní muž na ni uvázal lano a zkusmo ji tahal po jevišti. Později ji přivázal na dálku k jiné baletce, obdané dvěma lesklými panely, a tahal obě. Mistr pobíhal mezi svými hosty s rozpačitým vzezřením a celé dění mělo příběh premiéry, při níž chybějí kulisy.

Po půlhodině spustili Holmes' Commanders, umístění na vysoké plošině nad jevištěm, enervující saxofonovou a bubnovou tirádu, pod nimi se rozsvítilo obrovské, krvavé, pulzující oko a na plátno

za jevištěm byl promítán Buñuelův a Dalího Andaluský pes, dnes už surrealistická klasika, obsahující některé detaily, jež vstoupily do historie, jako mravenec lezoucí z dlaně a oko rozříznuté břitvou.

Což ovšem bylo jediné superželatinózní, jež se událo.

Světla na jevišti odhalila cosi jako lesklý bazén, neobyčejně tlustou trpaslici v nachových šatech na barové židli, neurčitě se kymácející hosty ze Sladkého života, něco baletek, pána ve španělském křesle, palmu, černošské kouzelníky a tanečnický praktikáble, pana Grauera od televize, mikrofony, pět pánů s krátkovlnnými vysílačkami (walkie-talkie, od 11 dolarů výše), kteří stále pobíhali a vůči hledě organizovali trvalý zmatek, tlupy fotografů fotografujících zblízka vše, cokoli se dalo i nedalo, kyblíky s barvami, několik pian a celestu, jakož i Salvadora Dalího ve vysokém límci, černém kabátci, širokých kalhotách se stříbrnými klipsy (jako by právě přijel na kole z osmého měsíce Jupiterova) a se stříbrnou hůlkou. Zakopl o kabel a jal se vykřikovat do mikrofону poselství neobyčejně kýčovitě, v řeči španělsko-anglické, v tom smyslu, že „Picasso je velký malíř, ale také komediantství, Dalí je velké komediantství, ale také velký malíř, zatímco Cézanne zničil moderní malířství a Le Corbusier moderní architekturu (nevzav v potaz kosmický věk a desoxyribonukleovou kyselinu), zatímco jest třeba se vrátit k Velásquezovi, neboť byl Španěl a namaloval trpaslici (přistoupí k trpaslici a líbá jí ruku), neboť jediné znetvoření přichází od Boha, a tedy není co znetvořovat, a ona jest ideálem estetickým a etickým...“, v čemž se mistr zcela zapletl a ustal, chopil se zlatistě oděné manželky Galy, oznámil, že ona je nejvyšším výtvozem desoxyribonukleové kyseliny, a uvedl ji do plastické polokulovité bubliny, do níž se mezitím nafoukl domnělý bazén (dodala firma Air-Tech Industries, Inc. La Rochelle).

Nadále pak ze slibů zůstalo již jen roztékavo. Nejasně komentováno panem Grauem se střídavě hrálo (africká hudba, džez, experimentální kvartet profesorů z různých univerzit Au-Go-Go), tančilo (hosté ze

Sladkého života, baletky a jeden hoch v texaskách, z obecnstva) a střídavě se nedělalo nic, takže spořádaná paní před námi se několikrát viděla nucena zaječet: Action! A několik mládců volalo Nahlas! Místo želatinózna se dělalo nanicovato. Taky střídavě tančil výborný černošský tanečník a zpívala černoška, jíž však vypověděl mikrofon. Dalí v košili a blankytných kšandách příčinlivě běhal do bubliny a ohazoval ji zevnitř barvami, až vyvedl něco jako černožlutý kříž a krácející postavu (ohodil všechny přítomné v bublině, včetně Galy, jež se dala na rychlý ústup), jakož i vybíhal z bubliny a snažil se pomalovat tančící barvami, přičemž se mu povedl jen lysý elegán v černém, kterého se podařilo opatlat bílými křížky; byl na to zjevně velmi hrdý. Čtyřikrát bylo mistru rychle podáno plátno, nebo papír, jež v poloze vstojе nebo vleže pomaloval a protrhl, někdy docela hezky. Také pomaloval baletku obdanou panely a poslal ji do obecnstva. Ona se však rychle vrátila a tancovala Au-Go-Go s tím hochem v texaskách. Již již jsme se vzdávali naděje na happening a želatinózna, když tu jedni z mnoha odcházejících nám odnesli tašku. Získali jsme ji zpět, ochuzeni o poslední naději. Zatím na jevišti přivalili otočný sud a na něm se za rudého osvětlení svlékala jistá paní Silva, dodaná přímo z Paříže laskavostí Crazy Horse Saloon. Mladíci za námi volali Nahlas!, orchestr spustil závěrečné Au-Go-Go, velkou palbu, Dalí namaloval něco jako prsy, zažhnul svou vestu se žárovičkami, již mu ke konci přisunuli za příčinou světélkování v bublině, a neznatelně zmizel; zbylí tančili, odcházeli, pískali a volali Salvador Dalí go home a Money back!

Takže jsme zjistili, že nešlo ani o happening, ani o Dalího. Dalí byl jako veverka na systemizovaném místě tygra, jen tak pobíhal a nic to nepřilehlo; uprostřed organizované dezorganizace měl fungovat jako šílený plamen a fungoval jako příčinlivý obchodník s prošívanými pokrývkami, co v Plzni na Vánoce hrával se svou paní za výkladem Perníkovou chaloupku, aby zvýšil prodej prošívaných dek. A nezvýšil.

Zajisté to nebyla tragédie umělce a tím méně surrealismu. Byla to tragédie věšteství, jež Dalí inzeruje, zatímco jiní jej cudně tají

v řadách; a zejména to bylo fiasko svazku mezi zdánlivou libovůlí a nahodilým zmatkem uměleckého ducha a skutečným a zákonitým zmatkem organizátorů uměleckého obchodu.

Zatímco Dalí venku lezl se svou společností do buicka, model 1930 barvy černožluté, sledován tlupou ušlechtilých paní vděčných za cokoli, stáli jsme v předsálí a dívali se dlouho na fantastické bronzové závěsné plastiky v nebesky skleněných prostorách budovy a dotýkali se Epsteinů a Moorů, tiše trvajících ve funkci Epsteinů a Moorů, nikoli veverek v žárovčičkových vestičkách.

Zjistili jsme tak, že umění jest, ono skutečně jest, abychom použili slov básníka.

* * *

Propast mezi vědeckou a nevědeckou kulturou může být dnes velmi slibnou okolností. Neutralita čisté vědy učinila vědu nečistou, neschopnou nebo nerozhodnou k odmítnutí spolupráce s teoretiky a praxí legalizovaného zničení a vykořisťování. Povznesenost nevědecké kultury může uchovávat tak potřebné útočiště a obydlí, kde se udržují potlačené pravdy a obrazy. Když společnost směřuje k totální koordinaci a administrovatelnosti (vědeckými prostředky), pak odcizení nevědecké kultury je předpokladem pro opozici a nesouhlas.

Herbert Marcuse, Poznámky o redefinici kultury, 1965

* * *

New York je obrovský, ale v New Yorku je tím pádem všecko malé, malinké, až malinkaté. I věhlasné obchody, až na chvalně známé výjimky, jako je Macy's na Manhattanu a v Queensu, některé filiálky Woolworth a Corvette a nemnoho dalších, jsou vpravdě drobné

kvelby. Vyhlášené galerie na Druhé nebo Madison Avenue se skládají z dvou místností. Broadwayská divadla jsou divadélka z hlediska evropských dvorních oper. Až na točitou nudli Queens Boulevardu není velkých bulvárů, které by snesly srovnání s Paříží či Londýnem.

Všechno je malinké ve srovnání s velikostí celku, ale i samo o sobě ve srovnání s představou velkosvěta.

Tak to jen, aby člověk nebyl snad zklamán.

Výstava psychedelického umění byla oznámena v jakémsi Country Clubu, ve Forest Hills, v Queensu. Dalo to hledání. Forest Hills je složeno zejména ze soukromých ulic, v nichž nesmí parkovat nikdo kromě majitelů ulic, z důstojných anglikánských domů ztopených do starých jilmů a dubů a javorů. Mohl by tam klidně bydlet Francis Bacon. Ale nebydlí. Zato v jedné vile zavile vyzvánělo poplašné zařízení, nikdo se neplašil, ale bylo to vítanou pomůckou při bloudění v staroslavných ulicích.

Nicméně jsem našel Country Club a psychedeliky. Na udupaném prostranství bylo rozbito porůznu něco velkých stanů a malých stánků. V prvních vystavovali umělci, v druhých se prodávaly ty barevné placky s nápisy („Kde je Oswald dnes, kdy ho skutečně potřebujeme?“, „Podporujte místní policii. Podplatte policajta ještě dnes!“, „Šetři vodou, sprchuj se s přítelem!“).

Umělci v odění jurodivých, Kleopater a svatých Antonínů buď pospávali pod nohama návštěvníků na udusané hlíně, nebo vytvářeli obrazy, náramky, závěsky, podvěsky a rituální náčiní před očima nečetného publika. Z magnetofonů se linula hudba z Bali či Kalkaty a Benaresu a Nairobi.

V obzvláště velkém stanu se malovaly závěsy a šátky, jakož i obličej, ruce a nohy návštěvníků, krásně, krouceně, pestrobarevně. Omalované dívky vyhlížely vskutku magicky sexuálně. V rohu pak byly dvě klícky s cvrčky. Jeden právě dokonal, druhý byl na nejlepší cestě.

V podstatě nejzajímavějším objektem jsem shledal křišťálově průzračnou vodu v bazénu, již nebylo možno pro výstavu nijak vy-

užít, ačkoli vedro bylo znamenité. Představa koupajících se hippies mne fascinovala, leč byla tak absurdně nereálná, jako představa prezidenta Johnsona píšícího verše.

Tak jsem prošel všechny stánky a koupil si něco odznaků přímo ze San Franciska.

Pak jsem si vzpomněl na toho druhého cvrčka a vrátil jsem se pro něj. Ale cvrček už byl taky na pravdě boží. Jen trochu škubal levou zadní nožičkou.

Bylo mi ho velmi líto.

Opustil jsem Country Club a šel důstojnými ulicemi Forest Hills na stanici vlaku.

Poplašné zvonění dosud fungovalo.

Ale nikdo se neplašil.

* * *

*Liga pro duchovní objevy Psychologickou náboženskou službou
čís. 1: Smrt myslí.*

1. Pozvání k obřadu Smrt – Znovuzrození
2. Přijímání – svaté iniciace
3. Vstup do vnitřního vesmíru skrze vnější smyslové orgány
4. Vesmír těla – Sakra srdce
5. Buněčné paměti – „Všechny dívky jsou Vaše“
6. Buněčné paměti – neurologické šachy
7. Paranoia – smrt myslí
8. Znovuzrození k božskému smíchu
9. Návrat – smyslové meditace

*Program představení (nebo mše?) pořádané
dr. Learym ve Village Theater, září, 1966*

* * *

Slovo LSD zaplavilo město jako rána egyptská. Slovo, nikoli droga. Ta je ilegální, a tudíž drahá.

Dostalo se jí, léta užívané v psychiatrii pro výzkum psychóz a navozování modelových psychóz u dobrovolníků, krásného názvu: „vědomí rozpínající droga“, a na rozdíl od narkotik se jí ujali veleknězi na způsob dr. Timothy Learyho, byvšího psychiatra na Harvardu, a z halucinogenu se stalo náboženství. Nejstarší náboženství, říká dr. Leary, používala drog. Tradice je tedy mohutná a úctyhodná.

Jistá stařena, ne příliš normální, uvedla v diskusi s Learym, že se jí po LSD zjevil ďábel, měl rohy a tvář toho hokynáře, co jí LSD prodal. Leary odušil, že na skutečný náboženský požitek nebyla připravena. V kuchyni se to dělat nedá.

Nevím, kde se bere ta náchylnost racionální společnosti k vypínání rozumu. Newyorská univerzita, její humanitní směry, je jedním z hlavních center pěstitelů marihuany a LSD. Studentstvo, tato tak reálná generace, drží sezení v Greenwich Village a kouří a kouří. Při jednom policejním zásahu se ukázalo, že společnost je u vytržení, ačkoli jí podvodný překupník prodal obyčejné cigarety za cenu marihuany. Nejde tedy jen o farmakologický vliv, ale i o kolektivní autosugesce.

Na druhé straně, pokud soudíme, že kterákoli lidská činnost vyžaduje vyřadit mozkovou kůru a odchýlit se od animálnějších částí svého já, nevidím důvodu, proč bychom se za tím účelem měli nalívat kořalkami nebo pivem, když to jde čistěji drogou, pokud ovšem tato droga nemá víc vedlejších účinků a nemá trvalejší destruktivní vliv než alkohol. O čemž lze v případě marihuany pochybovat.

Nesoudím, že kterákoli lidská činnost vyžaduje vyřadit mozkovou kůru. Pokud nesoudíme, že vývoj opice v člověka byla zbytečná štrapác, nevím, proč bychom měli obracet chod přírody.

Domníváme-li se, že modelová dočasná psychóza navozená pomocí LSD nám pomáhá psát nebo malovat lépe a radostněji,

můžeme lízat LSD, ale nemůžeme tvrdit, že rezultující výrobky jsou zcela naše a mohou být podepsány občanským jménem. Psychotici bývají zbaveni svéprávnosti.

Jistě bylo mnohé v dějinách umění vytvořeno jedinci ne zcela normálními. Ale je rozdíl, jestliže někdo je ne zcela normální vlivem a tlakem svého neovladatelného vnitřního a vnějšího osudu, a jestli si někdo osud za příčinou tvorby pěkně za sucha vymyslí.

* * *

Kdybych byl průměrný rozený Američan a navíc spisovatel, viděl bych patrně sociální a jiné problémy Spojených států v rovině amerických literárních tradic. Od Marka Twaina přes Dreisera až po Arthura Millera. Nevykročoval bych nikdy z řady. A když by se mi chtělo revoltovat jinak než velké vzory proti našemu či proti celému způsobu amerického života, revoltoval bych zase po americku, to jest nějakou originalitou proslulých zdejších výtržníků v literatuře, kteří na sebe upozorňují především tím, že pobuřují a zároveň vábí obecenstvo promyšleným bláznovstvím, plánovanou nesrozumitelností nebo „odvahou“ pitvat člověčí erotiku od ložnice k záchodu a zase zpátky. Kdybych byl průměrný rozený Američan a navíc spisovatel, byl bych daleko osamělejší, než jsem, ale nikomu bych se s tím nesvěřil, ani vlastní ženě.

Egon Hostovský, 1966

* * *

Skrze recepci PEN klubu jsem vstoupil do budovy Spojených národů a bylo tam ticho a krásně, mohutné obrazy a sochy, darované jednotlivými spojenými národy, se pnuly do exteritoriálních výšin a šedě uniformovaní strážníci dávali pozor, abych se nezaběhl.

Za okny byla vidět East River a vypadala jako pochromovaná. A dokonce skladiště v Brooklynu na druhém břehu vyhlížela slavnostně, čistě a harmonicky.

New York zůstal za kovovým plotem a hrozil jen lomozem a obláčky páry, valíci se přes sousední mrakodrapy.

Ono to asi není ani tak tou myšlenkou, ale tím, že Spojené národy mají kolem sebe aspoň trochu nezastavěného místa. Proto se tak vyjímají a proto se člověk cítí *jinde*.

Naučil jsem se vlajce Guatemaly, Libye, Burundi a Tanganiky. Jakož i Nepálu, protože to není obdélník, ale dva trojúhelníky.

Pak byla recepce, cejlonský delegát mi otiskl lososa na loket a izraelský vylil koňak těsně vedle, protože držel dva. Projev velvyslance Goldberga nebylo slyšet, protože konzumací zdivočelí delegáti se nedali utiшит.

A to byl pouhý PEN klub.

Tak jsem šel radši zpátky do New Yorku. Na Šesté jsem si dal vyčistit pošlapané boty u takového maličkého černouška, protože měl ohromné, černé, svítící oči. Svítil očima a zuřivě mi něco vypravoval a smál se na mne, čemuž jsem rozuměl jen zčásti. Natřel mi krém na ponožky až nad kotník, ale nechtěl jsem ho rušit. Taky jsem se bál, že by mu pak ty oči už tak nesvítily a že už by tolik nemlel. Měl jsem podezření, že to, co říká, je skutečná, velmi živá literatura, a že je on delegátem země, kde ještě píší všichni.

* * *

*... zatímco slyšíš zvonů hlas
kdekoli, vždy však mimo nás!*

Robert Lowell, Probuzení v neděli časně ráno

* * *

Nikdy jsem nevěděl, k čemu je vlastně poezie.

Nikdy jsem neviděl Roberta Lowella. Ani Clarence Deckera. Ani Dwight Macdonalda. Ani Mary McCarthy.

Ale když jsem stál v Lowellově bytu blízko Central Parku, v bytu, který připomíná staré děkanství a fotografiemi starých děkanů literatury na stěnách a u pana Deckera v Lincoln Towers, v bytu, který se vznášejí jako vzducholod' nad fantastickým městem světél, a mluvili jsme něco málo o poezii a velmi mnoho o Vietnamu a jiných ranách,

když jsem tam stál a velmi intenzívně cítil, že se Vlastně všichni známe už asi osmdesát posledních let,

říkal jsem si,

že je poezie právě k tomu, aby se lidi

znali už asi osmdesát posledních let

a mohli mluvit o Vietnamu a všech ostatních ranách,

zatímco staré děkanství se noří do temné masy domů a hotelů u Central Parku a

zatímco Lincoln Towers se vznášejí jako vzducholod' nad fantastickým městem světél.

VII

PROBLÉM: SVOBODA

* * *

*A je-li krajina svou mapou,
nebo mapa svým terénem...*

* * *

Okna vedou k East River a doktor Falk, odloživ lulku mezi protokoly, zvedá stojan a odhaduje reakce ve zkumavkách proti světlu; Chrysler Building se zrcadlí ve zkumavkách vlevo, Spojené národy ve zkumavkách vpravo.

Zabít králíky, natřít buňky na sklíčka, sušit a fixovat, půl hodiny antigen, deset minut fyziologický roztok, půl hodiny konjugát, deset minut fyziologický roztok, montovat do glycerolu, jet do třetího poschodí k luminiscentnímu mikroskopu, dvě hodiny do toho koukat: nefunguje to.

Zpátky a znovu.

Čínská laborantka má alergii na prach a na xylol a kýchá neuvěřitelným sopránem. Po každém kýchnutí se omlouvá ječivým Excuse me! Nevím, co na to mám říkat.

Doktor Falk odkládá zkumavky a chápe se lulky.

Z Con Edisona naproti padá dým k zemi a v Chrysler Building svítí první světla.

Zabít králíka, natřít buňky, sušit fénem...

Pět dní v týdnu, měsíc po měsíci.

A nefunguje to.

* * *

Věda je prosta hodnot, ačkoli je založena na hodnotách, mezi nimiž, ač je to paradoxní, svoboda od hodnotových úsudků je mezi prvními; a život se řídí hodnotami.

*E. Weil, Věda v moderní kultuře,
čili smysl nesmyslnosti, 1965*

* * *

Zrovna tady čtu o syndromu Alexandra Velikého. Není to myšleno zrovna jako klinická studie, ale spíš jako fejeton z vědeckého života.

Jméno syndromu je odvozeno ze situace poněkud legendární, to jest, že Alexandr, dozvěděl se, že již nezbývají žádné země, jichž by bylo možno dobýt, rozplakal se.

Syndrom se objevuje u badatelů nad čtyřicet let. Zpravidla je momentem vyvolávajícím povýšení, zvláštní uznání, zvláštní úspěch. U neúspěšných, pokud si to přiznávají, se syndrom nevyskytuje.

Syndrom se skládá z příznaků: snížená snášenlivost. Menší zájem o literaturu. Neochota dělat i v neděli. Menší pohyblivost. Posedávání. Tloustnutí. Více alkoholu, méně iniciativy. Hledění do prázdna. Vyhledávání mechanických činností, schůzí a zasedání. Neodbytná vnitřní otázka: K čemu?

Není terapie.

Maligní průběh končí penzí.

Benigní bývá utajen až do vysokého věku.

Těch Alexandrů Velikých, co posedává kolem nás, celý život!

Těch Alexandrů Velikých.

K čemu?

* * *

Když jisté dámě z Beacon Hill vytýkali, že málo cestuje, zeptala se: „Proč bych měla někam jezdit, když už jsem tam?“

Max Lerner, America as a Civilization, 1957

* * *

Ráno je v Long Beach klidné. Upper Middle Class vstává bezkonfliktně a tiše. Mohérové trávníky před vilami se lesknou po noční umělé spršce, bohaté květy se dmou pýchou a ptactvo spořádaně chválí Hospodina. Zašumí ojedinělý autobus či netypicky časný osobní vůz směřující na New York.

Pohybem dost navyklým, neboť již mi jej bylo učiniti přibližně 198krát, spouštím poslepu rádio, na stanici New York Times, neboť tam nešprýmují americkým způsobem, aspoň ne tolik.

Čas poznám podle reklam. Když se říkají průpovědky o General Electric („Pokrok je náš nejdůležitější výrobek“), je po sedmé. Když je řeč o Bank of New York („Ve světě bankovních gigantů je dobré mít svou střední přátelskou banku“), je půl osmé. Následuje 8 až 9 minut zpráv, z nichž první se opakuje na konci („Abyste byli plně informováni, čtěte New York Times“, to vždy s neodolatelnou intonací a modulací hlasu). Při burzovních zprávách vyrážím ze dveří, a chci-li žít zdravěji, nesedět za volantem a netlumit nefyziologicky emoce pramenící z newyorského způsobu silniční dopravy, jdu na vlak. Voňavými ulicemi, mezi procitajícími auty a vyvenčovanými psy.

A sleduji jev, k němuž si bezděky myslím muziku, sleduji Pochod gladiátorů:

Z vil u nádraží a z vozů řízených paními v natáčkách vystupuje Upper Middle Class, spořádaní, mohovití občané, businessmani,

úředníci, doktoři. Učesaní, voňaví, úspěšní, svobodní, vyžehlení, podnikaví, uniformovaní. Dokonale uniformovaní. Poznám na 58 % spolehlivě příslušníka této dojíždějící armády: oblek temně šedý, puky břitvové. Bílá košile. Kravata střízlivá. Boty bleskolesklé. Klobouk s úzkou střechou, tzv. stetson. Výjimečně, dá-li pánbů úspěšný vlas ježkovitého uskupení, bez klobouku. Líc nejen vyholená, nýbrž jaksi dokonalá. V ruce balík New York Times, výjimečně bulvární Daily News. Nikdy aktovka. Nikdy. Když, tak elegantní plochý kufírek lesklých zámků, obsahující jedno lejestro a pastilky nebo dvě lejestra a logaritmické pravítko. Nebo jen jedno lejestro. Svrchník, když to počasí velí a není to na úkor mužnosti. Šála a rukavice jen při teplotách pod bodem mrazu. Všichni naráz, stejný den, předpovědi počasí jsou spolehlivé. Někdy paraple. Nikdy bez saka a kravaty, kdyby peklo otevřelo své brány a sálalo, bez kravaty nikdy.

Nejvýš s kravatou nezavázanou, volně založenou kolem krku.

Pochodují.

Krok pružný, ztepilý.

Tempo bystré, ne však překotné. Kvap, cval či klus by svědčil o nedostatečném sebeovládání a nepřesném programování.

Kolem nádraží se slévají skupiny vzařující na perón ze všech stran.

Nastává něco jako svatební tanec tetřívků:

Kynutí jednou rukou, rozmach podle kvality cílového jedinice. Široký, automatický, naprosto uvolněný a dokonalý zubivý úsměv. Hlaholivý skřek: Jak se máte? Jak se má rodina? Tři vteřiny. Jednadvacet, dvaadvacet, třiadvacet. Úsměv sňat, tvář pevná, tvrdá, jevíci hluboký, byť slušný nezájem o jakoukoli odpověď na danou otázku.

Skupiny se utvořily a ve třístupech až pětistupech bezvadně vyřazených postupují do vagónů vlaku Long Island Rail Road. Má ve znaku Pádícího dojížděče. Lež. Nepádí. Nikdy jsem neviděl nikoho

pádit. Jednak jede za 10 minut další vlak, jednak pádit je horší než přijít pozdě. Pozdě dorážející jsou zpravidla v autech a mohutným troubením vyžadují, aby vlak počkal. Počká. Opozdilý dojížděč pevně a rozvážně nastoupí. Úsměv – Jak se máte – Jak se má rodina – tři vteřiny – konec úsměvu.

Vagóny jsou kuřácké a nekuřácké. V kuřáckých kouří všichni, zejména cigára, v nekuřáckých jen někteří, zejména cigarety.

Někteří hrají karty na těch kufírkách.

Někteří hlaholí denní novinky.

Někteří čtou, spíše v zadních partiích novin.

Všichni jsou uvolnění, hluční, svobodní, úspěšní, účesaní, podnikaví, vyžehlení.

Tak staň se.

V New Yorku se koncentrovaná Upper Middle Class ubírá stísněnými prostory nádraží, pokojně stojí frontu na pohyblivé schody, ačkoli jde asi o pět metrů výstupu a vedle jsou schody normální a oživené jen jediným Dojížděčem evropského vyznání, zapaluje další doutníky a cigarety a mizí v podzemních drahách a ulicích, po jednom, po dvou Úspěšných, Uvolněných, Hrdých, Svobodných, Rozhodných a Nažehlených, kteří září mezi hemžením méně úspěšných, méně uvolněných, oděných jinými uniformami.

Mé ráno jest klidné. Vlak jede z Long Beach hodinu. Jedu, myslím o životě, jaký je, a mám jedinou jistotu. V životě nebudu umět vypadat Uvolněně, Úspěšně, Vyžehleně, Hrdě, Svobodně, Rozhodně. V životě se nedokážu zeptat, jak se má rodina.

V životě neporozumím burzovním zprávám.

Jedu podzemní drahou, linka Osmé avenue, a pokud není nával a mohu si sednout, dávám pozor, aby mi někdo, ať úspěšný nebo neúspěšný, nekopl nohou do ramene. Protože nohy nahoře je jeden z momentů, v nichž svoboda jednoho se dotýká svobody druhého.

* * *

V posledních měsících se objevil v časopisech větší počet reklam zaměřených na dospělé, které oslavují vzrušující skutečnost, že je teď k dispozici podivuhodný naslouchací přístroj (parabolický mikrofon), nazývaný SNOOPER, který „zesiluje zvuk 1 000 000krát“. Je nazýván „Ratolestí báječných antén pro sledování raket“ a může zachytit konverzaci na vzdálenost „500 stop“. Jsme vyzýváni, abychom jej zaměřili na skupinu přátel. Reklama končí naučením „Dopřejte si legraci!“ Cena: 18,95 \$.

Vance Packard, Nahá společnost, 1964

* * *

Proč není možno uniknout uniformě?

Je k dostání každá móda, stříhy italské i pařížské i londýnské. I americké, pokud něco takového existuje. Je oblek za 15 dolarů a za 150 dolarů. Můžete mít brčálově zelené sako a svrchník s puntíky, můžete mít kápi nebo stetson nebo kovbojský klobouk nebo nevadnoucí brilantinu na vlasy, které během tří měsíců pozbudou známky šedivění...

A přesto se chodí v uniformách hodných řehole nebo polního tažení.

Middle Class ve svrchnících a stetsonech, lid pracující jen v bundách a čepicích.

Studenti, zejména studenti *protestující* proti uniformitě otců, v plátěných kalhotách a rozhalených košilích. Nikdy s aktovkou. Kniha a sešity spjaty gumičkou pod paží. Vypadají podle toho. U dítek je to funkční, kniha volně pod paží umožňuje rychlou pohotovost k vrhu či úderu přes hlavičku. U studentstva je to nepraktická móda tuhá jak řemen.

Krátké kalhoty v létě rovněž rozdělují populaci do dvou sort: společensky úspěšní pánové a jejich připodobňující se potomstvo má obšírné šortky po kolena. Protestující a nevázaná mládež má plátěné přilehlé píšalky utržené, pokud možno roztřepené, nad koleny. I rukávy trika je s výhodou míti roztřepené utržené. Už se tak dostanou, kdyby se někdo nechtěl namáhat s trháním.

Populace v obšírných šortkách a populace v utržených šortkách. Jako Wellsovi noční a denní lidé.

Proč? Je to působení estetického ideálu té které skupiny, ideálu, který se tvoří jak tradicí, tak odporem proti ní, jak snahou zapadnout a začlenit se, tak snahou vyjmout se, provokovat?

Skupinové autostylizace?

Ale zajisté i skupinové licence. Protože paní profesorová odnaproti chodí celý den, na nákup i do biografu, v mohutných natáčkách ve vlasech, chodí naše paní taky. Protože pan soused v zimě nezapíná sněhovky, nezapínám je taky a všichni pánové ve sněhu vlekou plácající sněhovky jako kotevní zátěž.

Čím jsme to řízení? Reklamou?

Ale neinzerují se přece symboly stavu a rozdíly tříd. Inzeruje se móda pro jednotně zteplilé muže a usměvavé dívky, v létě, na podzim, v zimě, v městě či na horách, v práci či na cocktail-party. Reklama petrifikuje návyky jakéhosi univerzálního, platebně schopného člověčenství, a vyvolává v život skryté pudy jen po obecném a nerozrůzněném odlišení a vydávání peněz.

Nebo jsme řízení svými hrdiny poskakujícími v televizi a filmu? Ale ti spíše zrcadlí, než předjímají typy života.

Nebo čím tedy?

Silami, sotva postihnutelně komplikovanými silami své společenské přírody, své umělé, a přesto neuměle nevidomé přírody, v níž jsme z devíti desetin manipulováni a z jedné desetiny manipulujeme.

Jsmo v lidské síti, tvoříme oka lidské sítě a sami reagující vyvoláváme reakce. Konformujeme se v nekonformismu, nabíráme

zbarvení ochranná a výstražná a jsme selektováni jako ta darwin-
ská žoužel v lůně matky přírody.

Snad jen. že o tom víme. A že – jsme-li ducha žertovného, – mů-
žeme měnit své zbarvení a hodit si to dnes na studenta, zítra na
domáčího a rentiéra, za týden na montéra z Con Edison. Pokud nám
to společenské postavení dovolí. A pokud máme garderobu natolik
divadelní.

Jak přirozená činnost je herectví!

Všichni lidé jsou herci, říká pan Lee; jen jestli se pro všechny
najdou role.

Nemíním říci, že protestující generace je jen převlekem. Míním
říci, že v těchto podmínkách jakýkoli intelektuální a existencionální
protest je ve vleku toho, proti čemu protestuje. Zoufalý a sebeničivý
protest vlasatého a otrhaného studentstva je dán povahou předcho-
zí generace. Kdyby otcové byli jen puritáni a pokrytci a zpátečníci,
stačilo by něco nemravnosti, něco nahých pravd a něco levičáctví.
Avšak otcové jsou již z generace podstatně méně puritánské, rea-
listické a nihilistické. Protestujete proti nihilismu! Jak?

A tak protest zahrnuje nejen oblek a morální normy, ale i zdraví,
vědu, blahobyť, tělocvik a zdravý rozum.

A tak protest je stlačen do úzkých a temných podmínek ab-
solutní negace a destrukce. Je stlačen tam, kde se snadno stává
obětí organizované kriminality. Z hrdých a krásných lidí, kteří vidí
bídu blahobytu a marnost řádu, se stávají manipulované figurky
okrádané, a někdy i vražděné gangy prodavačů drog, spekulantů
s činžemi z doupat, ba i spekulantů s uměním a pauměním.

Svoboda od blahobytu se stává otroctvím podsvětí.

Z lidí, vychovaných nikoli nerozumným základním principem
americké školy, podle něhož škola neusvědčuje z dědičné a hříšné
pitomosti (tváří v tvář školdozorcům), nýbrž rozvíjí osobní ne-
závislost, sebedůvěru a svéprávnost, se stávají klauni a sugestibilní
individa, jež se dají vodit na nudli iluzionismu, mýtu a iracionality.

Výsledky psychedelického umění, jež produkuje Village a High Street v San Francisku, jsou svědectvím.

* * *

NOVÝ ELEKTRICKÝ KOŠ NA ODPADKY 99,00 \$

Ničí důvěrné, nevhodné a důležité písemnosti. „Destroyit“ zapíná a vypíná automaticky... rozemílá na milimetrové kousky během vteřin.

Inzerát Macy's

* * *

Jaká je svoboda člověka tváří v tvář všudypřítomnému a univerzálnímu tlaku reklamy?

Newyorský chodec není sám a nikdy vlastně nemlčí. Pořád je nucen odpovídat. Z každé zdi, z každého výkladu, z každého okna autobusu na něj pokřikují obrazem i zvukem. Vzduch je tak plný imperativů, že kdyby měl chodec poslechnout jen každý stý, změnil by se v komára ve vířícím hejnu komárů, rejdil by z místa na místo, expandoval svou osobnost vším nejlepším a nejvýhodnějším až po luxusní pohřeb za zvláště zlevněné ceny.

Ale toto není skutečná manipulace. Moc křiku se nakonec neutralizuje a stane se šumem pozadí. Na kybernetický šum jsme zvyklí tak jako tak, rozdíl mezi poklidem vísky a řevem megalopole je jen v decibelech a luxech. Šum pozadí ponechává popředí mysli volné a relativně svobodné.

Ovšem – a to se týká zejména televizní reklamy – manipulace jednotlivce není hlavním polem moderního soutěžení. Obchodníkům jde a musí jít o vyvolávání masových hnutí, případně o zachycení masových hnutí vyvolaných konkurencí.

Přijde-li jedna firma, třeba Shell, s nápadem inzerovat svůj mírně vylepšený benzín jako epochální vynález, s nímž dojedete o míli dál než s kterýmkoli jiným (kterékoli jiné se v reklamě nikdy nesmí jmenovat), musí co nejrychleji s podobnou reklamou vylézt Gulf. A Texaco. A American. A všechny ostatní. Všichni přijdou s novým benzínem, opatřeným nějakou vědecky nazvanou přísadou, a všichni musí začít televizní boj stejnými zbraněmi. Jestliže první firma použila filmu, na němž vůz s obyčejným benzínem zastaví, vyčerpav pohonnou hmotu, na kalifornském pobřeží, z vozu vyskočí technici a přes silnici natáhnou papírovou plachtu, kteroužto prorazí vůz s novým benzínem „Shell s platformátem“ a dojede pak o míli dál, pak stejný příběh s plachtou na kalifornské silnici nafilmuje i Gulf a ostatní.

Jestliže jedna ústní vodička počne pobíjet v reklamě choroboplodné zárodky, pak okamžitě to počnou v analogických filmových ztvárněních dělat i ostatní konkurence schopné vodičky.

Jestliže holicí krém je tak dobrý, že nádherná žena přihlíží vašemu holení s nezakrytým fyzickým zájmem, pak najednou i další krémy začnou budit nezakrytý fyzický zájem u analogicky nádherných žen.

A tím, že reklamy jsou ve stádech a útočí na jedné frontě, například na frontě vypadávání vlasů, vždy vespolek a najednou, tím se vyvolává masová neuróza, tím se efektivně manipuluje.

Tak země prodělá neurózu vodiček na vlasy, bez nichž jste odsouzen k holohlavosti, neurózu protipotních přípravků, bez nichž jste společensky nemožný – a nevyhnete se aspoň úvaze, zda jste společensky možný nepřipojiv se radikálně k obecnému hnutí za nové protipotní přípravky.

Díky reklamě na snadné startování v zimě s *naším* olejem se dostane populace řidičů do neurotického stavu, v němž dvojí zastartování chladného motoru pokládá za nebezpečnou výstrahu osudu.

Reklamy ve stádech mají skutečně formující vliv na obecnou mentalitu.

Úvaha o svobodě vaší mentality pak už je odkázána jen na dilema: mám být svobodný za cenu nevědomosti o posledních vynálezech opalovacích krémů, nebo to mám zkusit?

* * *

VYTOČTE-SI-MODLITBU,
LINKA MYŠLENKY,

Circle 6-4200
Circle 6-4204

Z inzerátu Fifth Avenue Presbyterian Church

* * *

V New Yorku si nikdo nikoho nevšímá, ačli to není v podzemní dráze. Asi to je omezením viditelného vesmíru kolem každého z cestujících. Z okna koukat do tmy podzemních tunelů může jen člověk ve stavu akutní trudnomyslnosti. Člověk ve stavu chronické trudnomyslnosti, to jest každý z nás, hledí do novin, zřídka do paperbacku, zívá nepokrytě a upřímně a na stanici upře bodavý zrak na nově příchozí: tys nám tady chyběl; ty ses na to ale vystrojila; ty seš ale zmoklej; ta ale má hezký nohy.

Naučil jsem se pohledu, který uvítací pohledový, pro příchozího nerovný duel rychle končí. Než jsem jej uměl, vždy jsem na chvíli zapochyboval o své oblečenosti nebo učesanosti nebo normalitě.

Umím dobře jezdit v dobách ranního a podvečerního návalu. To se jeden jen tlačí a kouká se něčeho chytit, neboť akcelerace i brzdění dělají své. V době, kdy je ve vozech poloprázdno a pohodlně, chovám se netypicky. Usedám. Nedám si nohu přes nohu tak, aby horní noha byla ve výši ramen a přes půlku uličky. Ba ani si nepoložím nohu, případně obě nohy na sedadlo. A to ani když je bláto. Vyhlížím proto netypicky, ba uboze, s nohama sklopenýma, a nořím se do sebe, do novin, nebo do reklam. Čtu si, kolik set miliónů lidí přepravila

podzemní dráha tohoto města minulý měsíc. Jakož i kdo byl zvolen Miss Subway pro tento měsíc, jaké má záliby, jaké má oči, kde pracuje a chce-li hrát v televizi barevné nebo černobílé. V jedné určitě. V době večerní sleduji policisty procházející pravidelně vlakem, za příčinou četných mordů spáchaných mezi stanicemi. Soudím, že tyto mordy byly spáchány také z nedostatku jiného zaměstnání pro oči a ruce.

Nevšiml jsem si, že by mne někdo ohrožoval, ale jet v noci ve voze sám jen s divným svalovcem s rukama v kapsách není povzbuzující. Zejména, je-li nahoře Bronx či Brooklyn.

Jel jsem ráno Canarsie Line na Manhattan a v rohu seděl sklíčený, značně zmazaný černochoch a nadával. Jen tak pro sebe. Na každé stanici se klubko příchozích vydalo jeho směrem, ale rozpoznavši cestou situaci, obrátilo se na druhou stranu vagónu. Rmutný černochoch to přičítal diskriminaci a nadával tím víc. Za De Kalb Avenue vyňal menší dýku a maličko s ní mával. Ani to nepomohlo. Na Jefferson Avenue se všichni noví hned otočili zády a postavili se na protější konec. Dvě slečny dokonce namáhavě otevřely spojovací dveře mezi vozy a prošly jinam. Na Grand Avenue rmutný černochoch zastrčil dýku a rozplakal se. Nevím, jak to dělal, ale hned bylo mokro kolem dokola. Na Graham Avenue si sedla velmi tělnatá paní hned na nejbližší suché sedadlo.

Černochoch si utřel nos a začal jí vykládat, že Mets hrajou mizerný baseball a že budou v lize určitě poslední. A bylo na začátku sezóny. Na Bedford Avenue si tělnatá paní přesedla. Na První avenue už černochoch zase nadával.

Ale já jsem vystupoval.

Přišel jsem velmi pozdě do práce. Ono přejet celý Brooklyn není jen tak, v tom tlaku pospolitě osamělosti, nesvobodné svobody.

* * *

*A je-li krajina svou mapou,
nebo mapa svým terénem,*

*A je-li někomu sděleno,
nebo objeví-li někdo,*

*Co je to krajina a
Co je to tvar člověka?...*

* * *

Okna vedou k East River a doktor Falk odloživ lulku mezi protokoly zvedá stojan a odhaduje reakce ve zkumavkách proti světlu; Chrysler Building se zrcadlí ve zkumavkách vlevo, budova Spojených národu ve zkumavkách vpravo.

Zabít králíky, natřít buňky na sklíčka, sušit a fixovat, půl hodiny antigen, deset minut fyziologický roztok, půl hodiny konjugát, deset minut fyziologický roztok, montovat do glycerolu, jet do třetího poschodí k luminiscentnímu mikroskopu, dvě hodiny do toho koukat: nefunguje to.

Zpátky a znovu.

Když je nouze nejvyšší, něco je v narkóze nebo se něco vaří, nebo se tři věci musí udělat najednou a okamžitě, přichází mohutná hodná černošská paní myjící sklo a zvolna oznamuje, že toto sklo by se mělo dát jinam a ono sklo by se mělo dát sem.

– You know, doctor...

– Yes, I know...

Doktor Falk odkládá zkumavky a chápe se lulky. Štourá v ní tužkou. Spotřebuje mnoho tužek.

Z Con Edisona naproti padá dým k zemi a v Chrysler Building a ve všech mrakodrapech v Midtown už všechna okna svítí. Každodenní Vánoce.

Zabít králíka, natřít buňky, sušit fénem...

* * *

*Mám sestru, která se jmenuje Carol. Je jí sedm, a bratra Wallyho.
Je mu dvaapůl a kouše. Tady je dvacet centů jako vklad.*

*Cathy Gaus, 9 let, Sommerville, N. J.,
v dopise Luci Baines Johnsonové;
dopis byl objednávkou křečka, narozeného
na prezidentovy narozeniny 27. srpna.
Bylo rozesláno celkem šest křečků
narozených na prezidentovy narozeniny*

* * *

Na Padesáté ulici jsem potkal muzeum slavných lidí, z vosku vyvedených.

Slavní lidé by mne neupoutali, těch člověk potká na každém kroku, v dnešní době.

Upoutal mne však montér v čepičce se štítkem, který spal ve výkladu, hned u nohou krále Jakuba.

Prošel jsem muzeem ponořeným v černé temnotě, z níž vystupují jednotlivé skupiny slavných voskových lidí, tu Petr Minuit zakupující území Manhattanu od indiánů za kořalky v ceně 24 \$ (neamerické prameny praví, že to byla kořalka a ne kořalky), tu Lincoln, tu Poslední večeře Páně s automatickým slovním výkladem, tu Roosevelt, La Guardia, pamětihodný požár v newyorském krejčovství, Ziegfeld Follies, Jana z Arku, Stalin, J. F. Kennedy s autentickým hlasem (paní a děti ve smutku v popředí), Rockefeller, Morgan, Jan XXIII., slavný souboj z dob, kdy na Manhattanu ještě byly lesíky, Washington s generály, astronauti v kabině kosmické lodi, jakož i situace ve vesmíru naplněném družicemi a kosmickými loděmi (americkými) na nitkách.

Ale jediné, co mne potěšilo, bylo zákoutí s odhaleným potrubím a instalacemi, s nápisem Pracuje se! a se stejným spícím montérem, jaký byl za výkladem. Jeho hrud' se pohybovala poklidným dechem, jeho tvář jevila slastnou vyrovnanost muže, jenž dobře využívá doby svého života.

Voskovitost Marie Antoinetty, Jidáše i La Guardii mi byla vůči hledná až příliš.

Ve voskovitost spícího montéra jsem však nebyl s to uvěřit. Byl naprosto reálný. Voskové figury mají cosi do sebe.

Vycházeje mohl jsem si zakoupiti naprosto věrné faksimile Prohlášení nezávislosti. Na jako-pergamenu. Ale nezakoupil.

Na Osmé avenue naplněné nočním mlžným, na zvýšené betonové plošině před jedním z obchodních paláců, ležel spící stařík velmi nevábneho vzhledu. Velmi voskový.

Nicméně: cožkoli učiníme dobrého v tomto světě, tady nebo za mořem, na pólu nebo v tropech, v bojích ducha nebo v bojích paží, skončí tak nebo onak v muzeu voskových figur. Ti největší budou nejvosekovější. Ti největší budou mít hlas na magnetickém pásku navíc.

Těm nejmenším se budou pohybovat prsa v poklidném spánku.

* * *

Roční příjem per capita dosáhl ve státě New York v minulém roce rekordní výše 3 278 dolarů, což je 532 dolarů nad národním průměrem, v roce 1958 byl příjem ve státě New York jen 450 dolarů nad národním průměrem.

Guvernér Rockefeller během kampaně na znovuzvolení v r. 1966 obviňuje svého protikandidáta z falešných zpráv o těžké skutečnosti

* * *

Přiznání k dani z příjmu je velkým milníkem životaběhu; potkáváme tento milník každého dubna. Do konce měsíce jest přiznání vyhotoviti a předložiti. Obdržel jsem listinu značky 1040 B a předpisy. Po prostudování jsem pocítil, že nepoznatelnost světa číhá i v daňovém přiznání. Pocítil jsem, že visím beztížně v časoprostoru a nikdy se nepohnu přes třicátý duben.

I použil jsem, po způsobě zámožných občanů, služeb jednoho z četných právníků, k vyplňování daňových přiznání četnými vývěskami se nabízejících.

Právník pobral dvanáct dolarů a vyžádal si týden na vyplnění.

Po týdnu mi předal vyplněný formulář. Jeho vzezření bylo rozpačité. Později jsem zvěděl, že důvodně, neboť formuláři 1040 B vůbec nerozuměl.

Příště si musím vzít ještě lepšího právníka.

Ale odebral jsem se na něco jako berní úřad v Church Street. Už budova mne zneklidnila. Nebyla před ní fronta a budova byla čistá a mohutná. Logické a početné ukazatele mne zavedly do podzemních světlých síní, kde u mnoha stolků seděl vždy jeden mladý a uhlazený úředník a jedna strana, jak se u nás říká. Úředník straně radil, jak vyplňovat.

U vchodu 1. a, rozděleného do různých uliček, jsem byl laskavě přijat jakýmsi dispečerem a vpuštěn do jedné z lanových uliček. Dospěl jsem ke stolu, kde úředník andělské trpělivosti vysvětloval jedovité namalované stařeně, že sčítáme-li tři čísla, je výhodné je podtrhnouti a výsledek psáti odzadu pod ně.

Můj formulář shledal jaksi nedostatečně vyplněným, zeptal se, kdo to udělal, a naznačil, že hned byl přesvědčen, že já ne. Pak to vyplnil sám znovu. S díky mne propustil a požádal, abych hotové dílo vrhl do připravené schránky u východu.

Pro opuštění Spojených států však bylo třeba ještě potvrzení o zaplacení daní. Oholený a voňavý vrátný mne uvedl do zdviže do jedenáctého poschodí. Tam mne paní dispečerová přes tuto místnost

požádala, abych laskavě usedl. Po chvíli pro mne přišla usměvavá dívka a uvedla do svého boxu. Bez mnoha řečí vyhotovila potvrzení. Zbylo potvrzení pro vyhotovení tohoto potvrzení, jež bylo třeba donést zpět do podzemí. S díky a radostnou úlevou jsem se vydal na cestu, stráviv daňovým přiznáním celkem 15 minut. Leč dívka vyběhla za mnou a jala se mi tahat primární potvrzení z ruky.

– Přece nepůjdete ještě jednou dolů, pravila. To my tam dodáme sami.

V zákonité době jsem dostal poštou šeky na vrácení daňových přeplatků.

S nadějí očekávám příští duben.

* * *

DVOJVANA POSTAVENÁ FIRMOU CRANE sestává z vany pánské, šest stop dlouhé, která je spojena s vanou dámskou, dlouhou pět stop. Jsou zasazeny v lakované dřevěné základně s mramorovým povrchem a opěradlem. Kohoutky jsou vykládané zlatě a opatřené rukojeti z plexiskla. Soubor dlouhý 8 stop a 2 inche a široký 6 stop a 2 1/2 inche bude stát 4000 dolarů plus daň, doprava a instalace.

Neiman–Marcus, vánoční katalog

* * *

Pošty v době předvánoční přetékají. Vůčihledě každý posílá gratulace každému, vzdálenému i blízkému. Lid z činžáků posílá srnky v zasněžených lesících a luzná zátiší a panenky Marie vyvedené v bonbónovitých barvách, zámožný občan však posílá fotografie své vily a rodiny s natištěným osobním poselstvím a tučným označením, že jde o *jeho* vilu, resp. rodinu.

Srnky v zasněženém lese a Williamsova vila se stává jakýmsi poselstvím z hlubin a výšin cesty životem: Veselé Vánoce a my jsme

dospěli až sem. Toto je naše hlubina bezpečnosti, nás cíl a bohdá náš konec.

Vila je to pěkná, s bazénem a verandou.

Zámožní občané z Dobbs Ferry si opatřili letos fotografie svých vil z helikoptéry. Vyniká tak i výměra pozemkového vlastnictví.

Všichni posílají své vily všem, vzdáleným i nejbližším sousedům a na pozemkové vlastnictví sněží a Santa Clausové vyzvánějí před překypujícími obchody zvonečky, aby se přispívalo na léčbu rakoviny a na chudé přestárlé.

Sněží na pozemkové vlastnictví a cesty se stávají nesjízdnými a rodinné krby hřejí tím víc. Kolem každého z nich je vyloženo stovky blahopřejných Williamsových vil. Jde o svátky domova, koneckonců.

A v pohlednicích se skrývá nárok svobodné duše majitele realit a spokojených rodin na nesmrtelnost.

* * *

*Darujte něco,
co si váš syn skutečně přeje:
PRAVÁ HONGKONGSKÁ RIKŠA!
POLOPNEUMATICKÉ OBRUČE.
DESET LET ZÁRUKY. \$ 24,95*

Inzerát Scott Mitchell House Inc., Yonkers

* * *

Ze sláných mlh a odpoledních temnot se udělal prosinec, předměty za výklady poněkud podražily, čímž nebudiž řečeno, že by kdokoli kdekoli měl blíž ke koupi nového vozu, barevné televize, zahradního bazénu nebo jelenicového kabátu než kdokoli průměrný zde, auta

napájející domácí nádržky na topnou naftu se rozjela k rychlejšímu oběhu. Park Avenue a Pátá a Rockefellerovo centrum se vyzdobily velmi fantastickými hvězdami a nápisy a stromy a pavučinovými koulemi a girlandami ze žárovek a vůbec, já jsem se vyzbrojil mnoha dary z českého skla, pro případ, že všichni obdarovávají všechny, což skutečně nastalo, zasadil druhá okna a odebral se na večerní vycházku.

Zastav malý domek s vchodem ověšeným barevnými žárovkami, došel jsem k přesvědčení, že asi mají svatbu nebo jmeniny; nebo kolaudaci.

Ale dalšího dne jsem zastal dalších osm domků s automaticky rozžihány a zhasínány žárovčičkami. A když jsem našel v chudé čtvrti brooklynské u domu nejen žárovčičky, ale i stromečky se svíčkami a svítící Mikuláše v nadživotní velikosti a zanedlouho žárovky vůbec na každých dveřích, nebo aspoň na okně, dovtípil jsem se, že toto jsou Vánoce, milé, soukromé, ale najevo dávané Vánoce, Vánoce činící radost i domkům a zahrádkám, Vánoce oduševňující toto divoké a nespoutané město, Vánoce spínající podezřelé ulice něžnými pouty poklidu, Vánoce žehnající opuštěným pocestným a nevšimavým autům.

A bylo mi velmi dobře.

Svoboda záleží ve sdílnosti. Mimo jiné. A v něze, aspoň občasné.

A tak jsem šel a koupil jsem si takovou malou rostlinku s bílým žilkováním, jednak proto, že mi po koupi auta na víc nezbylo, jednak proto, že mi řekli, že se nemusí vůbec zalívat.

Rostlinku jsem postavil na okno a ona ještě toho večera rostla, v záři žlutých reflektorů ozařujících tisy a kanadské jedle v zahradě.

Ještě toho večera rostla, ale nic nevěděla o tom, že se nemusí vůbec zalívat, asi to neřekli jí. De facto jsem nikdy neviděl žádnou rostlinku, která by potřebovala víc vody než tato. Tak ji zalívám a zalívám.

A New York venku teple září z každého domečku a z ampliónů zvoní zvony.

A já zalívám.

* * *

*A je-li krajina svou mapou,
nebo mapa svým terénem,*

*A je-li někomu sděleno,
nebo objeví-li někdo,*

*Co je to krajina a
Co je to tvar člověka?*

*Je-li mapa, ze sebe sama,
Sama tvarem, plánem pro
objevení krajiny,*

*Co dodává krajině,
Co dodává tvaru člověka*

*Rozměr
vysvobození?*

Paul Metcalf, Indiánská hra

* * *

Okna vedou k East River a doktor Falk odloživ lulku mezi protokoly zvedá stojan a odhaduje reakce ve zkumavkách proti světlu; Chrysler Building se zrcadlí ve zkumavkách vlevo, budova Spojených národů ve zkumavkách vpravo. Ano a Empire State Building ve zkumavkách uprostřed. Je velmi slunno.

Zabít králíky, natřít buňky na sklíčka, sušit a fixovat, půl hodiny antigen, deset minut fyziologický roztok, hodinu konjugát, deset

minut fyziologický roztok, montovat do glycerolu, jet do třetího poschodí k luminiscentnímu mikroskopu, dvě hodiny do toho koukat: nefunguje to.

Zpátky a znovu.

Jeden výtah je automatický, druhý obsluhuje hluchý stařík s naslouchacím přístrojem, který se zpravidla splete v poschodí; cesta se tím prodlužuje. Nebo obsluhuje výtah mladý prošedivělý, neobyčejně přesný muž, který čte New York Times a různé knihy, má široké kalhoty vždy nad kotníky a šněrovací botky. Je v něm něco skautského až polovojenského, takový pořádek. Zastaví vždy přesně a řízně poděkuje za oznámení žádaného poschodí.

Doktor Falk odkládá zkumavky a chápe se lulky.

Zvoní telefon.

Z Con Edisona naproti padá dým k zemi a v Chrysler Building a ve všech mrakodrapech v Midtown se rozsvěcují okna.

Zabít králíka, natřít buňky, sušit fénem, fixovat, hodinu antigen...

Ono to jednou půjde.

* * *

... a berete

zatáčku —

*tím opatrným způsobem, protože
(můžete-li vůbec nalézt nějaký způsob) toto je
jediný způsob, který vám
ted' zbývá*

William Carlos Williams, Zranění

* * *

Zatímco se pohybujeme po svých vytyčených drahách, z pokoje na zahradu, ze zahrady do vozu, z Long Islandu na Manhattan, z Queens Midtown Tunnel na Druhou avenue, z parkoviště do laboratoře, z prvního poschodí do šestého poschodí a zase zpět, z vozu na pláž a z pláže do moře a zase zpět, z pokoje do pokoje a z kuchyně k psacímu stroji, lítají nahoře Gemini 9 a sledují minutu po minutě a hodinu po hodině své propočítané plány a nahodilé štrapáce. Vytčené dráhy odtud až do ionosféry.

Dříve jsme vysedávali u televizoru a sledovali každou novou zprávu. Ted' se člověk jen tak chvílemi koukne na kanál 4, jak to vypadá.

Jsou slyšet autentické hlasy astronautů, povely a odpovědi. Jsou vidět mapy, na nichž blikají světélka kontrolních stanic a žárovky na oběžné dráze označují polohu kosmické lodi. Ve studiu co chvíli ukazují modely zařízení, jichž Gemini 9 právě používají. Pán v saku a v kravatě leze z kabiny, nasazuje si obrovitý ruksak a něco jako televizor na hrud', a to je zařízení, které má umožnit Cernanovi volný pohyb mimo kabinu, odpoutání od pupeční šňůry, již dostává z kabiny kyslík a již komunikuje se Staffordem; kosmický porod člověka ve skafandru. Jedna z pák, ukazuje se z hlasů astronautů, nefunguje a okénko v Cernanově skafandru se zamlží věkem šestatřicetiminutové kosmické noci na 80 % a Cernan se musí vrátit do kabiny. Maličký model lodi Gemini 9 a loutka znázorňující Cernana napodobují věrně, co se děje. Loutka leze smutně zpět do kabiny a tahá za sebou pupeční šňůru, z níž mu nebylo dopřáno se odpoutat.

Běží další z reklam společnosti Gulf, jejíž péčí se Gemini 9 na kanálu 4 vysílají.

Kabina na modelu se uzavírá, kolem je loutková tma a autentický hlas Staffordův čítá... ale spoustu jsme se naučili... Cernanovo OK zní poněkud unaveně. Záznam jeho srdeční aktivity na obrazovce ukazuje pulz 180, maximum, jež lékaři dovolí.

Štrapáce odtud až do ionosféry.

Spoustu jsme se naučili. Ale jsou v tom mouchy.

Tak to chodí.

Co jest svoboda člověka? Cernanovi byl propočítán každý pohyb. Každý hmat rukou na páky a knoflíky manévrovacího zařízení má nacvičen a zautomatizován. Jeho pohyby, jeho reakce, ba i tep jeho srdce je plánován a limitován. To, co se stane mimo tento plán a limit, tedy ty maléry, to je Cernanova svoboda. Ano? Nebo je Cernanova svoboda udělat přesně to, co bylo propočítáno? To, co by byla udělala loutka na simulátoru, kdyby se byla ta páka sklopila správným směrem a kdyby se nebylo okénko zamžilo? Myslím, že to druhé. Svoboda člověka je v přesném splnění poslání, nikoli v chybách, ať už jsou to chyby stroje nebo chyby organismu.

Myslím, že si musíme začít uvědomovat tuto kosmickou svobodu. Nikoli jakékoli pohyby, nýbrž plánovité pohyby. Nikoli volné rozhodnutí, ale nutné rozhodnutí. Nikoli vlání ducha, ale přesné směřování ducha.

Cernanova kabina dostává znovu příslušný tlak, aby mohl sejmout kosmický skafandr.

Hlasy astronautů a havajské kontrolní stanice hasnou. Je po vysílání.

Další reklama Gulfu.

Jsme stroje, ne z podstaty, ale z okolností, jež jsme sami vytvořili. Svoboda stroje je ve funkci, nikoli v selháních.

Na zahradě leží jakýsi děda ve stínu platanu, obličej pod kloboukem, vestu na znavené hrudi. Je svobodnější? Těžko. Má jen méně přesný plán a nikdo neměří jeho tep. Tím hůř pro něj.

A lovec kmene Gao v Nigeru, stopující s otrávenými šípy lva, v této chvíli, na této planetě, lovec v rajske a neplánovité přírodě bronzového věku, je svobodnější? Těžko. Jeho kroky jsou svázány věkovitou empirií. Jeho smysly jsou spoutány sledováním krajiny a větru a pachů. Jeho duše je naplněna rituálními zákony. Jeho mise

byla prorokována a prozklínána šamanem. Jeho šípy byly vybaveny přísnou a zákonitou dávkou kouzel. Jeho srdce a pohyb jeho nohou sledují démoni. A on to ví.

Mylný krok, chybný šíp, ztráta víry v moc kouzel znamená tolik, co ionosférická porucha a škvíra ve skafandru pro astronauta. Nebo dietní chyba pro chatrného dědu na zahradě.

Skončila relace o Gemini 9 a nějaký pán na kanálu 4 vysvětluje – velmi reálně – vznik bible. Jazykové potíže, které způsobily, že hebrejský text nabývá v jiných jazycích poněkud zkresleného a dogmatického významu. Už v překladu různých výrazů pro pojem Boha. A to se s námi táhne, zkanonizováno a petrifikováno běžným čtením pro běžné a jednoduché potřeby věřící duše, dva tisíce let.

Jak mnoho z lidského, jak mnoho z toho, jak vnímáme sami sebe a své podstaty a perspektivy, je dáno zkonvenčením omylů a neurčitostí.

A nahoře létají Gemini 9 a Surveyor filmuje povrch Měsíce a děda vstává a jde na kafe, lovec dobývá lva a my se zvedneme, pojedeme přes Belt Expressway a Verrazzano Bridge, zaplatíme příslušné poplatky a pojedeme přes New Jersey Turnpike k Exitu 9.

Vytčené dráhy odtud až do ionosféry.

A dál.

A svoboda jest, skutečně jest.

Ale jinde, než ji hledáme.

* * *

Zajisté věřím, že civilizace bude zničena, když nebudeme jednat rozumně, ale to znamená něco víc než rozum – v tom je přimíšeno hodně altruismu a sebevědomé umíněnosti, neřkuli lásky. Velké politické záležitosti, před něž jsme postaveni, zahrnují skončení války, zlomení monopolů bílých, monopolu na vědu

a bohatství, a v bohatých zemích nalézání lepších cílů, než je honba za samoučelným bohatstvím a samoučelnou technologií. V tom všem je na prvním místě třeba emocionálního zaujetí. Pak teprve nastoupí veškerá racionalita, již jsme schopni, k řešení komplexních detailů. V této chvíli mnohem víc slepého rozumu – podporovaného počítači – se spotřebovává na plánování války a zvyšování standardu života bílých, než na opačné cíle.

Současný obzor lidské racionality je omezen, nejen tím, že zachází s emocionálními lidskými bytostmi, ale i ve svém vlastním hájemství logiky a uspořádaného vědění...

Ještě stále musí lidský mozek improvizovat a racionálními, intuitivními, imaginativními a emocionálními procesy dosud nevysvětlenými zastupuje všechny ty vědy, které ještě nebyly vynalezeny.

*Nigel Calder, Mozek proti počítačům,
New Statesman, 17. 5. 1968*

* * *

Snad jde o to, abychom žili co nejvíc, to jest nejen dlouho, ale i ob-
sažně. Třeba je větší štěstí jen sedět a koukat než rejdit a shánět
a rozhodovat a makat, třeba je, ale vývoj směřuje od sedění a kou-
kání k rejdní a shánění. Není-li tedy čilost kladnou hodnotou
z hlediska hluboce lidského (avšak, co je to „hluboce lidské“?), pak
je kladnou hodnotou z hlediska vývoje.

Ostatně on už dneska v našem světě nikdo ani dost neumí jen
sedět a koukat. Už to není ono, co to bylo za času pastevců, když
zrovna netáhli vlci.

Je-li však ta ona dobrost v bohatství zažívání a konání, pak je
dobré to, co naplňuje – a ne vyprazdňuje – náš čas, co zrychluje
náš čas a pohyb, co usnadňuje produkci myšlenek a produkci věcí.

To jest – právě civilizace.

Civilizace je koncentrací času. To, co trvalo roky, nabízí se v minutách. Kolumbus tam jel jednou za život. My můžeme tam a zpátky ve dvou dnech. Tam, kde byl pan Verne ve snu, může být pan Borman osobně. To, co psali velekněží deset let, vytiskneme a rozmnožíme za směnu, někdy i líp.

To, co se rodilo věky a do čeho byly vloženy věky moudrosti, zručnosti a energie, nabízí se Velké Přítomnosti a pohybu ukazováku. Velké Přítomnosti a zejména malé přítomnosti. Každodennosti. Civilizace je snadnost a intenzita, s jakou můžeme zužitkovat energii do věcí vloženou.

Civilizace je koncentrací i v tom smyslu, že nás zbavuje nutnosti opakovat. Opakovat vývoj. Pokud opakujeme, opakujeme ve zkratce, čím dál tím v hustší zkratce.

Stroj, jehož spuštění, údržba nebo nežádoucí zplodina vyžaduje tolik času a energie, kolik bylo do něj vloženo při jeho vynalézání, vyvíjení a sestavování, není věcí civilizace; je to odpad civilizace, odpad, který produkuje jen rovnovážný stav, přírodní stav, v němž nic nepřibývá a nic neubývá, kromě trapné nutnosti námahy a proloukání.

Civilizace je samozřejmá a dokonalá samočinnost podřízená úmyslu.

Úmysl sám pak není motivován neměnnými a vrozenými lidskými hodnotami, nýbrž sám je funkcí civilizace, postupné moudrosti a postupného otvírání možností. Je jaksi nečasové a nelogické a zatvrzelé posuzovat civilizaci měřítky abstraktních ideálů, které kdysi vyvinul filozof či básník či velekněz či selský rozum. Civilizace je tu prostě, předem daná, stejně jako je předem dáno, že nás život se prodlužuje a že nejsme na světě sami. Je na moudrosti, aby civilizaci přijímala, hodnotila a oplodňovala a ne snad aby se nad ní cílila, nosem pokrčovala a do věží ze sloni se uzavírala. Není pak dokonce moudré zaměňovat civilizaci za její nečisté necivilizované zplodiny,

zaměňovat civilizaci s maligním zbuzením, k němuž je náchylná stejně, jako je k němu náchylna i krásné (jak kdy) lidské tělo.

Civilizace je koncentrací času a město, to co může být město, je koncentrací civilizace. Skutečné město je koncentrací dějin měst, dějin ideálů, dějin napravovaných omylů, dějin komunikací mezi místy i mezi lidmi, koncentrací techniky věcí i techniky života do velké i malé přítomnosti. Před městem nelze prchat do neměsta, před špatným městem je nutno jen uvažovat o lepším městě, které třeba ani nebude z domů, ale rozhodně bude z koncentrovaného času, z koncentrovaných věcí, komunikací a výkonů. A v tom bude svobodné, stejně jako sama civilizace je produkt svobody rukou a mozků.

Otázka je, zda civilizace jako produkt lidské činnosti nakonec neznamená tak radikální změnu biotopu, místa k životu, že ji nebude moci zužitkovat člověk, který je sám omezen možnostmi svého tělesného a duševního vybavení, možnostmi organizace živé hmoty, která se proměňuje pomaleji než produkt onoho zařízení, které se zkratkovitě nazývá lidským mozkem. Otázka je, zda civilizace nebude vyhovovat spíš strojům a vyžadovat spíš kybernetické stroje než lidi, stroje, jejichž paměť a rychlost asociací a samoplodící schopnost je větší než schopnost jejich konstruktéra. Neboť konstruktér nese v sobě omyly, jichž se může vystříhat ve svém výrobku, pokud o nich ví.

Je-li civilizace založena na přísném užívání rozumu a na kalkulované účelnosti, slučuje se s životní činností bytostí, které mají svou racionalitu namíšenu a korumpována vývojově nižšími vrstvami duševna, tak řečenou emocionalitou a pudovostí a tak?

Soudím, že první podmínka prostě není: civilizace není jen chladným a účelným soukolím: výsledky civilizačního úsilí zahrnují stejnou dávku a příležitost radostné ambivalence a hry, jako jiné výsledky lidské aktivity. Autem můžete jet zrovna tak nazdařbůh jako můžete jít pěšky. Televize neslouží přísně definovanému sebevzdělání

a manipulaci, ale i hře a hledění. Výškové budovy nelze odůvodnit beze zbytku jen ekonomickou výhodností a komerčními zájmy.

Na druhé straně pak není nic takového jako racionalita nebo intelekt oddělený v jednotlivostech nebo v úhrnu lidské činnosti od emocionality. Jen vnější posuzování výsledků duševní činnosti dělí pro jednoduchost akty rozumové od aktů citových. Zrodem a podstatou je obojí spojeno a organismus jedná a chová se jako celek, nikoli jako nezávislé vrstvy. Nikoho nenapadne oddělovat činnost kory nadledvinek od činnosti dřeně, ačkoli hormony zde vylučované mají definované a odlišné efekty. Tak nevím, proč bychom měli věřit na funkční separaci vrstev, z nichž se skládá mozek a z nichž vyvěrá ona tak zvaná duše.

Arthur Koestler mluví o schizofyziologii zabudované do lidského druhu. Osudným omylem vývoje zůstal pod novým, nadřazeným mozkiem starý primitivní kmen, aniž by byla nastolena jasná hierarchická kontrola nižšího vyšším. A tak jsme trvalými oběťmi trvalých zmatků a konfliktů. Podobné defekty u jiných druhů vedou často i k zániku druhu. Není tedy civilizace onou cestou zániku? Koestler požaduje vynález pilulky, farmakologického prostředku, který by umožnil harmonickou kontrolu kory nad kmenem a podkořím mozku. To jest něco jako psychedelická droga naruby. To jest něco jako vývojově nutná kastrace jedné části mozku. Po ní bychom právě byli vhodnější obyvatelé prostředí, které si sami tvoříme.

Myslím, že i tu se vychází z falešné představy, že lze oddělovat a že část orgánu je žádoucnější, řekněme moudřejší, než jeho celek. Ale moudrost a jakýkoli technický výkon lidského mozku je přece stejně výsledkem kyberneticky pochopitelné funkce korových mechanismů jako motivací a ladění, daných staršími částmi mozku a konec konců i projekcí ostatku organismu do nervového centrálního systému. Rozum, rozumová činnost je neoddělitelná a nemá výhradní právo, má jen koordinační a podpůrnou úlohu v uskutečňování programu, který nazýváme lidským životem.

Celek duševna a celek člověka problémy nastoluje, celek problémy řeší a hodnotí. V nejtechničtějších a nejabstraktnějších činnostech je zavzata stejně intuice a improvizace jako kybernetická kalkulace. Dobrost a nedobrost není vypočitatelná; ale stejně nejsou vypočitatelné i některé problémy moderní logiky a matematiky bez použití improvizací, tak říkajíc neracionální schopnosti tvůrčího člověka. Existuje slavný matematický problém, říká Nigel Calder, tzv. věžňovo dilema, který může být řešen jen s užitím jakési metalogiky, postupu, který je nutno označit za iracionální.

Tak co?

Duše je komplexní, je z čísel i barev i krve. Výsledky její činnosti jsou komplexní a jsou pro ni celou, i když se jí to často nezdá. Nic, ani civilizace, nemůže v konečném a dlouhodobém výhledu přesahovat člověka, protože lidi se vždy postaví proti tomu, co přesahuje; a začátek civilizačního úsilí byl přece především úsilím o kontrolu toho, co přesahovalo. To jest přírody, démonů a energií vně i vnitř. Proč by měl být konec jiný.

A je konec?

Asi ne. Asi ne. Asi ne.

Miroslav Holub

Žít v New Yorku

Ilustrace na obálce isaxar/Shutterstock.com
Redakce Markéta Teuchnerová

Vydala Městská knihovna v Praze
Mariánské nám. 1, 115 72 Praha 1

V MKP 1. elektronické vydání
Verze 1.0 z 28. 8. 2020

ISBN 978-80-274-1034-7 (epub)
ISBN 978-80-274-1035-4 (pdf)
ISBN 978-80-274-1036-1 (prc)